

GÂNDIREA

ANUL XVIII. — Nr. 8

OCTOMBRIE 1939

S U M A R U L :

NAȚIONALISM ȘI TEOLOGIE

VASILE BÂNCILĂ : Naționalism și teologie la Nichifor Crainic	409
NICHIFOR CRAINIC : Rugăciune pentru Rege	425
RADU GYR : Poesii	427
VICTOR PAPILIAN : Ochiul cu două pupile	431
D. CIUREZU : Moarte voevodală	436
GHERGHINESCU VANIA : Poesii	439
GR. TĂUȘAN : Eminescu și Maiorescu	441
IULIAN VESPER : Poesii	445
GHEORGHE BUMBESȚI : Poesii	447
ZOE VERBICEANU : Opera lui François Villon și arta lui	450

IDEI, OAMENI, FAPTE

„GÂNDIREA” : In fața războiului	460
MARIELLA COANDĂ : Dante prin prisma misticis- mului rusesc.— Sinceritate, puritate și frumos	462

CRONICA LITERARĂ

SEPTIMIU BUCUR : Rainer Maria Rilke : Povestiri despre bunul Dumnezeu, trad. de Nichifor Crainic.— Victor Ion Popa: Maistorașul Aurel	465
ȘTEFAN BACIU : Anișoara Odeanu : Fata lui Co- dru Impărat. — N. F. Costenco : Ore	468

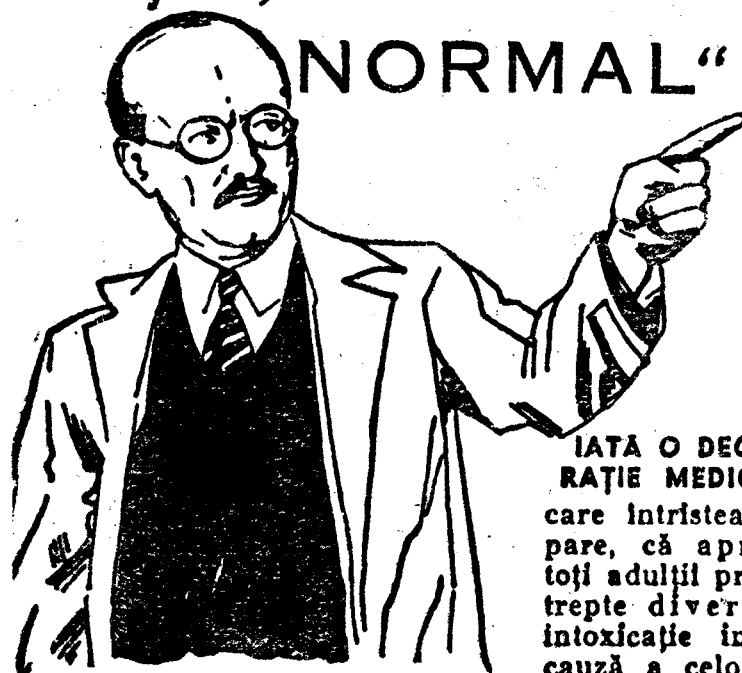
CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC : Vaticanul și pacea. — Copi- lăria unei prințese. — Un Eminescu monu- mental. — Contribuții săsești	470
---	-----

E X E M P L A R U L 20 L E I

„Nici măcar la trei persoane din zece... organismul nu funcționează în mod

NORMAL”

IATĂ O DECLARAȚIE MEDICALĂ care întristează. Se pare, că aproape toți adulții prezintă trepte diverse de intoxicație internă, cauză a celor mai multe boli.

Contra acestei stări periculoase, Urodonal este foarte puternic, deoarece el scapă organismul de acidul uric, de cholesterină, de deșeurii și toate elementele nefolositoare.

„In sfârșit, punct capital, Urodonal este un minunat regulator al presiunii arteriale”.

Dr. RAYNAUD

foști medic șef al spitalelor militare

URODONAL

cel mai bun antireumatic.

La farmaci și droguerii

ESTE UN PRODUS CHATELAIN. MARCA DE ÎNCREDERE

GÂNDIREA

NAȚIONALISM ȘI TEOLOGIE LA NICHIFOR CRAINIC

DE

VASILE BĂNCILĂ

Ideile lui Nichifor Crainic, cuprinse mai ales în cartea „Ortodoxie și etnocrație” sau în înăntașa ei „Puncte cardinale în haos”, reprezintă un moment principal în dezvoltarea doctrinei existenței românești. Ne propunem să arătăm acest lucru în dezvoltările, pe cari le vom face mai jos. Potrivit obiceiului nostru, ori de câte ori am vorbit de produsele de valoare ale spiritului creator românesc, vom face critică pozitivă, lăsând altora voluptatea de a face critică negativă. Înțelegem prin critică negativă, exercițiul de a releva în orice sinteză punctele sau virtualitățile de dezagregare, existente în tot ce este omenesc. Și înțelegem prin critică pozitivă, exercițiul de a pune în evidență ceea ce e contribuție la creșterea vieții ori a culturii unui popor, de a sistematiza într'un chip personal această contribuție, de a-i indica semnificația organică în perspectiva istoriei și direcția de valorificare, de a o încadra într'un complex de factori, cari să ajute la explicarea ei sau cel puțin să țină loc de explicație și, în sfârșit, ceea ce în parte e implicat de cele de mai sus, de a gândi inedit în jurul, cu prilejul ori în sensul ideilor sau motivelor din contribuția aflată în discuție, prelungindu-le și închegându-le, dacă se poate, în forma unei concepții proprii.

Etnicul e vechiu, dar naționalismul e modern. Ca mai toate direcțiile principale ale epocii noastre, naționalismul își are originea în Renaștere. Acest fapt însă i-a stabilit și unul din caracterele, cari l-au dominat multă vreme și de care abea acum încearcă să scape cu tot dinadinsul. Renașterea, ca atmosferă generală, a fost un complex de reacții față de Evul Mediu, de împotriviri și emancipări, pe cari avea să le instrumenteze și să le desvolte toată epoca modernă. În Renaștere a fost deci cele mai adesea un păgânism sau măcar o tendință de a afirma valorile vieții de aici, de pe pământ. Desigur, ideile religioase au stăpânit, conștient sau subteran, mult timp și după Renaștere, luând parte la constituirea marilor sisteme de filosofie ale începutului epocii noastre. Dar noi vorbim aici de ceea ce era virtualitate în Renaștere și care avea să se impună din ce în ce în peisagiul curenților de opinie ori de atitudine de mai târziu. Iar printre aceste virtualități era și aceea, și în primul rând aceea, de a privi la viața de aici, de a o absolutiza și a o valorifica în afară de ideea transcendentului, Naționalismul a primit și el această pecete istorică și când, mai în urmă, s'a formulat ca doctrină deplin conștientă, el a fost ceva cu caracter precumpănitor lumesc, fiind de cele mai multe ori gândit și agitat în afară de religie. În mai toate cazurile, naționalismul n'a fost o viziune integrală a vie-

ții, ci o doctrină de trăire mai mult în empiric. În el se furișase păgânismul sau cel puțin imanentismul Renașterii și dezvoltarea lui în secolele următoare a fost privită ori simțită mai de toată lumea ca una din formele de emancipare a omului și de bucurie a organizării vieții lui în linia unui absolut pământesc. A fost deci un complex originar mai mult sau mai puțin păgân sau lipsit de transcendent, atunci când a apărut virtualitatea naționalistă în lume. Acest fapt a determinat ceea ce am putea numi aventura naționalismului în istoria modernă. Dacă, de exemplu, catolicismul s'a opus de atâtea ori mișcărilor naționaliste ori le-a suspectat, e și pentru acest motiv legitim că vedea în ele complexul de emancipare profană, care se instituise odată în Renaștere și din care își trăgeau și ele viața.

Aventura naționalismului nu s'a oprit însă aici. Născut pentru a fructifica viața pe pământ, lui i-a fost dat să se întâlnească cu o tăgăduire structurală a sa, rezultată din artificializarea oamenilor prin îndepărtarea lor crescândă de misterul pământului. Civilizația burgheză a creat un spațiu din ce în ce mai artificial și mai internațional. Casele, trotuarele, piețele, etc., din toate orașele globului, sunt la fel ori tind să fie la fel, iar oamenii tind să trăiască la orașe. Într'un asemenea mediu, misterul specific al legăturii omului cu pământul se volatilizează treptat. Orașul e o vastă termitieră umană sterilizată de metafizică în general și de metafizica pământului în special. Mediul burghez deci nu numai că îndepărta și el naționalismul de religie din cauza ametafizicismului său, dar îi mina însuși substratul mistic, fiindcă îl îndepărta de pământ. Căci, de fapt, naționalismul e un derivat din atitudinea Renașterii, iar nu ceva primordial în ființa ei. Atitudinea în chestiune voia jubilara terestră. Și a crezut că această jubilară are nevoie de etnic, dar a crezut în primul rând că are nevoie de activitatea și confortul burghez. Deaceia omul modern, când era de ales, prefera spațiul burghez și sacrifica spațiul pământului natural, în tainele și zările căruia se formaseră structurile etnice primordiale. Fără îndoială, burghezia a vorbit mereu de naționalism și i-a dat chiar o conștiință crescândă. Lăsând la o parte cazurile când l-a exploatat în folosul ei economic, dar chiar în cazurile celelalte, desinteresate, spiritul burghez nu putea decât să dizolve structura cu adevărat etnică a sufletului. Astfel, în vremea noastră, structura și conștiința etnică au fost două fapte cari, în general, au evoluat în raporturi inverse.

Și ca să complectăm această aventură modernă a naționalismului, trebuie să adăugăm despărțirea lui de alt mister constitutiv al etnicului: despărțirea de timp, de trecut, de istoria organică. Trecutul a fost studiat în vremea noastră, dar a fost studiat, în chip obișnuit, fără evlavie, ca într'un laborator chimic. Omul modern e preocupat de prezent. Și a fost obsedat până de curând de dogma progresistă. Iar însăși familia modernă nu era făcută ca să înlesnească înțelegerea și trăirea istoriei. Familia, altădată, era tocmai imaginea prescurtată a timpului. Ea solidariza în sânul ei trei-patru generații. Bogată în ascendenți și în descendenți, ea oferea trăirea concretă în timp, în istorie, oferea un fel de timp și de istorie concrete. Epoca modernă însă sărăcește familia și tinde să înlocuiască familia cu individul în constituirea societății. Dar în raport cu familia, vorbim de cea adevărată, se poate spune, fie și exagerând, că individul e fără istorie, pe când familia e istorică. Etnicul însă e legat de timp, de trecut și de transfigurarea acestuia în prezent și viitor. A înlăturat trecutul din trăirea oamenilor, e a slăbi etnicul și a pune astfel în primejdie însuși naționalismul autentic.

Nu este deci exagerat să se vorbească de o aventură a naționalismului. Lăsând la o parte excepțiile, cu el s'a întâmplat un întreit divorț: de transcendentul religios, de pământ și de istorie. A fost un destin bizar ca pe măsură ce creștea ideologia naționalistă sau conștiința de neam, să scadă structura spirituală etnică, adică însăși substanța

primă a unei filosofii naționaliste ! Și a fost o tristețe a culturii moderne ca, în aceeași măsură în care se desvolta conștiința naționalistă, unii să opună în chip violent nația, lui Dumnezeu ! Naționalismul, rămas ca un concept profan și despărțit din ce în ce de izvoarele misterioase ale pământului și istoriei, pierdea mereu din orientarea sau încadrarea spirituală și din conținutul adecuat. Rezultate îngrijorătoare n'au întârziat să apară. Astfel, în domeniul teoretic, etnicul a început să fie înțeles și formulat ca ceva formal, ca o „voință”, în care nu se vede nimic din ceea ce constituie fiorul complex și marea taină respectabilă a realității etnice. Iar în domeniul practic, naționalismul a început să fie din ce în ce mai mult întrebuițat, pe deoparte, ca un corolar ori ca un pretext al emancipării individuale, ca o veleitate a persoanei, pe de altă parte, ca o formă a imperialismului șovin. Sărăcit de substanță structurală autentică și scos din încadrarea religioasă, era fatal ca etnicul să fie conceput ca ceva formai ori să servească de instrument pentru diferite competiții în politica internă și în cea internațională.

Ce trebuie să se facă acum, și ceea ce a început să se facă de la un timp, se vede ușor. Înainte de toate, naționalismul trebuie încreștinat ! El e un copil al Renașterii și, ca atare, păgân. N'a primit încă botezul. E ca un ultim barbar, ce urmează să intre și el sub suveranitatea transcendentului așa cum e văzut în religia adevărată : creștinismul. Semne și preparative sunt în această privință, deși pe de altă parte, trebuie s'o recunoaștem, crește barbaria în lume ! Pe urmă, naționalismul trebuie legat din nou de sursele etnicului pur : misterul pământului și al istoriei. În această direcție, îndreptarea e cu mult mai grea, fiindcă e în discuție însăși soarta civilizației burgheze. Totuși, e de semnalat întoarcerea spre agricultură, spre pământ, în unele țări apusene, reputate până acum ca industriale și, totodată, întoarcerea spre trecutul propriu, trăit cu irizări de legendă și cu pasiune mistică, în aceleași țări, ai căror conducători înțeleg să meargă până la originile aproape preistorice ale popoarelor respective și să le transforme în temeuri de trăire și conștiință etnică specifică.

În cultura și societatea românească, naționalismul a suferit în mare parte aceeași aventură ca în Occident. Am avut și noi un naționalism precumpănitor laic. Nici la noi trecutul n'a fost îndeajuns pus în valoare pentru consolidarea unei conștiințe etnice. Dar ecoul pământului a fost mai însemnat. Țară de plugari, cu spații încă întinse, noi am avut adesea superioritatea asupra Apusului de a fi încă în contact cu tainele pământului. Acum încep însă să se schimbe lucrurile și la noi, în această privință, prin invazia civilizației burgheze. Așa că, vorbind în general, problemele și datoriile, cari se pun pentru naționalismul românesc, sunt aceleași cași pentru naționalismul european : încreștinare, legătură cu istoria și legătură cu pământul. Și aici intervine și se încadrează contribuția lui Nichifor Crainic. Ea răspunde elocvent acestor trei imperative ale noului naționalism. În justețea istorică a acestui răspuns și în talentul major, cu care prezintă acest răspuns, stau semnificația și valoarea doctrinei lui.

Multe vor fi fiind cauzele, cari s'au adunat în intimitatea nepătrunsă a sufletului și l-au făcut pe Nichifor Crainic să dea acest răspuns de sinteză doctrinară. Dar noi ne gândim, înainte de toate, la o anume reacție nativă a ființei sale și care i-a fixat tot rostul vieții. Într'una din paginile cele mai caracteristice, el povestește cumpătat și emoționant cum a fost copil de clăcaș, cum n'a stăpânit nimic din întinderea pământului românesc și totuși el s'a considerat dela început și pentru veșnicie proprietarul spiritual al acestui pământ... „Nu sunt agricultor, fiindcă nu posed în această țară nici măcar o brazdă de țarină. Mi s'a spus în literatură că aș fi poet al pământului. Acele „Șesuri natale” și acele „Daruri ale Pământului”, pe care am căutat să le evoc în strofe, n'au fost niciodată ale mele sau ale părinților mei clăcași. Dar împreună cu ei am muncit până la vrâsta de

optsprezece ani pe moșia boierului veșnic absent și a ciocoiului veșnic prezent, mai ales prin gârbaciul isprăvnicelului. Port pe toată viața la degetul mic al stânzei tăietura secerii și în talpa piciorului semnul săpăligii. Nu știam pe atunci să mă revolt împotriva acestei soarte haine. În schimb, m'am socotit, printr'o nețărmită dragoste fără interes, proprietar moral al întregului pământ strămoșesc". Numeroși au fost și sunt intelectualii fii de țărani, dar câți au avut în această măsură sentimentul de proprietate ideală a pământului țării? Un alt copil sărac s'ar fi revoltat plin de ură și aceasta l-ar fi putut duce, mai târziu, tocmai la lepădare de țară și de pământ, la dorința de distrugere, de nivelare, la doctrine negativiste ca socialismul și comunismul, de exemplu! Dar la Crainic n'a fost așa. În sentimentul de compensație pe care l-a avut, prin înălțarea până la ordinea posesiei morale, el a dovedit generozitatea sa inițială. E vorba deci aici de ceva tipic pentru autorul, de care ne ocupăm sau pentru cei din rara sa categorie. Această reacție afectivă și primordială a lui față de spațiul țării, face parte am zice din apriorismul său moral, care, împreună cu alte elemente, avea să-i organizeze experiența următoare a vieții. Ea este dimensiunea de cristalizare și polarizare a celorlalte simțiri și idei ale sale sau una din aceste dimensiuni fundamentale. De aceea în poezie el a venit cu „Darurile pământului”, în calitatea sa de viguros latifundiar moral, iar în ideologie a venit cu doctrina spirituală a „etnocrației” inspirată în chip impresionant de acest pământ și menită să-l apere, aceasta în aceeași calitate de stăpân ce s'a robit pentru totdeauna orizontului existențial al neamului.

Sensul vieții lui Crainic, destinul său, a fost determinat de această atitudine, pe care eul său adânc a luat-o față de peisagiul moral al țării, în măsură atât de covârșitoare, încât opera lui nu poate fi înțeleasă în afară de acest miracol inițial al subconștientului său. Dar dacă, după ce am subliniat această primă reacție, încercăm să vedem factorii mai însemnați, cari au colaborat la sintetizarea doctrinei lui Crainic, socotim că ei sunt trei la număr și anume: poetul, țăranul și teologul.

Poetul se vede în orice pagină de doctrină a lui Nichifor Crainic și multe din expunerile sale iau instinctiv forma de poeme, fără să piardă nimic din rigoarea fondului, ca și când autorului i-ar fi mai ușor să se exprime în poezie decât în proza obișnuită, care e la îndemâna tuturor. Stilul frazelor lui Crainic este unic în publicistica noastră. Acestea au ceva vânos și muzical, viril și suplu totdeauna. Ele curg parcă în peisagii largi ca Bărăganul copilăriei lui și au sinuozități, în cari e o simetrie organică. În structura lor, s'ar spune că s'au topit bolte și arcuri de ferestre dela biserici, iar timbrul lor sugerează duișii de colinde și triumfuri de osanale. Ele sunt grele de sevă, dar perfecte ca arhitectură și firesc și sunt calde ca o acoladă...

Poetul se vede, apoi, în profetismul viziunii sale. E o idee scumpă lui Nichifor Crainic cum că poezii au un rol profetic în istoria omenirii și în dezvoltarea popoarelor. E vorba, natural, de anumiți poeți, aceia în cari se anticipează vremurile, cari fac corp comun cu comunitatea vieții, iar nu de poezii ce-și cântă experiențele strict egotiste. Acest profetism realizat prin anticipare poetică, e reprezentat încă astăzi la noi tocmai de Nichifor Crainic. În cugetarea lui naționalistă poetul și-a proiectat anticipările. Doctrina a luat astfel naștere și prin intuițiile, pe cari le-a adus elanul cunoașterii poetice.

Dar rolul cel mai însemnat al logicii poetice în doctrina lui Crainic este în prinderea esenței etnicului și în definirea ei. De multă vreme oamenii de știință se trudes, fără rezultat, să fixeze realitatea etnică într'o formulă. Acolo însă unde nu isbutesc oamenii de știință, Ernest Renan, bunăoară, a dat o caracterizare a etnicului, ce e citată și azi cu mult efect, iar la această caracterizare inspirată a ajuns nu omul de știință, ci poetul care era în el. Tot așa misticii polonezi s'au apropiat adesea de taina esenței etnicului.

Nichifor Crainic, la rândul lui dă o formulare a etnicului sau elementele unei asemenea formulări, pe care o pot invidia mulți sociologi și la ea credem că a ajuns tocmai prin puterea de divinație poetică exercitată într'un suflet, care aderă profund la etnic. După el, realitatea etnică este societatea sau mai bine zis comunitatea de cultură formată pe baza conștiinței de identitate în timp și de omogenitate în spațiu, care duce la sentimentul de proprietate morală a fiecăruia asupra întregului patrimoniu public și, trebuie să adăogăm, la sentimentul de posedare a fiecăruia de către comunitatea căreia îi este afectat acest patrimoniu. După cum se vede, neamul sau realitatea etnică este înțeles de Crainic nu formal, printr'un acord de voințe despre cari nu se știe ce sunt, și nici rece, abstract, printr'o idee pură, ci e înțeles, atât cât se poate înțelege această ființă mai mult enigmatică dar evidentă, care e neamul, ca o conștiință comunitară, în care domină un sentiment, ce explică atât coeziunea națională cât și etica ei. Cine nu vede în acest fel de a înțelege, intuiția adecuată și trăită cu o adâncime aproape mistică, a unui poet ?

Țăranul, care a fost la început Nichifor Crainic, a rămas și după aceea, într'o formă sublimată, și s'a constituit în al doilea factor de condiționare a doctrinei sale.

În adevăr, țărani trăiesc misterul și magia pământului, respiră prin toți porii sufletului spațiul natural. Ei, cei mai săraci oameni de pe pământul țării, iubesc cel mai mult acest pământ. Mulți dintre ei mor când sunt despărțiți vreme îndelungată de pământul patriei. Abatele Zavoral știe multe și adânci lucruri în această privință : în timpul războiului, a învățat românește numai ca să poată aduce o mângâiere soldaților români prizonieri în Austria, cari erau foarte nenorociți de lipsa contactului vital cu aerul pământului de acasă. Țăranul spune venetic și unuia din satul vecin, dar asta nu trebuie să ne înșele, să ne facă să credem că el nu aderă la pământul larg al țării. Există o gelozie a satului, aceasta nu-l împiedică însă pe țăran să trăiască pământul mai vast, mult mai vast decât satul său, deși el simte patria prin funcția sufletească a pământului din imediata lui apropiere. Pe acesta îl trăește adânc și ca pe o metafizică. Pentru țăran, pământul e stare economică, stare civilă, dar e și stare morală, stare metafizică. Persoana istorică a țăranelui e împletită cu misterele pământului, cu procesele cosmice, cu pitorescul grav și întim totodată al naturii, în mijlocul căreia a văzut lumina soarelui și în care crește aproape așa cum cresc și plantele. Pământul e pentru țăran temelia lumii și temelia sufletului și nu concepe om organic alcătuit, care să nu se sprijine pe un pământ anumit. Pământul este element fundamental, alături de cer, în reprezentarea lumii țărănești.

Această atitudine țărănească, sublimată însă, se va vedea la Crainic în multe prilejuri. Se va vedea în felul cum cântă pământul țării, nu numai în versuri, dar și în paginile de ideologie, cu o frumusețe bărbătească în care simți că e vorba de valori implacabile, ce țin de însuși destinul sufletului. Se va vedea în pasiunea dramatică, cu care susține că „suveranitatea națională își are tron pământul patriei” și că „nici o legislație nu poate împărți tronul acesta între autohtoni și venetici”, că „nu există aur pe lume să echivaleze prețul țarinii strămoșești”. Pământul e pentru subconștientul lui Crainic, dacă nu pentru conștiința sa filosofică, un fel de absolut metafizic sau o parte a acestui absolut, adică așa cum e și pentru țăran. În sfârșit, aceeași viz'une țărănească a pământului ca suport și matcă firească a vieții, se va vedea la Crainic atunci când, în problema socială, va cere ca orice muncitor să fie împroprietărit ! E aici o atitudine tipică, pe care numai un fecior de țăran, cu instinctul atavic al pământului, putea s'o aibă cu atâta adâncă încredințare.

Dar țăranul trăiește și timpul într'un chip mult mai organic de cum o face orășanul. El nu stă să facă istorie critică, însă este adânc și liniștit emoționat în fața vremii care se petrece, învăluind toată existența în trup de legendă. Istorismul structural al țăra-

nului este profund, pentru el trecutul luat în bloc are mai mare realitate decât viitorul, „crugul vremii” e ceva pe care el îl simte cași când l-ar atinge cu o aripă invizibilă, amintirile și pomenirea celor duși au un mare rol în viața lui și istoria îi apare mai ales ca o succesiune ritmică a generațiilor, prin care trece un fluviu interior unic și neostoit. Astfel, la magia spațiului țăranul adaugă magia timpului. Acesta îi apare ca ceva substanțial și legendar totodată, ca ceva real și fermecat în același timp. Cum n’ar fi impresionat în fața lui ca o vrajă molcomă, ce cuprinde viața noastră și a tuturor ?

Ceeace-l face pe țăran să trăiască dimensiunea temporală a realității, e un număr de fapte precise. Astfel, e faptul că în familia lui vede înșiși pașii și urmele timpului înscrise în cele câteva generații, pe cari le solidarizează întotdeauna familia patriarhală. E apoi, amintirea morților, cultul lor, contactul sufletesc cu mormintele, pe cari în ritua-luri de datini le vizitează la răstimpuri și cari fac oarecum parte din harta gospodăriei lui spirituale. Pământul pentru țăran deci nu e spațiu pur, ci am zice că e frământat cu timp. Viața, care a fost, e înscrisă în pământ, spațiul e îmbibat cu timp. Așa că e locul să spunem că pe țăran însăși ideia de spațiu îl duce la ideia de timp. Modernii au spațializat timpul, l-au mecanizat, l-au sterilizat de istorie. La țăran e o atitudine opusă : temporalizează însuși spațiul, pământul, în care vede totodată odihna și respirația istoriei, fără a lua însă nimic din caracterul consistent și hieratic al spațiului. E aici la țăran o unire organică între spațiu și timp, care interesează și filosofia. Alt fapt, care-l face pe țăran să trăiască dimensiunea timpului, este existența tradițiilor ce-i organizează curgător viața și cari sunt încărcate de timp ca iarba de rouă, dimineața, căci pentru țăran tradițiile nu sunt ceva înghețat, cum ne apar nouă, orășenilor, ci sunt înseși nervurile mari ale vieții venind dintr’un trecut îndepărtat, aducând celor de azi îmbrățișarea strămoșilor și slujind ca indicatoare la răspântiile vieții. Și mai este faptul că în lumea țărănească încă necontaminată de oraș, baladele istorice și legendele circulă ca niște incantații și ca niște mistere, alcătuind un fel de vast și mișcător depozit transparent al timpului care a fost, al vieții care s’a dus, al minunilor cari s’au încheiat, al suferințelor cari s’au mântuit, toate învăluite în sacra nedumerire, profund acceptată, de a exista..

Această trăire țărănească a timpului, subliniată la rândul ei, se vede la Crainic în multe alte prilejuri. Se vede în instinctul de posteritate, pe care el l-a luat din familia țărănească și care e în legătură cu timpul. Pentru țăran, copilul e un sol trimes în misterul timpului ce va veni, un sol al strămoșilor trimes pe linia viitorului, cu datoria de a nu întrerupe niciodată seria. Astfel, Crainic va vorbi de copil cu o înțelegere și cu o mare putere de aderare la taina lui, care trădează un substrat patriarhal în sufletul său, căci această înțelegere gravă a copilului e un privilegiu mai ales al lumii patriarhale. Crainic se va apropia de copil cu această dispoziție sufletească și din cauza factorului religios, dar înainte de toate trebuie să vedem aici sublimarea unei însușiri a lumii rustice de odinioară, ce trăia în disciplina familiei ca instituție istorică fundamentală, familie în care interesele spirituale ale copilului dețineau rolul principal. Pentru țăran, ideia de ascendență și ideia de descendență familială, pe cari se sprijină cultul strămoșilor și instinctul de posteritate, reprezintă cele două aripi ale timpului, ce se articulează în brazda sufletească de candoare a copilăriei. Despre această candoare copilărească și rolul ei, Nichifor Crainic a scris la noi cele mai frumoase pagini din câte s’au consacrat acestui subiect.

Pe urmă, trăirea țărănească a timpului se vede în felul cum Crainic vorbește de strămoși și de funcția mormintelor în istoria unui neam. Ideia pământului transfigurat de istorie, ideia pământului ca sediu ori cuib vrăjit al timpului trecut și ca mijloc de a duce la o mai patetică adâncire și prezență a intuiției de timp istoric, se vede în aceste cuvinte,

în cari e o aprindere evocativă și o sacră halucinație ce trădează pe poet, dar și pe băștinășul țarinei: „locurile războaelor sunt răni cicatrizate în trupul neamului, de unde a țâșnit sângele jertfelor de apărare. E plin de ele pământul României de la o margine la cealaltă, și acest prinos de sânge e legătura mistică a dragostei de moșie. Morții familiari zac în cimitirele satelor și ale târgurilor, dar toată țara asta e un cimitir eroic, unde dorm morții întregului neam. Dacă pământul s'ar face străveziu printr'o minune, am vedea că podina statului național e alcătuită din milioane și milioane de jertfe. Nimbul de glorie de pe fruntea lui se înalță ca flacăra magică din aceste comori îngropate la temelie". Era de așteptat ca autorul acestor rânduri inspirate să înțeleagă, ca nimeni altul, cuvintele despre vitejii din trecut ai neamului, scrise de viforosul Delavrancea în „Apus de Soare”, cuvinte pe cari le citează el însuși și le înalță ca pe o flamură: „Pe oasele lor se odihnește tot pământul Moldovei”. S'ar zice că după structuri psihice ca a lui Crainic, ca a lui Delavrancea din vorbele acestea și ca a țaranului, strămoșii formează huma, din care cresc cei de azi și că astfel trecutul mai devine odată prezent, pentruca împreună cu acesta să devină din nou viitor și că deci dacă prezentul merge în chip obișnuit spre trecut, în care dispăre, dar el poate și să vină înapoi și să călătorească din nou înainte... Prezentul se duce la trecut și trecutul vine la prezent: din cauza acestei intuiții, în care timpul are și un fel de direcții inverse, țaranul se simte intim cu ce a fost și nu se sperie nici de moarte și nici de viitor. El știe că în trecut întâlnește proprii săi înaintași sau strămoși, că aceștia înșiși vin la el, îl protejuesc și-i dau puteri de viață, el știe că prezentul se închină ori trebuie să se închine în fața trecutului, că trecutul ocrotește prezentul și că rău este numai când omul întrerupe legătura cu ce a fost mai înainte. Nichifor Crainic simte aceste adevăruri ca un țaran, dar le sublimează ca un poet și ca un gânditor, făcând din ele axiome fierbinți în doctrina sa.

Dar autorul acestei doctrine amintește de trăirea țărănească a timpului și prin felul cum vorbește de rolul tradițiilor în viața unui neam. Aici se vede din nou omul, care aderă profund la spiritul unei lumi cum era și mai este în multe locuri lumea satului, în care tradiția este însăși forma principală de viață. O mare parte din doctrina lui Crainic se ocupă ca să interpreteze și ca să fundamenteze tradiționalismul. Căci în afară de tradiție, nu e nici neam, după cum nu e nici religie, după cum nu e nici individ adânc și nici timp trăit organic și armonios. La Crainic însă tradiția capătă o vioiciune și o intensitate creatoare, un dinamism cultural și social și o strălucire, cari nu pot să fie la țaran, al cărui ritm istoric e mai lent. Esența însă e aceeași la amândoi: e timpul organizat sau condiționat și sugerat de ideia de tradiție.

În sfârșit, cași în lumea patriarhală, autorul în discuție pune mare preț dacă nu în primul rând pe cunoașterea trecutului prin legende și balade, dar pe cercetările și descoperirile istorice, pe reprezentarea cât mai întreagă a trecutului. Crainic a fost un neobosit cetitor al istoricului Iorga, după cum e al tinerilor istorici de astăzi, căci simte nevoia de a cunoaște faptele strămoșilor, de a alimenta mereu „memoria istorică” a neamului, de a iubi ființa acestuia în timpul trecut și de a-i tălmăci destinul în ceea ce are să fie.

Toate aceste înrudiri cu atitudinea țărănească față de pământ sau spațiu și față de timp, duc, după cum e și firesc, la o conștiință tare și profundă de comunitate, la sentimentul că individul nu e singur pe lume și să n'are rațiune de a exista numai din punct de vedere individual, ci că e în chip firesc și aprioric încorporat într'o obște imensă de viață, al cărei destin tragic sau jubilent îl împărtășește și care e neamul. Tare pe acest sentiment, Crainic se simte la adăpost de chinurile disperaților metafizici, cari, ruși cu totul dintr'o realitate comunitară, nu știu de ce prunduri sigure de existență să-și mai

lege eul și nu pot să-și mai găsească un rost absolut. Tare tot pe acest sentiment, Crainic simte că are o obligație fără margini de a se devota și lupta pentru triumful comunității, din care face parte. Dar acest sentiment comunitar e ceva în fond țărănesc. Țăranul spune „neamul nostru” și, întrucât e bine înzestrat, se simte aparținând mistic, ultim, acestui neam și că e, totodată, copărtaș sau proprietar al lui... Acea reacție nativă și așa de puternică de care am vorbit, a lui Crainic, de a se considera proprietarul spiritual al pământului țării deși era fiu de clăcaș, nu-și poate găsi, deci vreo încadrare mai apropiată, dacă ținem să-i găsim și ei una, decât tot în legătură cu această spiritualitate de țăran excepțional. Numai că la el această spiritualitate comunitară capătă înfățișare critică și un elan doctrinar apostolic.

Nichifor Crainic n'a trecut brusc de la structura țărănească la cea teologică, pentru a ajunge la cel de al treilea factor, care i-a înlesnit viziunea și doctrina sa. Și aceasta pentru motivul că teologia e genul de cultură, care se poate împăca în chipul cel mai armonios cu cultura țărănească. De aceea fiii de țărani se simt cel mai bine când vin la seminarii și nu la alte școli secundare și multă vreme acestea au fost cele mai căutate de ei. Dealtfel, întâia școală secundară mai însemnată înființată în principatele române pentru fiii poporului a fost un seminar. Elementele, pe cari Crainic le are comune în esență cu atitudinea țărănească și pe cari le-a valorificat în doctrina sa naționalistă, erau deci menite să se acorde cu sugestiile și elementele, pe cari avea să i le pună la dispoziție teologia. Și aceasta pentru două motive precise. Întâiu, intuiția de „neam” la țăran nu e ceva pur social sau politic, ci implică o totalitate a valorilor umane. Dar aceasta nu în sensul că valorile religioase și morale, de exemplu, sunt o creație a societății, fie și a societății naționale, cum cred sociologii pozitiviști moderni, ci în sensul că valorile religioase și morale au o existență obiectivă, transcendentă, de sine stătătoare, cu care neamul însă e în deplin acord, fiindcă el e pătruns de ele și oarecum sanctificat de ele. Când spune țăranul „legea noastră românească”, el are intuiția unei legi care e în același timp ceva social, moral, religios, metafizic, adică ceva complect, fără să fie însă omogeneitatea primitivilor. Neamul e în acord cu transcendentul, cu Dumnezeu. Neamul nu e mai mult o convenție politică, cum e pentru unii moderni, ci e o realitate ontologică, integrală, în viziunea țărănească. Iar al doilea motiv, pentru care aportul teologiei avea să fie în continuitatea dotației spirituale țărănești la Nichifor Crainic, e că țăranul însuși e un credincios, ideea de Divinitate fiind centrală la el, fără de care de altfel nici n'ar fi putut să aibă intuiția complexă de neam, de care am vorbit. A fost deci o fericire pentru Crainic și pentru rolul său în cultura românească, faptul că a fost destinat carierei teologice. Se asigura, în felul acesta, valorificarea maximă a structurii sale organice dându-i încoronarea, pe care poate să o dea teologia. Acestui fapt, adăugat la acela că se simte solid sprijinit în comunitatea neamului, după cum am văzut, Crainic îi datorează avantajul de a avea o reprezentare a vieții bazată pe un număr de mari certitudini. N'a ajuns desigur la aceste certitudini fără luptă și fără ardere lăuntrică, după cum o arată singur, căci altfel ele n'ar mai fi fost certitudini, ci o decorație pasivă. A luptat și a deliberat, dar a făcut-o respectând virtualitățile sale originare și când a ajuns să-și apropie adevărurile și liniile de orientare ale teologiei, s'a găsit în mijlocul unui univers filosofic și al unei ideologii naționaliste lipsite amândouă de nesiguranțele și aproximațiile, pe cari le oferă frecvent cugetarea laică.

Aportul teologiei în sinteza sa naționalistă e atât de însemnat, încât putem spune că aici se concentrează ce e mai dominant și mai imperativ în doctrina respectivă. El se vede în mai multe direcții.

Întâia e în ceea ce privește perspectiva metafizică a acestei sinteze, adică încadra-

rea idealului naționalist într'o viziune de ansamblu a vieții. Operație foarte grea, fiindcă naționalismul pare relativ și local, iar metafizicul e absolut și universal. A împăca aceste două puncte de vedere e ceva asemănător cu greutatea de a împăca, de exemplu, materia și spiritul sau libertatea și determinismul. E aici un adevărat gherdap filosofic, pe care însă autorul nostru îl trece cu succes și aceasta datorită mai ales luminilor teologice. „E adevărat că în Biserica lui Hristos nu există „elin sau iudeu“, pentru că toate neamurile pământului au loc în organismul ei spiritual de proporții cosmice. Dar această universalitate în spirit distruge ea oare particularismul formelor naturale, pe care îl îmbracă viața în infinita ei varietate? Dacă admitem că universalitatea spirituală a ortodoxiei pretinde uniformizarea în domeniul natural al făpturilor, ar trebui să credem că Dumnezeu, care a creat lumea în varietate și a dotat cu capacitate deosebită fiecare lucru, s'ar întoarce acum împotriva zidirii sale. Ceeace este o absurditate... Națiunile sunt unități variate ale naturii create și ele intră ca atare în organismul ierarhic al Bisericii. Dionisie Areopagitul, vorbind de atribuțiile îngerilor, ne învață că fiecare cetate și fiecare națiune își are arhanghelul ei păzitor. Cu alte cuvinte, unitățile naturale ale neamurilor participă ca atare la viața ierarhică a spiritualității creștine”. „Acest principiu al distincției în ordinea naturală îl respectă ortodoxia chiar în organizația ei pământească sau practică. Ecumenică în spirit, ea e particulară sau națională în forma de organizare. E autocefală în administrație și universală în dogmă și în aspirație”. Așa dar între etnic și religios, bine înțeles, este armonie și aceasta se poate justifica, pe deoparte, fiindcă etnicurile și religia sunt creații pozitive ale lui Dumnezeu și nu poate fi adversitate între asemenea creații, pe de alta, fiindcă religia, în organizarea ei pământească, ia un aspect particular. În acest ultim sens, Crainic credem că ar aproba în mare parte afirmația lui Faguet că religiile sunt universale, dar bisericile sunt naționale. El găsește chiar o formulă succintă și elocventă pentru a exprima raportul ideal dintre etnic și religie, atunci când cere, într'un eseu mai vechiu, „pământ național și cer comun”.

Să accentuăm, cu toată discreția necesară, că Nichifor Crainic n'ar fi putut ajunge la acest rezultat fără ajutorul spiritului românesc și fără ajutorul ortodoxiei. Sunt popoare orgolioase și exclusiviste, popoare precumpănitor politice, cari nu admit să mai trăiască liber și altele, cu idealuri diferite dar tot atât de firești, alături de ele. Aceste popoare îl anexează și pe Dumnezeu și pentru motive politice sunt în stare să-și schimbe chiar și religia. Dacă Românii ar fi fost un astfel de popor, lui Crainic i-ar fi fost mai greu sau imposibil să vadă armonia, care trebuie să domnească între etnic și religios. Pentru Români, pentru țărani, nu e contradicție între neam și religie ci e o solidaritate fonciară, care, după ei, își stabilește articulațiile chiar în ontologie. La rândul ei ortodoxia, pe cât pare de hieratică și imuabilă în dogmele ei, pe atât e de largă și de flexibilă în puterea de a cuprinde și de a lăsa națiile cu specificul și cu absoluturile lor naturale. Ortodoxia nu e nici geometrie și nici politică. Esențele ei sunt atât de înalte și de desinteresate, încât voințele pământești ale neamurilor nu ajung până la ele ca să se contradică în sfera lor, iar puterea ei de viață și toleranța ei am zice tipologică e de o mare „plasticitate”, pentru a întrebuința un termen care e chiar al lui Crainic. Pentru un catolic, de exemplu, e mult mai greu să găsească raportul armonios între etnic și religis sau îl găsește mai degrabă în forma compromisurilor tactice. Catholicismul face în adevăr anume concesii diplomatice popoarelor, dar le face cu scopul secret al unei mai mari supuneri către Roma, supunere ce are un caracter totodată religios și temporal și care implică, cu timpul, chiar oarecare uniformizare etnică. În ortodoxie însă nu e așa. Aici, după cum spune un autor cu autoritate (Bulgakoff, Ortodoxia 200-201), raportul dintre stat și religie e „simfonic” și cezaropapismul n'a fost recunoscut niciodată dogmatic sau canonic,

iar când s'a produs, a fost un abuz. Acest caracter al ortodoxiei a fost o condiție fericită pentru Crainic ca să ajungă la sublimarea metafizică a naționalismului său.

Căci, în cele din urmă, de aceasta este vorba. Prin complectarea religioasă pe care o dă naționalismului, Crainic ajunge să pună etnicurile pe plan universal, conservându-le în acelaș timp specificul. Aceasta înseamnă că el reprezintă o fază nouă în naționalismul românesc, care depășește, bunăoară, naționalismul mai mult etnografic ori pur politic sau care depășește localismul sămănătorist, util și el la vremea lui. S'a vorbit, după războiu, de duhul universalist, spiritualist, ce trebuie introdus în idealul sau misiunea românească, ceea ce nu înseamnă imperialism, ci valorificarea potențelor românești pe un plan de absolut, adică pe o înțelegere metafizică... Acest ideal e înfățișat de Nichifor Crainic prin ajutorul contribuției teologice. Această contribuție îi dă putința să ajungă, mai departe, la un îndoit rezultat. Pe deoparte, acela de a concepe etnicul cu o direcție spiritualistă, care în cele din urmă se îndreaptă parcă spre infinitul transcendentului, depășind naturalul care face esența sa. Cuvintele următoare ale lui Nichifor Crainic sunt prin excelență cuvintele, în cari a pătruns elanul unui teolog: neamul este „identic în timp, delimitat în spațiu, dar nețărnut ca finalitate de viață”. Nu e vorba aici de evoluția și „progresul indefinit” al filosofilor secolului trecut, ci de o perspectivă de transfigurare și răscumpărare religioasă, pe care autorul „Ortodoxiei și Etnocrației” o vede, s'ar zice, și pentru neamuri, pe cari le concepe oarecum ca pe niște vehicule istorice, în cari spiritul se instalează pentru a ajunge ca, într'un târziu, să i se deschidă cerurile, să se mântuie. Aici se subțiază distincția dintre natural și transcendent, pentru a ne lăsa să întvedem și puțința unei altfel de armonii între etnic și divin: aceea a unei sublime confluențe finale... Era firesc ca un teolog să simtă etnicul, în cea mai mare efort și ardere a acestuia către spirit, ca pe un fel de comunitate bisericească menită a aduce la veșnica lumină a raiului creștin... Pe de altă parte, tot contribuția teologică îi dă puțința lui Crainic să vadă realizarea unei armonii între națiuni, dacă ele acceptă să se pătrundă de cromatică interioară creștină. Adică prin aceasta Crainic concepe adevărata și unica bază a pacifismului. Structura democrată sau geneveză este ori o ipocrizie ori o naivitate, pentru a introduce pacea în lume. Dacă popoarele pot conlocui liniștit pe glob, nu o pot face decât respectându-se așa cum le respectă religia, adică în variația și specificul fiecăruia; iubindu-se așa cum le iubește religia; lucrând pentru propria lor perfecționare, așa cum le cere religia. Pe acest fundal de impresionantă dinamică religioasă, Crainic vede proiectându-se și neamul românesc, aducându-și absolutul lui ca pe un prinos adânc și valorificându-l pe plan de universalitate...

A doua direcție, în care se vede aportul teologiei în sinteza naționalistă a lui Crainic, este în ceea ce privește perspectiva de filosofie a istoriei românești. Aici autorul nostru are o contribuție dintre cele mai însemnate și mai clare pentru caracterizarea fenomenului românesc și pentru înțelegerea sensurilor istoriei noastre. Noțiunea teologică de teandrie i-a înlesnit această realizare. „Spiritualitatea e viață omenească asimilată Duhului Sfânt și ea are un îndoit caracter: divin și uman, adică e *teandrică*”. Aplicând această definiție „istoriei poporului nostru, adică românismului în succesiunea manifestărilor sale, putem spune că neamul românesc e antropocentric prin natura sa etnică și creștin prin aderența instinctivă la ortodoxie... Istoria noastră, atât de puțin și de parțial interpretată până azi, nu se poate înțelege cu adevărat decât sub unghiul de privire al teantropiei. Ea are un caracter național, suficient scos în relief, și un caracter spiritual mai presus de toate, aproape total ignorat încă”. Aceste rânduri definesc caracterul românesc istoric. Iată acum și legile istoriei noastre: „Putem să atribuim istoriei noastre o îndoită tendință: de intensitate și de expansiune. Tendința de intensitate se caracterizează prin

procesul de formație a individualității etnice și prin atracția diferitelor fragmente ale neamului nostru unele către altele pentru a încheia unitatea națională. Tendința de expansiune e afirmarea personalității religioase a poporului nostru în voința de a respira în largul ecumenic al ortodoxiei. În virtutea intensității, neamurile ortodoxe se deosebesc prin individualitățile lor etnice; în virtutea expansiunii, se armonizează prin personalitățile lor religioase pe planul superior al spiritualității ecumenice". Acest „caracter de teantropie al fenomenului românesc" și tendințele complementare de intensitate și expansiune ale istoriei noastre, sunt date în vileag cu exemple și cu atmosferă impresionantă de Nichifor Crainic și e păcat că ele au fost legate de autor de un moment polemic, care împiedică pe unii să le vadă însemnătatea filosofică generală. În ceea ce privește observația ce s'ar face că ele pot fi și la alte popoare și că deci definiția sau caracterizarea în chestiune ar fi prea generală, suntem obligați să constatăm că această teantropie a noastră ne e specifică prin caracterul ei de adâncime și de armonie sau simetrie. Crainic însuș se ocupă în același eseu să arate cât de vechiu și de adânc e creștinismul la Români, cum Românii n'au fost Români înainte de a fi creștini și am putea spune că nici invers, creștinismul venind în epoca de plămădire a noastră și pătrunzând atunci în ființa noastră ca ceva constituțional, și tot Crainic descrie, într'un chip suveran, cum poporul român s'a manifestat cu o instinctivă simetrie în cele două sensuri, intensiv și extensiv. Credem că prin aceasta el a voit să răspundă cu anticipație critice, pe care am menționat-o. Dealtfel, e de observat că aproape toți cei ce s'au ocupat cu fenomenul românesc au fost acuzați că au insistat asupra unor caracteristici prea generale și dacă această acuzație a fost îndreptățită în unele cazuri, ea a fost gratuită în altele, autorii ei refuzând să vadă aplicarea specifică la poporul nostru a caracteristicilor respective.

A treia direcție, în care Crainic valorifică aportul teologiei, este în perspectiva socială și morală a doctrinei sale. În problema socială, creștinismul său are o aplicare precisă și de mare actualitate. E vorba de formula corporatistă. Pentru un teolog, aceasta e soluția ce se impune ca să se stabilească raporturile de muncă și de avere între oameni. Căci în corporatism e un regim de unire și complectare, iar nu unul de dihonie și de unilateralizare cum e în lupta de clase. Corporatismul este organizarea adecuată și armonioasă a felurilor de muncă sau a funcțiilor vieții sociale considerată în organicitatea ei, dar și în perspectiva creștină! Principiul lui este în „învățătura Noului Testament despre diversitatea darurilor sau a aptitudinilor, cu cari oamenii sunt înzestrați de Dumnezeu și despre datoria fiecăruia de a valorifica prin muncă și prin creație darul felurit, pe care îl deține". Principiul lui este în ideia de datorie, în ideia multiplicării talentului hărăzit fiecăruia și în ideia de concordie prin iubire. Faptul că breslele s'au dezvoltat într'o epocă de creștinism oficial, în Evul Mediu, și faptul că doctrina corporatistă a fost formulată de creștinismul catolic și sistematizată mai ales în „Codul social de la Malines", arată și pe cale documentară aderența corporatismului la creștinism. Înșurirea acestei idei de către un teolog ca autorul, pe care-l cercetăm, e un fericit exemplu de colaborare între ortodoxie și catolicism. Crainic însă naționalizează corporatismul în înțelesul că ține seama nu numai de categoriile de muncă, ci și de categoriile etnice. Aici se arată din nou ortodox și Român, după cum, trebuie să spunem, ni se pare că și o psihologie tradițională românească l-a dus la corporatism, știut fiind că în istoria românească breslele au jucat un mare rol, deși ele nu erau aidoma corporatismului de astăzi. Susținând corporatismul, Crainic arată deci consecvența sa de teolog și de Român organic în rezolvarea chestiunilor sociale. Aici apar vederile sale sociologice și dacă unii ar voi să găsească câteodată anume nuanțe „organiciste" (ceea ce nu trebuie să se confunde cu *organicul*) în afirmațiile sale, s'ar înșela fundamental. Crainic n'are nimic co-

mun cu sociologia biologică și dacă vorbește de organismul social sau chiar de tradiția „sângelui”, aceasta e ori într'un înțeles spiritual ori mai mult ca metaforă.

În perspectiva morală, autorul „Ortodoxiei și etnocrației” dă glas răscolitor și înălțător iubirii și milei creștine, iar unele fraze ale sale în această privință sunt adevărate momente imnologice! Pagini ca acelea despre „Iisus printre noi”, despre fraternitatea creștină și iubirea față de Mântuitorul care suferă în trupul și în ființa tuturor schizozilor, bolnavilor și obijduiților, sunt pagini de antologie creștină. Ele răcoresc arșița problemelor sociale cu roua lacrimilor evanghelice și arată cum în fond problema socială devine una morală și nu se poate rezolva decât când a suferit sublima metamorfoză a transfigurării morale. Nicăieri nu se vede mai bine ca aici cum creștinismul este însuși principiul său spiritual, prin care se poate soluționa chestiunea socială! Crainic își desvăluie cu acest prilej toată formația sa de teolog și, în legătură cu ea, dă expresie milei sale native spiritualizată în dogma creștină. Acestui îndoit fapt îi datorează cea mai frumoasă caracterizare a milei, pe care am cetit-o până azi, o caracterizare și creștină și autohtonă, și poetică și personală: „Iubirea pentru mizeria omenească se numește în limba noastră milă. E un cuvânt frumos, e un cuvânt duios și adânc: milă — parcă e încheșat din lacrimi și din miere...”

A patra direcție, în care se vede teologul, este perspectiva pedagogică a viziunii lui Crainic. Aici ne întâlnim cu o atitudine, care privită în structura ei aproape mistic-mitologică, este rară în pedagogia modernă și încă și mai rară în cea românească. E vorba de o concepție activistă, care, prin educație, să dea Românilor sentimentul de revoltă creatoare contra vitregiilor istoriei și să le îndrepte voința către automodelarea propriului lor destin. E aici un activism pedagogic colectiv, dar nu un activism periferic și științific așa cum cele mai adesea l-a practicat pedagogia modernă, ci unul adânc și care sfidează chiar legile determinismului. Această atitudine Crainic a luat-o și din sentimentul său de Român revoltat contra nedreptăților aduse neamului lui, a luat-o, deasemenea, și din mitologismul structural țărănesc și sublimat, dar a luat-o mai cu seamă din spiritul creștinismului! Căci fals e înțeles creștinismul ca o contemplație pasivă. Nici contemplația, întru cât e adevărată, nu e pasivă, necum creștinismul în ansamblul și în miezul său! Nicăieri nu e mai mult activism și mai mult eroism decât în creștinism, fiindcă în nici un alt domeniu spiritul nu a smuls o victorie mai mare și în nici un alt domeniu specia noastră nu s'a învrednicit de mai multe monumente de voință, cari au depășit specia, cum sunt martirii și sfinții! Doctrina creștină concepe pe om liber și răspunzător de soarta sa, deci e străină de ceea ce se cheamă fatalism. Creștinismul este opera celei mai mari îndrăzneli, pe care a cunoscut-o istoria. „Cine a spus oare că dacă am avea credință măcar cât grăuntele de muștar, putem să mutăm munții din loc? Și cine a rostit în urechea pământului îndemnul eroic: „Indrăsniți! Eu am biruit lumea!?” Dacă Iisus ar fi fost fatalist, creștinismul n'ar fi existat. El e fapta unei îndrăzneli fără margini. Câțiva pescari și vameși din Galileea au dărâmat imperiul roman. Mii și mii de martiri și-au răsucit trupurile în flăcări. Și tot atâția sfinți și eroi au spart vremurile, au zdrobit fatalitățile și au schimbat fața pământului. Creștinismul e cultul îndrăznelii fără limită și izvorul de inspirație al celui mai nobil eroism”.

Crainic va aplica această esență de foc a creștinismului, care transcedă voința psihologică, la istoria românească. De aceea el va protesta aproape violent contra vorbelor lui Miron Costin cu „bietul om sub vremi”, vorbe prea des invocate. Tot de aceea va adresa cuvinte de mustrare, aproape de imprecuație, pornite dintr'o ardoare profetică, cari cedează în fața loviturilor soartei și își descompun voința într'o conduită de conformism quasidevegetativ ori de huzur mediocru. În schimb, va ridica în slavă pe Făt-Fru-

mosul basmelor noastre, în care vede personificarea dorinței de salvare prin voință proprie, a poporului românesc; va căuta să scoată în evidență din trecutul nostru figurile, cari inspiră activism înalt — Ștefan, Mihai, Tudor, Iancu, Lazăr și Eliade, Bălcescu și Eminescu...; va scrie un întreg eseu despre Coșbuc pentru a pune în lumină concepția luptătoare a acestui mare poet; se va opri la „croiește-ți altă soartă!” al lui Mureșeanu, de care spune că e vrednic să trăiască în amintirea urmașilor chiar numai pentru acest îndemn; va vorbi despre eroism, formulând cu acest prilej considerații dintre cele mai adânci despre ideea de erou în comparație cu aceea de sfânt și de geniu; se va opri îndelung și repetat asupra tineretului neamului, cu o devoțiune care uneori nu i-a fost înțeleasă; și se va ocupa de fascism pentru cât exemplu de frenezie a depășirii de sine este în el, citând vorbele lui Mussolini că voința n'are limite și că numai realizându-se își dovedește infinitatea... Suntem astfel departe de o anume mentalitate orientală în concepția voinței și, prin atitudinea sa, Crainic se înrudește cu cei ce vor să introducă poporul român în epoca unei istorii voluntare, fiind totodată în acord structural cu mișcarea tineretului de la războiu încoace — în ciuda unor aparențe contrarii. La nimeni însă ca la el concepția activistă a voinței nu e pusă în termeni atât de strict teologici, actualizați pentru nevoile luptei naționale.

Toate acestea arată că ideologia lui Nichifor Crainic se concentrează, în cele din urmă, într'un epilog de educație. Și ce este creștinismul altceva decât educație? Teologul a știut astfel să ia din religia sa ce era mai nimerit pentru a face neamului lui un dar doctrinar, care să-l spele de lînțoiul sufletesc al pasivismului, ce l-a acoperit pe alocuri în iarna istoriei... Care să ajute neamului, din care face parte, să înceteze complet de a fi „obiect de istorie” și să devină „subiect de istorie!” Esențial naționalist și religios, cosmosul de viziuni al lui Crainic are o finalitate dens și înaripat educativă. De aceea nu e de mirare dacă atâtea din paginile lui de doctrină au intrat în cărțile de educație morală din școală și dacă adolescenții noștri le caută cu preferință...

Ultima direcție, în care vedem mirajul teologiei în opera lui Crainic, este în stilul său. Acest aspect e dintre cele mai însemnate, fiindcă stilul a jucat și joacă un mare rol în puterea de comunicativitate și de persuasiune a doctrinei lui. E foarte greu de deosebit la acest creator între idee și stil, între forța noțiunilor și farmecul expresiei. Ele se întrepătrund mai mult decât la majoritatea autorilor și fac un corp unic, o ființă de duh în care sensul interior și timbrarea lui stilistică sunt respirații gemene. Dacă s'ar îndepărta stilul acesta din opera lui Crainic, presupunând că ar fi cu puțință, sinteza sa ideologică ar fi redusă foarte mult sau ar fi lovită în însăși inima ei. Dar tot așa e greu de deosebit între ceea ce este pur personal și ceea ce este înflorire sub influența teologiei în stilul lui Crainic. E și aici ofuziune, care are un caracter pe cât de evident, pe atât de organic, pentru motivul că acest scriitor a avut aplecarea spre religie în însăși ereditatea sa țărănească, pe deoparte, și, pe de altă parte, a cultivat-o, fără să știe, în însăși copilăria sa petrecută la sat, când s'a minunat, cu ingenuitatea metafizică a vrâstei, în fața naturii lui Dumnezeu, în fața datinilor, în fața bisericii răsărind suverană pe deasupra caselor umile ale oamenilor. De aceea am spus că în stilul acestui poet gânditor parcă s'au topit bolte de biserici și virile aleanuri religioase, și aceasta s'ar fi întâmplat chiar dacă el n'ar fi devenit teologul, care e astăzi. Totuși un fapt nu se poate tăgădui: că înrâurirea conceptelor, terminologiei și structurii teologale e din ce în ce mai mare în ultimele eseuri ale lui Crainic. Compoziția sa atât de firesc armonioasă câștigă în fermitate sub această înrâurire, iar stilul se precizează din ce în ce mai mult. Și dacă uneori se produce oarecare îndepărtare de la arhaismul limbei și dela libertatea spontană a jocului poetic de nuanțe și sugerări, căci teologia are și ceva abstract și didactic, în

schimb fondul se organizează din ce în ce mai bogat și mai sigur ca un univers de reprezentare a lumii, iar stilul își afirmă o calitate: conciziunea. Aici ni se pare că este efectul cel mai indiscutabil al teologiei asupra exprimării lui Crainic: lapidarismul său. Textul autorului nostru, mai ales cel din ultimul timp, are perspective largi, frazele lui parcă închid tot atâtea văi de lumină, dar ele știu să-și reducă forma la o economie cât mai sobră. Acest amestec de sobrietate și de poezie e dintre cele mai atingătoare valori din cele oferite de opera lui Crainic. Lărgirea spirituală a fondului intuit și trăit de el lovește parcă în corpul frazei, asemenea unor revelații prinse în formule. Căci multe din exprimările lui sunt generoase arcuiri de aramă, cari cuprind sensuri sau îndemnuri bogate cât o cupolă de catedrală. E un lapidarism poetic organizat în orice caz în vecinătatea academismului teologal și impus lumii de reprezentări fluide și de incantații patriarhale, pe care autorul nostru a adus-o din vremea copilăriei...

În aceste condițiuni, el a ajuns să mânuiască un stil în acelaș timp ponderat și mlădios, bărbătesc și subtil, cuprinzător și precis, în substratul căruia simți jucând funigeii de culori ai copilăriei, dar și amarurile și idealurile luptătorului, stil care îi e de mare folos în propagarea doctrinei. De aceea felul sobru și sugestiv în care este expusă această doctrină, a ajuns să aibă uneori ceva din niște table ale legii. Catehismul sau „programul său etnocratic” s'a născut pe calea aceasta. Și tot de aceea putem caracteriza ideologia lui Crainic ca pe un fel de *dogmatism poetic*. Ideologie, în care e credința și precizia dogmelor teologice și elanul și frumusețea poeziei. Sau un dogmatism, care se mlădiază și devine comunicabil și acceptabil prin poezie — și o poezie care capătă o gravă ornamentare lăuntrică prin teologie, amândouă sublimând instinctele și structurile fondului etnic țărănesc așa cum s'a depus în sufletul unuia din cei mai organici reprezentanți ai lui.

Urmând această cale de realizare doctrinară, în care e severitatea canoanelor religioase și căldura lirismului poetic, Nichifor Crainic a ajuns să ofere remedii pentru cele trei racile ale naționalismului modern: îndepărtarea de transcendentul divin, de seva primară a pământului și de misterul timpului trecut. Aceasta e semnificația istorică a doctrinei lui în mișcarea generală a ideilor și trăirilor spirituale. Ea este de o elocvență adecuare la nevoile vremii. Dar e cu atât mai elocventă și mai bine venită în cultura noastră. Sufletul românesc autentic e mai legat decât cel apusean de aromele pământului, de tradițiile istorice, de religiozitatea originară, fiindcă este un suflet tânăr. A căuta deci să emancipezi acest suflet de condițiile existenței lui firești așa cum acestea sunt date de religie, de pământ și de istorie, e un rău mult mai mare la noi decât în altă parte. Dar tocmai aceste condiții le servește și le valorifică munca doctrinarului, pe care-l discutăm. El a combătut ateismul în cultura română cu o dârzenie inspirată, a cântat armoniile pământului cu o voluptate densă și pură în acelaș timp, a invocat ființa lunatică și patronală a strămoșilor cu o duioșie rituală și a căutat întotdeauna să fundamenteze și să întinerească tradițiile pentru cerințele prezentului și viitorului. Lucrând astfel a dat naționalismului o substanță, o plinătate concretă și transfigurată, legându-l de izvoarele lui firești și încadrându-l în chenare metafizice ca acelea, pe cari poate să le dea viziunea religioasă, iar culturii noastre i-a oferit un monument doctrinar, a cărui importanță am încercat să o arătăm.

Dar nu numai atât. Prin sinteza lui, care e dealtfel o sinteză vie căci ea se continuă mereu, crescând cu noi realizări și anunțând cărți viitoare, Crainic a devenit în cultura românească un tip unic de poet și de teolog luptător. El e unic mai întâiu în ceea ce privește fondul sau componența. În adevăr, poeți luptători noi am mai avut, deși ei n'au pus întotdeauna poezia în acțiunea lor. Secolul trecut și cel prezent au dat numeroși poeți

luptători, de a căror contribuție la înfăptuirea idealurilor noastre trebuie să se țină seama. Tot așa am avut teologi luptători. Dar aceștia n'au adus în ideologia lor socială și națională luminile și direcțiile de valorificare, pe cari le putea pune la dispoziție teologia, în cazul lor teologia ortodoxismului — sau, când au făcut-o, a fost în chip prea timid, sporadic și mai mult formal. Teologii noștri ori au stat departe de luptele sociale ori, când au intrat în vâltoarea lor, au făcut-o mai mult ca simpli cetățeni. În Ardeal mai cu seamă, preoții au fost mari luptători pentru neam, pentru societate, dar n'au creat o doctrină socială, în care să se vadă ceea ce am putea numi filosofia bisericii ortodoxe, după cum n'au creat-o nici alții în celelalte părți ale românismului. Ortodoxia noastră, spre deosebire de ceea ce a făcut catolicismul sau protestantismul, cari s'au amestecat, adesea prea mult, în problemele sociale, a stat prudent departe! A fost desigur aici un instinct sănătos de defensivă. Acum însă a venit momentul ca în concepția noastră socială să se vadă, cu putere, cu justețe și cu o subtilitate necăutată dar adâncă, indicațiile pe cari le poate da atitudinea față de viață a creștinismului ortodox. Religia e cel mai de preț tezaur de valori și de norme al istoriei și ar fi o mare lipsă ca el să nu intre în actualitatea frământărilor noastre, diriguindu-le și luminându-le. Tocmai aceasta o face însă Nichifor Crainic ca teolog și o face pe larg, curajos și sistematic. Doctrina lui socială nu e gândită în afară de teologie, ci înăuntrul ei ori aplicând-o sau dându-i ei însăși o viață mai patetică și mai plină prin aspectul întotdeauna inedit și imperativ, pe care-l au problemele sociale și naționale. În ideologia lui, în filosofia lui naționalistă, Crainic rămâne teolog în așa măsură, încât unii pot vedea aici un iz de politică teocratică. Ceea ce, trebuie să spunem, nu e cazul, fiindcă el vrea ca elementul religios să intre în societate și în stat ca ceva organic, firesc, așa cum, de fapt, e și puterea divină în lume. Deasemenea, Crainic e teolog, dar fără formele rutinare și fără acele stereotipii de solemnitate neutrală, pe cari le ia uneori viața ecleziastică și la cari unii reduc religia. Teologia lui e vie ca o poezie și ea i-a dăruit sau i-a prilejuit ce e mai înalt în doctrina sa. Dar esențialul, care ne interesează acum, este că el e un teolog ce se păstrează într'un fel sau altul teolog, în structura și sensurile ideologiei lui. Pe lângă aceasta, el e și poet, punând farmecul armoniilor poetice în tot ce scrie. Înțelegem atunci de ce apare ca un caz unic de luptător doctrinar în peisagiul culturii noastre. Aceasta în ceea ce privește componența fondului său. Dar dacă, în al doilea rând, adăogăm ceea ce e specific în talentul lui de poet și de gânditor, vedem că unicitatea sa crește, constituind o figură spirituală de un pitoresc puternic, căreia nimeni nu i-ar putea tăgădui singularitatea.

În societatea românească, nu ne putem plânge de lipsa teoriei chiar când e vorba de doctrină și poate mai ales atunci, deși de cele mai multe ori această doctrină nu e decât efuzia ideologică a unei prezumții minore. Dar ne putem plânge cu drept cuvânt de lipsa trecerii în practică a teoriei sau doctrinei. Aerul de contemplație pasivă din unele părți ale Orientului, teoreticismul savant al Occidentului, care însă e însoțit și de practicism în locul de origine, ne-au influențat și pe noi, pe lângă ceea ce putea fi psihologie platonice sau teoretică proprie structurii românești. Intelectualii români crează teorii de viață, dar uită adeseori să le aplice, iar dacă o fac, depărtarea dintre felul realizării practice și teoria în sine poate fi atât de mare, încât uneori regreti că ideea n'a rămas ingenuă, ideală, în perfecția ei de mit platonice, fără nici o atingere cu practica! A aplica ideea și a o aplica în chip propriu, așa încât ei însăși să i se dea pe această cale un fel de aureolă, e mai greu! Aceasta nu se potrivește cu voluptatea și orgoliul unor creatori de rețete doctrinare, cari se satisfac în teorie sau urmăresc mai

mult clientelă ideologică ori simpla epatare a galeriei academice. Și apoi, pentru mulți intelectuali români, a gândi teoretic, e lucru nobil, picant și estetic, dar a realiza practic, e ceva cenușiu, prozaic și anonim, fiindcă cere răbdare, modestie, depersonalizare...

De aceea bucuria noastră e cu atât mai mare când întâlnim ideologi, cari au pasiunea împlinirii. Așa e Nichifor Crainic. Pentru cine-l cunoaște mai de aproape, e un adevăr patetic faptul că el se cheltuiește în realizări practice, dela cele mărunte și „anonyme” fiindcă nu aduc nici o glorie, dar nu mai puțin necesare, până la cele în cari e un elan dramatic sau epic. Această pasiune de realizator este întru totul egală aceleia de gânditor. O dovedește activitatea lui dela Ministerul Cultelor, din nefericire prea repede întreruptă, o dovedesc publicațiile pe cari le-a condus cu o siguranță de baci cultural, o dovedește justetea practică a măsurilor pe cari de atâtea ori le-a propus. De aceea în preajma celor cincizeci de ani ai săi — din cari mai mult de jumătate sunt de creație și luptă — nu-i putem face o urare mai bună, decât să aibă prilejul din ce în ce mai fericit de a modela în pasta minunată a faptelor, ideile despre societate, națiune și stat, cari au format obiectul atâtor eseuri și articole. Sau cel puțin, dacă nu se poate altfel, să aibă prilejul de a le recunoaște în realizarea credincioasă a altora. Pentru autorul lor, aceasta ar fi bucuria artistului, care își vede visul întruchipat în plastica materiei sau a vieții, ar fi bucuria Românului, care își vede neamul înălțat și intrat pe făgașurile destinului propriu și ar fi bucuria religiosului, care vede mântuirea ori începutul de mântuire a comunității, din care i-a fost dat să facă parte.

1938

RUGACIUNE PENTRU REGE

DE
NICHIFOR CRAINIC

Miluie-l Doamne pe rege,
Pleacă urechea și-ascultă
Ruga din țara cea multă :
Dăruie-i zile 'ndelungi,
Fruntea cu haruri să-i ungi,
Miluie-l Doamne pe rege.

Miluie-l Doamne pe rege,
Ține-l deapururi destoinic,
Domn și apostol războinic,
Mladă de veac bizantin
Statului nostru creștin,
Miluie-l Doamne pe rege.

Miluie-l Doamne pe rege,
Pune la veghea cetății
Inger cu spada dreptății,
Răilor fulger temut,
Slabilor milă și scut,
Miluie-l Doamne pe rege.

Miluie-l Doamne pe rege,
Cum depe plaiuri aleargă
Apele 'n Dunărea largă,
Voile lui de-a dură
Facă-se în voia ta,
Miluie-l Doamne pe rege.

Milui-e-l Doamne pe rege,
Dăruie-armatei regale
Crucea izbânzilor tale,
Peste pământ și 'n văzduh
Sfântul strămoșilor duh,
Milui-e-l Doamne pe rege.

Milui-e-l Doamne pe rege,
Mantie împărătească,
Gloria ta ocrotească
Statul acesta creștin,
Noul tău tron bizantin,
Milui-e-l Doamne pe rege.

P O E S I I

DE

RADU GYR

POEM DESPRE FERICIRI

Ce simple, cât de simple, sânt
marile vieții albe fericiri.
Nu le vedem. Pe lângă ele cotim cu fruntea în vânt,
gonind, pe curcubeie, gazelele subțiri.

Vănăm vulpile-albastre ale lunii
și cerbiî stelelor, prin râpi de aramă.
Marile fericiri rămân în urmă, între petunii,
simple și nebăgate în seamă.

Marile fericiri : femeia cu mâini de icoană
și gene lungi de rugăciune și floare.
Copilul tău : zăpadă-aeriană,
pumni mici de puf și cărlionți de soare.

Masa de lucru și cina de seară
sub lumina blajină a dragostei tale.
Navigările verzi în șalupe ovale
pe rotundul fum de țigară.

Volumul de poeme-al poetului iubit,
cu boreale banchize eterne.
Părul soției revărsat, aromit,
ca o muzică brună, pe perne.

Marile fericiri : o colibă în munți,
sau o duminică fosforescentă la mare.
Bradul stelar de Crăciun, cu ingeri mărunți,
amintirile din clasele primare.

Măinile bune de prieten, culese, tăcut,
lângă inima ta, în liniștea albă din casă.
Piersicul roz, panerul cu fragi ori tămâioasă,
un cântec, o garoafă, un zâmbet, un sărut...

Dar noi vrem să punem mângâieri de arșiță
pe roșul păr de aur al tristelor comete.
Măinile, de-alcoolul planetelor, cad bete,
degetele se rup de cer ca o șiță.

Vănăm aeriene gazele. Cerbii lumii.
Și glesnele ni se frâng, inutil, în delir...

Marile noastre albe fericiri
rămân în urmă, între petunii.

Rămân, ca o grădină unde limpezii crini
atâta-s de aproape de tine 'n seara clară,
că mâinile, bolnave de alte zări, uitară
parfumul să li-l strângă și simplele lumini.

POEM DESPRE NOI

Curgem, înalți și suferinzi, către moarte,
cum cerul peste mări de fosfor triste.
Zilele, din dans, leșină ca niște pale baletiste,
zâmbetul îl învățăm numai din carte.

În ochi cu agonii de pasări bolnave,
în mâini cu scrum de garoafe,
ne prindem, pe-obraji, toamna 'n agrafe
și trecem, spoiiți cu dezolări, prin orele grave.

Ah, vântul crepuscul de pe față
și steagurile 'n piept îndoliate...
Intinde-mi mâna, palid, peste viață,
în plânsul meu duc lacrima ta, frate.

Sub coasta mea, fierbinte și amară,
oameni, port vermina rănei voastre.
În voi, în toți, mă răstignesc în orice seară,
pe trupul vostru-mi pipăi cicatricele albastre.

Știu, în aceeași suferință 'nveninată
viețile noastre s'au amestecat,
așa cum ne-am privi într'o oglindă blestemată
ce tuturor ne-ar arăta acelaș chip însângerat...

Ne trebuie-un zugrav de frunți senine
să scrie peste viermii noștri stele.
Intunecata tâmplă se cuvine
să pară azurată sub vâpșele.

De ce să curgem, veșteji, către moarte,
cu lapovițe 'n suflet, pe vis cu negre ploi?
Mai bine să desfacem zâmbetul din carte
și să ne tencuim cu el paragina din noi.

Zâmbind, vom ascunde 'n sipeturi ne 'nțelese
inima veche plină de cocleală.
In cinstea tristeții și-a morții vom da bałuri de gală
din or'ce cicatrice vom face reci kermese.

Zadarnic vor apune, în noi, pasări bolnave, —
îm pumni n'o să se vadă, sterp, scrumul de garoafe...
Prinzând, pe obraji, dimineața 'n agnafe,
vom curge, spoiți cu surâs, prin orele grave.

POEM DESPRE FLORI

Ce vieți, plecând spre ceruri, și-au lăsat lângă spini
inimile acestea de argint și rubine?
Sunt oare inimi, sau numai clopoței de senin
căzuți dela săniile stelelor line?

Poate sunt pleoapele subțiri de emai
ale basmelor cu gene albastre,
sau ochii unor îngeri alungați din rai
să plângă și să moară lângă apele noastre...

Visele frunților albe s'au făcut oare
lalele, cicori, anemone?
Săruturile zânelor îndrăgostite au prins unduiri și culoare?
Nu mi-ați spus că toți crinii cresc doar din surâs de madone.

Poate au trecut, pribege, cântecele pe drum
cu mici lăute de vis la subsuoară,
Și-au intrat prin grădini și s'au schimbat în petale de fum
și câte o frunză a crescut din fiecă vioară.

Poate sunt cioburile aurorilor sparte de vânt,
sau poate — cine știe? — sub pașii noștri trecători
lacrimile lui Iisus au rămas pe pământ
și s'au făcut flori...

POEM DESPRE ROSTUL POETULUI

Pădurile virgine pe somnul tău valsează
și tropicele-aprinse le duci la subsuori.
Dar degetele tale, când pipăie o rază,
se rup, și glesna plânge când s'a ciocnit de flori.

Zadarnic ca un câine blând Evul mâna-ți linge
și'n dans casiopeea ți-arată sânii goi.
Ziua te palmuește, crepusculul te stinge,
te surpi, scuipat de vânturi și huiduit de ploii.

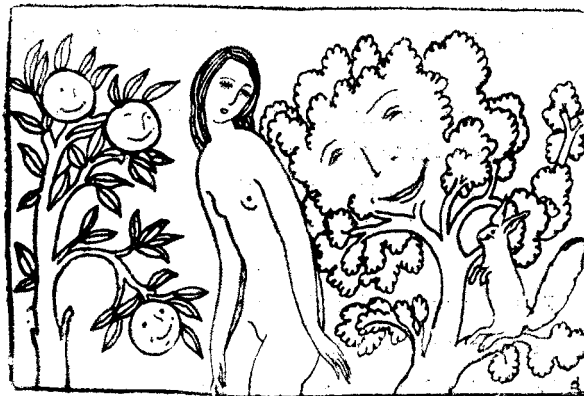
Tristețile scot limba și te țintesc cu praștii
când fugi lătrat de gânduri pe ulițele lor.
Ai vrea să-ți torni o spadă, dar nu ai decât așchii,
vrei cască și ai numai pieptar legat cu sfori.

N'ai brațe, să-i prinzi vieții gramajii și s'o sgudui,
nici piept, să spinteci foamea talazului salin.
Te aperi cu mimoze, cu libelule sudui,
și pumnul tău se sparge ca un pahar de vin.

Unealtă, pentru viață, stă biata călimară
unde-ai topit sumatre și plânsul tău bolnăv,
că lacrima ta caldă creneluri nu doboară,
în ea stingi doar obrazul madonelor suav.

Nu-i rostul tău pe lance să-ți pleci tâmpla sfințită.
În cărji îți sprijini crinii șchiopi, domnule poet...
Auzi, savana tandră-a tristeții te invită
și, vezi, a tras la scară cupeul violet.

Din lună, ia-ți rindele de ghiață și unelte,
și scule de zăpadă din dalii să-ți aduni.
Lucrând, în strung, gazele și golfuri verzi și delte,
pe-o coală de hârtie poți dulgheri furtuni.

OCHIUL CU DOUA PUPILE

DE

VICTOR PAPILIAN

În practica mea de chirurg — fără modestie spus — de chirurg cu renume, mărturisesc cinstit, n'am avut prilejul unor întâmplări extraordinare. Ce spun extraordinare !... dar nici măcar prilejul unor emoțiuni sau coșmaruri care, prin puterea, riscul sau fantasticul lor, să-mi împingă sufletul până la frontiera spaimei sau până la pragul desnădejdei. Căci, împotriva opiniei curente, meșteșugul chirurgului este o artă restrânsă, artă prea perfect reglementată, artă cu un cod tehnic sever, unde totul este măsurat și indicat : timpii operatorii, liniile de incizie, disecția regiunilor, ridicarea părților vătămate, suturi, ligaturi... tot, tot, până chiar și eleganța unor anumite atitudini și efecte, pentru galeria ucenicilor și a celor gură-cască totdeauna prezenți la o operație ca la un spectacol.

Deci, nici emoție, nici plăcere estetică în arta de a tăia. O operație, oricât ar protesta ilustrații mele confrăți, îți dă o voluptate tactilă — gâlgâiala sângelui și căldura viscerelor — iar în loc de o adevărată emoție fină, un sentiment brutal de putere — știind că un semen de al tău e la discreția geniului și mâinilor tale.

Acum o retractare. În practica mea de chirurg cu renume n'am avut prilejul unor întâmplări extraordinare până 'n ziua când s'a prezentat în biroul meu Modest Serghie, fiziologul.

Serghie era, dintre toți cunoscuții mei, omul cel mai cumpătat fără să fie ceea ce se numește în mod curent un temperament egal, adică un temperament lovit de cele mai deseori de indiferență, scepticism sau blazare. Dimpotrivă. Lipsit de irumperi sentimentale, scump la vorbă și reținut la gesturi, se bănuia în el o desprindere totală de preocupările lumești, pricinuită nu atât de mulțimea și adâncimea problemelor studiate, cât mai ales înfrigurarea sângeroasă a celor nesățioși de glorie. „N'are altă amantă, râdeau colegii invidioși, decât știința... dar din nenorocire știința îi este o amantă infidelă, căci îl trădează la prima ocazie...” făcând aluzie la toate lucrările lui, pe care doar le intuia sau cel mult le iniția, ca după puțin timp să le vadă rezolvate parcă după gândul lui în alte institute sau laboratoare din străinătate.

De aceea nu mi s'a părut nefiresc de loc auzind ceea ce-mi cere.

— Iubite coleg, începu el, am, pentru o experiență, nevoie de ajutorul dumnilale. Acea experiență o vom face asupra mea...

Eu protestai, deși — fiindcă e clipa mărturisirilor — trebuie să recunosc că am fost măgulit atât pentru încrederea arătată chirurgului, cât și pentru colaborarea cerută omului de știință.

— Experiențele pe animale nu mai mă mulțumesc. Nimic mai forțat decât să conștii dela cobai la om... mai ales când e vorba de mecanismul atât de fin, de specializat și de personal așa putea spune, al creierului omenesc.

Incepui să mă sperii.

— Cum, vrei să-ți trepanezi craniul și să intervin experimental pe creierul dumnilor perfect sănătos ?...

El clipi din ochi și de subț pleoapa de sus se iscă o pată fumurie ca umbra unei lacrimi. Atunci băgaiu de seamă ce ochi oboșiți avea colegul meu. Ochi alungiți cu pleoapa de sus puțin căzută, și totuși mari prin silința de a tot privi, de a tot cerceta, cu irisul negru perforat de o pupilă larg căscată, parcă în același scop : al iscodirii. De altfel toată figura lui era muncită, toată numai colțuri și adâncături : tâmpilele înfundate, fruntea gata parcă să plesnească pe din două, obrajii scofalciți cu pometele ascuțite, iar de subț nasul ușor sinuos, gura spână cobora prin câte un șanț curb până la bărbie.

— Vrei o experiență pe oameni, începui eu, foarte bine... dar pentru asta avem un material consacrat : nebunii din balamuc... sau, dacă alterarea creierului lor e o piedică atunci așteptăm un prilej potrivit. La prima trepanare ce-mi va veni te voi chema. Curg în clinică bețivanii, cuțitarii, asasinii... De ei nimeni nu ne cere socoteală.

— Nu... experiența trebuie făcută neapărat pe mine...

Ii prinsei calculul : reclama... și de aceea nu-l slăbii.

— Procedul nu mai are farmecul ineditului. L-au compromis inamicii lui Pasteur înghițând culturi de microbi... și l-a compromis toată ceata invidioșilor anonimi care s'au mutilat, și-au înfipt cuie prin încheieturi, și-au inoculat lepră, tuberculoză și sifilis... dragă Doamne, în interesul științei. Mofturi !... Numai ca să iasă din anonim. ...Niște ratați ambițioși... Nu-i cazul la dumneata...

El mă lăsă să termin și redevenit din nou stăpân pe firea lui tare continuă expunerea experienței, pe care eu aveam s'o realizez asupra lui.

— E un lucru cunoscut azi. Ochiul are două feluri de sensibilități, una pentru lumină, cealaltă pentru culoare... Acum înțelegeți ?...

Mărturisesc că nu vedeam unde voia să ajungă. El înțelese nedumerirea mea.

— Vreau să disjung lumina de culoare. Culoarea, fiica luminii, e și dușmana ei. Deci îmi trebuie o nouă pupilă, o pupilă străină culorii, o poartă de intrare numai și numai pentru lumină...

— Dar, după câte îmi amintesc, viziunea distinctă se face pe acea „macula lutea” corespunzătoare pupilei normale...

— Tocmai de acea regiune trebuie să mă feresc...

Și intră într'o serie de considerațiuni de optică, de psihologie și de fizică, în care nu-l mai putui urmări. Aveam de aface cu un exaltat al științei.

Azi, la vârsta de aproape optzeci de ani, după o practică științifică de peste o jumătate de veac, când am curajul să-mi scriu memoriile, am și curajul să declar că o singură ființă de geniu am întâlnit în viața mea, și aceea a fost o femeie : asistenta lui Ghra-sim, Sânzeana Lambrior. Mai mult, Sânzeana Lambrior a fost și cea mai frumoasă femeie cunoscută de mine. Parcă-i văd intrarea în laboratorul meu. Era toată fulguită, pe păr, pe obraji, pe ochi... de nu știam dacă în clipa aceea ninge afară cu fulgi mari sau dacă venea dintr'o livadă de cireși, bătută de vânt.

Și râdea.

— Trebuie neapărat, domnule profesor, să întreprindeți această operație oricât vi s'ar părea de riscată...

Rămăsesem înmărmurit. De unde aflase??

— Știți cum e patronul...

Și când rosti „patronul”, privirea mi se prinse de colțul dinafară al ochilor ei. Peșemne ajunsesem maniac de mă legam de privirea oamenilor. Ea avea ochi mari, rotunzi, ochi deschiși meniți să primească nu să dea, cu irisul albastru de culoarea floarei de in, și cu o pupilă mică punctiformă, parcă mereu închisă. Dar ceea ce mă reținu mai mult era colțul dinafară al ochilor, acest colț unde încheietura pleoapelor se respiră în cute subțiri.

— Știți că pentru o experiență „patronul” e în stare să-și dea și viața.

Eu continuam să privesc la colțul dinafară al ochilor. Fără îndoială că ajunsesem maniac. Acest colț râdea pe socoteală proprie.

— Patronul trebuie încurajat. El este un om de geniu, pe care simțurile noastre insuficiente îl împiedică...

Oare frumusețea ei îmi turbura simțirea, căci acum deslușeam precis în ochiul frumoasei vizitatoare două câmpuri precis delimitate. Nu ca în povestea în care un ochiu râde și altul plânge... ci în același ochiu, o parte ținea cumpăna credinței și a mărturisirilor cinstite, iar cealaltă râdea vorbind de „patron”.

— Este atât de nesățios în cercetări încât doi ochi nu-i ajung...

Dar eu nu luam seama la spusele ei. Făceam eforturi dezașerate să scap de dublul joc al acelei prvirii ne mai văzute, și ca ultimă scăpare începui să detaliez pe ochii ei timpii operației ce trebuiau executați pe prietenul meu: tăierea corneei, pătrunderea în camera anterioară, efectuarea unei noi pupile... Și astfel scăpai, lăsându-mă prins de închipuirea operației. La noi, cum am spus, voluptatea e tactilă. Eu, din parte-mi, am avut totdeauna pasiunea operațiilor delicate, ca un joc rafinat de paciență în care mâna parcă sculptează un bob de piper sau încondeiază un fir de nisip. Totuși ea nu-mi slăbea de fel privirea. La fel: jumătate de ochiu mărturisea cinstit, iar jumătate râdea... râdea în batjocură.

De bunăseamă a fost efectul anestezicului. Poate și bandajul care-i astupa amândoi ochii îi prelungea visul, altcum mărturisirea lui mi-ar fi dat de gândit.

— Prietene, îți mulțumesc... Mi-ai făcut cel mai mare bine...

— Numai rezultatul să fie cel dorit...

— Asta, sigur.

— Experiența asta îți va da celebritatea pe care o meriți.

El făcu cu mâna un semn de indiferență.

— Nu celebritatea m'a condus...

Rectificai în limbajul consacrat:

— Dragostea de știință...

El repetă însă același gest de indiferență.

— Nu... ci iubirea, numai iubirea...

După o clipă de desorientare redevenii calm: prietenul meu era încă subț efectul narcozei.

A doua zi la vizită, o nouă declarație și mai ciudată:

— Rezultatul este minunat. Intrece orice așteptare. Deși sunt cu un pansament gros pe ochi, totuși văd... văd ceea ce n'am crezut că voi putea vedea vreodată. Uite, adineaori a fost aici Sânzeana... a stat colo, în acel fotoliu... Ei bine, deși a trecut mai mult de o jumătate de oră dela plecarea ei, chipul i-a rămas... dar nu cel ireal, imaginativ... ci conturul ei, adevărat, dublul de spirit, care însoțește trupul și care e numai lumină...

La scoaterea pansamentului, altă explozie de bucurie.

— Iată acest buchet de garoafe roșii... Sânzeana mi le-a adus... pe fiecare petală a rămas înscris sufletul ei... Dacă floarea nu s'ar vesteji și nu s'ar prăfui, ar sluji unui prizonier încarcerat pe viață să nu știe când i-a trecut vremea, având în realitate iubita scumpă lângă el.

— La plecarea din clinică mi-a făcut destăinuirea definitivă :

— Ascultă, dragul meu... femeia e cel mai mare dar pe care natura ni l-a făcut..

— Bate câmpii... îmi zisei. A început să bată câmpii ca poezii... sau eram scrântit și eu ca un prost...

— Când o femeie îți intră în viață, atunci poți fi cel mai fericit sau cel mai nenorocit... Ei bine, eu sunt cel mai fericit. Iubesc pe Sânzeana... o iubesc cum nimeni nu poate iubi...

Vorbea cu atâta căldură încât spiritul meu critic începu să cedeze.

— Acum înțelegi scopul operației... Imi trebuia s'o privesc mai mult... imi trebuia s'o-am mai mult... Nu-mi ajungeau numai doi ochi... Eram nesățios de ea...

Totdeauna am avut o mare indulgență pentru înamorați. Prietenul meu nu era nebun, ci numai înamorat.

— Odată, Sânzeana mi-a spus : „ce păcat că suntem prinși ca între două praguri, între două simțuri atât de inferioare, tactul de-o parte și văzul de alta... Dacă'm putea prelungi văzul...”

Imi amintii ochii ei, pe jumătate gravi, pe jumătate rătători.

— Ea a fost inspiratoarea experienței mele. Pe ea o binecuvintez...

Până la desfășurarea tragediei, pe prietenul meu l-am văzut numai de două ori. În tîrziu oară, să-mi confirme — în calitate de colaborator, rezultatul experienței. Dar nu mai vorbea de fel ca un om de știință, își pierduse reținerea, spiritul critic și chiar limbajul tehnic.

— Dragă, sunt omul cel mai fericit din lume. Experiența noastră va fi o binefacere... Va trebui s'o propovăduim printr'o cât mai largă publicitate.

— Și care sunt rezultatele ?

— Acum văd tot. Înainte, și pentru real și pentru iluzie aveam același ochiu... Iluzia era un concept al creierului, o părere. Azi, cu ajutorul acestor două pupile am disociat iluzia de real... sau, mai bine zis, am găsit realul iluziei. Eu cunosc acum Ideile lui Plato... Ele există, nu sunt o concepție utopică... trăiesc cu ele, cunosc realul esențelor, absolutului...

Eu mă prefăcui a-l crede, ca pe un copil. Era atât de amoretat ! El însă trăia aievea această dublă viață a realului și a iluziei. Probă, că la câțva timp a venit din nou la mine.

— Va trebui să-mi completezi binele...

— Cum asta ?

— Nu sunt fericit decât pe jumătate.

Pupilele cele vechi mă supără. Va trebui să mi le astupi și să mă lași numai cu cele artificiale.

Fiindcă redevenise copil, îl amăgii cum se amăgesc copiii, cu vorbe dulci și amăgitoare. Dar nu mică mi-a fost mirarea când, imediat după el, a intrat Sânzeana.

— Domnule profesor, știu care-i voia lui Serghie... trebuie să i-o îndepliniți...

— Și pentru ce ?

— N'ați înțeles?... El a ajuns ca morfinomanul... a doua pupilă e toxicul lui, e morfina lui...

Eu o privii drept în ochi. Aceeași situație : colțul dinafară râdea.

A urmat apoi groaznica tragedie, provocată în bună parte și de refuzul meu. Intr'a-devăr ca morfinomanii lipsiți de excitant prietenul meu încerca singur să-și procure otrava râvnită. În oglindă, cu un ac fin, a vrut să-și cicatrizeze pupila cea adevărată, dar lipsit de abilitate și-a perforat ochiul și întreg conținutul s'a scurs. Nu s'a dat bătut. Aceeași încercare și de cealaltă parte. Asta am constatat-o la autopsie, căci glonțul și l-a tras doar printr'un singur ochiu, iar celălalt a rămas ca piesă demonstrativă.

A trecut poate un an dela tragicul sfârșit al profesorului Modest Serghie și bine-înțeles că nimic nu publicasem. Fusesem victima unui mistificator, de bunăcredință, dar nebun. Când, într'o zi, mă pomenii cu Sânzeana Lambrior. Era parcă și mai frumoasă. Mai frumoasă, deși nu era fulguită de zăpadă sau de flori de cireș. Mai frumoasă, cu toate că la colțul ochilor nu mai exista acea pală de batjocură.

— Domnule profesor, am venit pentru o mare rugămintă...

— Cu bucurie...

— Voiu vorbi deschis... Iubesc...

— Nimic mai frumos.

— Iubesc... iubesc un sublocotenent de aviație...

— Foarte bine.

— Dar ceva se opune iubirii mele...

— Ce ?

— Ochii mei.

Privii atent la ochii aceia minunați, să văd ce cusur puteau avea.

— Noi suntem prinși ca între două praguri...

— Cunosc teoria... între două simțuri, între tact și vedere...

— Da, între două simțuri prea distanțate... Când iubești, aceste două simțuri trebuiesc apropiate...

— Ciudat... Sărmanul Serghie vedea dimpotrivă...

La colțul ochiului îi apăru din nou surâsul de batjocură.

— La el trebuia să depărtez neapărat privirea, fiindcă eu nu-l iubeam... Serghie trebuia să cunoască iluzia, minciuna... eu, adevărul, concretul..., căci aviatorul meu e un animal superb... vreau să-i văd fiecare fibră musculară contractându-se, vreau să-i văd oasele mișcându-se în încheieturi... Și după cum vezi, am pupilele prea mari...

Eu zâmbii privind la acele pupile punctiforme.

— Aș vrea să le reduc la jumătate. Mă supără lumina prea multă, mă distrag florile care lui îi plac atât de mult...

Avusei un tresalt.

— Preabine, domnișoară. Poate voiu încerca... Inșă un lucru aș vrea să știu... Când ai venit pentru prima oară la mine, aveai în păr o fulguială albă... Ce erau, fulgi de ninsoare sau flori de cireș ?...

Ea râse cu ochii întregi :

— Nici fulgi de zăpadă, nici flori de cireș... ci bobitele albe ale unui șal vechi de dantelă...

Frațoșlița, 16 Iulie 1939.

MOARTE VOEVODALA

DE

D. CIUREZU

*Codrul crengilor deșarte
Se'ndoia tăcut în moarte...*

Doamne,
Io robul Tău și slugă dreptei Tale,
Mă pregătesc de lungă și ne 'ntoarsă cale.
Mă pregătesc să viu la Tine,
Cu tot ce-ai pus din țărână 'n mine
Cu tot ce-ai vrut, și bun și rău,
Să plămădești drept chip în robul Tău.

— Rob ai vrut să-Ți fiu,
Rob Ți-am fost.
Slugă de iubire și credință,
Pentru-a crucii Tale biruință.

Mărirea Ta atotcuprinzătoare,
Mi-a dat îndemn și mi-a dat soare ;
Făptură luminată, drum spre stele
Și cumpănire dreaptă vieții mele...

Tot ce-am năzuit și tot ce-am vrut,
Tot ce mâna faptii mele a făcut,
— Și volburile mele pământești
Și înălțimile albastre și cerești —
Din Tine-au fost și ale Tale-au fost,
Spre a 'mplini al vieții mele rost.

Acum când zările în ochii mei se sting
Și 'n valea de verdeață mă preling ;
Când vămile mi se ridică 'n cale,
Mă 'ndoi neputincios vroinței Tale.

Mă rog pentru nevolnic trupul meu,
Că-i simt pământul cum i-atârnă greu ;
Il simt cum tremură de frig și cum îngheață,
Acum când se desparte de viață.

— Dă-i ușurare lină și iertare
In pământea lui deșartă așezare ;
Dă-i dulce-adormitare și odină,
In huma celor vrednici și 'n sfânta Ta lumină...

Voi vornici și hatmani și sfetnici,
Cărmuirii mele zid cinstit de vrednici ;
Vă las în seamă ruga și credința,
Că 'n ele stă ca 'n ghindă biruința ;
Vă las în seamă neamul și moșia
Iubirea de pământ... dar și nemernicia...
S'alegeți voi din două ce e bine,
Au frunte de mândrie, au frunte de rușine.

Tu Doamna mea 'ntristată și firavă,
Așează-ți mâna albă, pe fruntea mea bolnavă.
Că azi când tâmplele de viață se golesc,
Simt cât te-am iubit de mult... și te iubesc.
Cu fiecare clipă se rupe-o coardă 'n mine,
Care-a svâcnit și s'a 'npletit cu tine.
Ași vrea ca anii ce-ți mai rămân poptire,
Să ți-i petreci în sfântă monastire.
Să mă comânzi la vreme și să dai
Săracilor din țară tot ce ai...
— Că tot e nălucire, tot e vânt,
Și toate sânt o mână de pământ —
Boeri veliți și logofeți, să stiți :
Că 'n Doamna mea, pre mine mă cinstiți.
Și blestemat să fie acela ce-o 'ndrăsni,
Cu ură și ocară, spre ea a vorovi...

Acuma dați-mi grijania să mor
C'aud cum îngerii din slăvi coboară 'n sbor
Și cum în prag Arhanghelul m'așteaptă,
Cu haina de luceferi, cu spada 'nflăcărată...

Doamne,

In mâna Ta 'mi dau duhul și povara
Că Te-am slujit, cum mi-am slujit și țara ;
Cât am crezut în Tine, am crezut și 'n ea
Că din pământul ei suia credința mea ;
Și cât am fost al Tău, am fost și-al ei,
Cum din pământ și soare cresc florile de tei.

Acuma vin..... sunt gata....
Să-mi primesc în tihnă judecata...

Și lângă sfântul trup de Voevod
A 'ngenunchiat o țară și-un norod,
Că 'n racia lui ducea fără cuvânt
O spadă ruptă 'n două și-un bulgăr de pământ.

P O E S I I

DE

GHERGHINESCU VANIA

CHEMĂRI

Tărâmurii noi se deschid înlătru
Și spre zare nouă — cărările ;
Altei vieți — poate morții —
Ii aud în ecouri chemările.

În mine însumi, mă adun
Cu fiecare zi tot mai mult —
Chemările, chemările,
Mai înțelegător să le-ascult.

Cine împrăștie ceață
Pe ochii privind în afară ?
Cine, fără milă, brăzdează
Bolta frunții de ceară ?

Glasul de pretutindeni
Lunecă pe-a inimii vioară
Ca un arcuș înnebunit
Care mângâie și omoară...

Cine, din nevăzut,
Cu armonioasă voce de ger,
Poruncește să mă împart
Între pământ și cer ?

S E M N

Am tresărit ca din coșmar
Și-am alergat, buimac, la geam;
Era afară un plâns amar
De cer pe care nu-l vedeam.

Bătuse cineva; nu era vânt,
Nici ploaie și nici frunză moartă...
Greu bătuse... Bulgăr de pământ,
Pasăre, sau deget fu — de soartă?

EMINESCU ȘI MAIORESCU

DE

GR. TĂUȘAN

Epoca în care au trăit cele două excepționale personalități literare, Eminescu și Maiorescu, deschizători de drumuri noi în cultura și viața spirituală a neamului nostru, a fost una din cele mai importante și mai deosebit colorate din seria istorică a Țării Românești. Ea a înregistrat evenimentul primului război de dezrobire, care a reprezentat și cea dintâi manifestare de energie etnică, după ce o perioadă de pasivitate sub fanarioți, continuată și după ei, putea da naștere în sufletele românești unui scepticism dăunător în ceiace privește virtuțile noastre militare.

Totuși, în această epocă în care se simțea instinctiv cum cresc puteri nebănuite de propășire națională, sub domnia înțeleptului Rege Carol I, spirit metodic înclinat spre opera constructivă, Eminescu și Maiorescu au trăit, pare-se, streini și unul și altul de acest eveniment de hotărâtoare valoare.

Paginile lui Titu Maiorescu nu vor aminti de războiul independenței de cât mult mai târziu, în introducerea la „discursurile parlamentare”, care vor deveni prin condensare, în volum, una din cele mai luminoase istorii contemporane a politicii interne românești, iar Eminescu va cînta gloria străbună ostășească, atât de actuală, în mintea lui plină de puteri de evocare a trecutului, trecînd peste eroismul dovedit într'un război atât de recent pentru el...

Pentru a înțelege aceste atitudini, trebuie să reflectăm la însuși rolul, pe care atât Maiorescu cât și Eminescu și l-au statornicit și anume acela de a fi îndrumătorii viitorului cultural, mai mult decît comentatorii realității.

Trăind în această epocă de înălțare sufletească, s'au închis pare-se în funcțiuni sociale inactuale, dar cu atât mai decisive în proiectarea faptelor ce aveau să vină. Ei au reușit, astfel ca depășind nivelul epocii în care trăiau, să creieze, sub nimbul unui orizont

ce se deschidea larg și luminos, modele de creație estetică și drumuri de progres intelectual, simțind că aparțin mai mult viitorului decât prezentului. De altfel, așa se explică de ce au suferit și unul și celălalt o oarecare ostilitate sau neînțelegere la începutul activității lor, și de ce trăind într'un mediu social, nu încă destul de pregătit, nu au fost priviți ca flori rare, ei cari făureau neamului nostru drumuri culturale pe scara cuceririlor spirituale. Să ne gândim că Eminescu în perioada cea mai strălucitoare a creației lui geniale, era aproape necunoscut, prețuit numai într'un cerc restrâns de prieteni, un Slavici, un Iacob Negruzzi, ori Maiorescu.

Și dacă a putut fi scos de către T. Maiorescu din tristețile lipsurilor și din drama ignorării de către un public care nu înțelegea delă început genialitatea ce apăruse luminos în cîmpul culturai noastre, nu s'a putut acoperi protestul acelui parlamentar, ce este de dorit ca să rămână veșnic anonim, care găsea că ajutorul material dat lui Eminescu, constituie un delict pentru ministrul ce i-l acordase, meritînd să treacă de pe banca conducerii statului, pe aceia a osîndiților de drept comun.

Și, într'o fază de nepregătire în care s'a putut auzi o atare profanare, — deși, ceva mai tîrziu opinia publică a reacționat, destul de semnificativ față de epigrama nenorocită a lui Alexandru Macedonski — printr'o contrazicere uimitoare, aceeași opinie publică s'a solidarizat cu calomnia cu privire la conduita lui Maiorescu față de Eminescu și anume că el a trecut pe lîngă viața îndurerată a poetului cu indiferență de senior. Ceeace, dacă așa ar fi fost, nu era logic să sufere o opinie publică încă nu destul de aclimatizată la început cu noutatea versului eminescian, și nu atît de larg admiratoare a geniului ce apăruse. Cei cari au crezut în această legendă calomnioasă se recrutau poate din grupa celor cari combăteau pe criticul și profesorul strălucit care avea să deschidă drumuri noi în metodică de apreciere a scrisului artistic românesc, socotîndu-l că ar fi un factor de corupție, ca unul ce propagă pesimismul schopenhauerian. (Analele parlamentare păstrează astfel rușinea interpelării cu ocazia unei alegeri în parlament a lui Titu Maiorescu, prin care oratorul făcea apel la reprezentanții națiunii, ca să nu pri-mească în mijlocul lor pe distrugătorul de suflete, pe cosmopolitul periculos și pe schopenhauerianul otrăvitor de suflete ce se numea... Maiorescu!).

Pentru o opinie publică în care se puteau tolera atari păreri, desigur că se putea primi și calomnia indiferenței lui Maiorescu față de Eminescu, deși, chiar și așa de ar fi fost, ce rost avea calomnia opiniei publice, pe această temă, cînd Eminescu însuși nu era prețuit ca o stea strălucitoare și unică cum era și cum a rămas, și cum va rămîne în veșnicie, atît timp cît va exista neamul nostru?

Acum, odată cu publicarea atentă a corespondenței lui Maiorescu, făcută cu metoda critică a învățaților de azi, pregătiți la o altă școală critică decît a predecesorilor, ca să descifreze adevărul, s'a vădit dimpotrivă cîtă sollicitudine, cîtă frățească iubire, arăta marele critic, ilustrului poet, cu care destinul istoric și plin de mister îl făcuse contemporan.

Se putea oare vorbi de gestul generosului ce „pentru galerie” aruncă de ochii lumii un ajutor celui în nevoe, cînd știm dimpotrivă, cum suferea Maiorescu în timpul crizelor de boală a lui Eminescu, cîtă inimă punea în înțelegerea idilei poetului cu Veronica Micle și cîtă voință de a smulge pe îndrăgostit din mrejele unei femei, pe care o socotea nefastă omului și poetului? Se poate vorbi fără sfidarea adevărului de indiferența criticului, cînd noile pagini de corespondență maioreșciană, ne pun în lumină cîtă grijă punea să îndrepte spre o carieră universitară pe poetul, visător și desorientat în viața zilnică?

Se mai poate oare ataca Maiorescu, pentru cît de puțin a făcut în ocrotirea lui Eminescu, cînd casa sa îi fusese pusă la dispoziție, așa cum rareori frații fac între ei, cînd unul e mai părtinit de soartă decît altul ?

Dar aceste opinii neinteligent birfitoare, față de critic, pot fi puse într'o largă măsură pe seama unei nepregătiri morale și intelectuale a opiniei publice românești față de aceste două personalități, cari făceau un salt dincolo de mediul lor, și creiau posibilități de valorificare a spiritului creator românesc, ce rupea oarecum nivelul cultural al vremii lor. Aparițiuni vulcanice, ele nu aveau strămoși, dar desinau prin activitatea vieții lor căile ce aveau să vină în direcția marilor sușuri triumfale ale poeziei și criticei.

Și aceasta e cu adevărat o caracteristică semnificativă pentru cele două personalități, înscrise în antologia românească. Și una și cealaltă au trecut dincolo de climatul cultural al vremii. Au deschis alte porți visului și cugetărei; au aclimatizat inteligențele cu noutatea unui fel de a simți și de a cugeta, ce se deosebea radical de frazeologia curentă oratorică de retorica îmbicsită, de fraza amorfă a unei ziaristici începătoare, ori a unui parlamentarism în formație, de cîntecul unei poezii, foarte adesea lipsit de conținut noțional și fără adîncimea unei simțiri sincere și prin aceasta comunicativă.

Nu intenționăm a arăta aci — ar fi imposibil — lipsurile și foarte adeseori banalitatea expresivității, din cele mai multe manifestări ale scrisului și vorbirii românești, dinaintea aparițiunii celor două faruri luminoase, pe cîmpul culturii noastre. Dar, e de ajuns a răsfoi ziarele timpului, a reciti manifestările oratorice ale unora din acei cari se socoteau ca stele de mîna întâia, pentru a simți limpede că scrisul lui Eminescu și al lui Maiorescu, aducea o notă nouă, o originalitate ce consta în șlefuirea expresiei viu pronunțată în cadența meșteșugită a frazei, în limpeziciunea de cristal la Maiorescu, și strălucitor găsită în magia cuvîntului tremurător, încîntător și fascinant la Eminescu.

Limba românească — în aspectul ei de manifestare externă a gîndurilor și a simțirii — se topește într'o formă nouă: ea se curăță de balastul calificativelor adjectivale minore, de abundența locului comun și a clișeului de expresie; se leapădă de tot ce era ornamental fals și care semăna cu ciubucăria ridicolă din arhitectura vechilor clădiri orășenești dela noi, ce voiau să fie arătoase cu ignorarea liniei simple și a simetriei aristocratice a echilibrului de forțe statice.

Poezia lui Eminescu este încîntătoare, așa cum n'a fost a niciunuia din predecesorii lui, și servindu-ne de acest epitet, voim a arăta, însușindu-ne în această privință excelentele observațiuni critice și recente ale d-lui Vladimir Streinu, — că versul eminescian încîntă, adică vrăjește, creiază o stare de ipnoză, de reverie, în care te cufunzi ca cetitor, fără a ști unde te duce vrăjitorul, pentru ca să afli că ești în lumea fermecătoare a feeriilor celei mai pure frumuseți, în care lumea cu toate asperitățile ei a dispărut. în visul propriei noastre firi, transportate dincolo de veghe. Unele din versurile lui Eminescu s'au pus pe note. O mare greșală. Muzica lor nu are nevoie de o alta. Ea însăși e o magie strălucită a cuvîntului, care găsește puteri de evocare, de duioșie, de transmutație dincolo de real, și care face din ea, o capodoperă genială cu care neamul nostru poate fi mîndru de a o considera ca a lui, înainte ca ea să fi pătruns prin traduceri, ce le dorim tot mai desăvîrșite, în patrimoniul culturii universale.

Limba noastră capătă, astfel, o altă formă și un alt aspect. Dante transpus pe alt plan istoric.

Împreună cu Eminescu, Maiorescu este într'altfel, — dacă nu un vrăjitor al cuvîntului pînă a-i da muzicalitatea unei reverii și unei cufundări în vis ca la poetul genial — un fermecător maestru al cuvîntului rostit.

Cei cari au avut fericirea să-l audă pe Maiorescu — și au rămas atât de puțini — își amintesc de dominația ce o exercita asupra ascultătorilor, grație expresivității lapidare, eleganței frazei ca și gestului atât de elocvent el însuși.

Eminescu și Maiorescu au fost astfel dincolo și deasupra timpului lor, adevărați magicieni ai cuvîntului, — făuritori de armonii sonore și de expresivități lexicale, cari fără să bruscheze normele limbei au fost totuși atât de originali, încît au putut crea tipare noi de expresie verbală a cugetărei românești, depășind tradiționalul și obișnuitul.

Criticul și poetul printr'o coincidență, ce are în ea ceva mistic, s'au întîlnit ca să creeze altă fizionomie a expresivității noastre limbistice și o altă atitudine în cercetarea internă a sufletului românesc, obligîndu-l a găsi în el posibilități de simțire necunoscute și deci o încredere în aristocrația de rasă, vrednică să găsească valori spirituale proprii fără imitații sau pastişări dela alții.

Cultura românească începe un drum nou prin arta poetului și prin scrisul criticului. Cu ei se schimbă ceva din structura sufletească dominantă înainte de aparițiunea lor. Prin ei resorturi nebănuite se pun în mișcare.

Iar cît privește faptul aparițiunei și înălțării pe cîmpul culturai noastre a acestor doi luceferi cari s'au iubit și s'au înțeles, el depășește cazul explicațiilor pozitive și ne silește a ne duce gîndurile spre ipotezele metafizice, explicative a rolului mistic ce-l țin uneori personalitățile profetice, în anumite faze de evoluție culturală la un popor.

Și în această isbucnire a forțelor creatoare care la unul ia forma visului poetic și la celălalt olimpianismul judecării critice, fără pregătire și fără împrumuturi, stă noutatea simbiozei celor două spirite chemate de puteri misterioase să creeze un alt climat cultural în țara noastră.

Deschizători de drumuri ei n'au putut fi martorii eflorescenței culturai noastre de acum; dar și-au creiat prin puterile lor de anticipație a viitorului, dreptul de a fi considerați ca figuri dominante în lumea eternelor frumuseți ale fanteziei și cugetărei românești.

P O E S I I

DE

IULIAN VESPER

P E L E R I N I

Ținuturi clare așteaptă
Statuiele lor viitoare :
Zvelte vieți se apropie
In urne limpezi de soare.

Insetatele slăvi să cuprindă
Umbra voastră se pleacă.
Frunți fără timp, de amintiri
Dîmineața-i săracă.

Porniți de ieri sau de azi
Cîinii lumii vă latră.
Lîngă mormînt poposiți
Pe înalte visuri de piatră.

Spații calm vă înfășoară
O dragi pelerini,
Spălați de moarte, lucesc,
Ochii voștri senini.

U N I N G E R

Un înger durerea-și alină
Prin ceruri trecînd ca prin vis.
Pe plaiuri o fată muria
Cu ochii spre un trist paradis.

De dor se aprinse un soare
Și steaua'n amurguri păli.
Iubirea cînta în izvoare
Și'n anii cu bolți aurii.

Așa, fericiți, fără margini,
Cu'n zâmbet vecia cuprind.
Și nu văd sub teiul tăcerii
Mormîntul cu frunze de argint.

A D A S T R A

Dă-mi orizontul veșted al lacrimii de veci
Unde'n afund de moarte străluce învierea
Și unde idealul sub negre Ceruri reci
E crinul melancolic ce l-a crescut tăcerea.

Dă-mi fruntea luminată de stinsele minuni
Iubirea să n'o doară, paloarea să n'o știe.
Catapiteasmă pură în veacuri și furtuni
Să urce 'n munți de taină și 'n gând de piatră vie.

Căci nu știi când spre stele cuvintele vor trece
Cu fața luminată spre un străvechiu amurg.
Și soarele iubirii cu zarea mult mai rece
Va 'ntuneca uitarea spre care toate curg.

Ci, înviat din neguri, înseninat de spații,
Călătorind prin vremea ce te-a iubit cîndva,
Spre brațele deschise, pășind, vei înțelege
Cum într'un roi de stele, se înalță ziua ta.

P O E S I I

DE

GHEORGHE BUMBEȘTI

CANTEC DE DEPARTE

În goluri pâcle dese coboară peste ape,
Rămas-au pomii singuri și negri lângă mal
Pe care aștept o luntre să vină, val de val.
Aștept de mult ca vremea cu somnul pe pleoape.

O luntre veche'n care stă moartă o fecioară,
Călătorind de veacuri pe apele verzui,
Mă rog cu ruga stinsă și sufletul ăl sui
Ca o tăcere mare aflată lângă sără.

Țesu de-asupra-i timpul păienjeniș cu trudă.
O știu, doar au văzut-o străbunii tremurând
Și-au izvodit sărmanii acelaș cântec blând
Sub palida sclipire când s'arătase udă.

Nostalgică durere și vine într'un târziu,
În golul rupt oprite stau sufletul și glasul
Dar ștearsă de 'noptare curmată ca și ceasul
Se duce 'n zarea neagră lăsând în gând pustiu.

PLOUĂ LÂNGĂ PARÂNG

Amurgul a mănjit cu vânăț cerul
Și munții s'au privit în ape goi
Apoi orbiți de norii grei de ploi
S'au strâns ursuzi și s'au făcut ca fieru.

A fulgerat prelung că s'au ivit
Ascunse'n văi cătunele de fum
Cu garduri joase, rupte lângă drum
Ingenunchiate trudnic și smerit.

Și de-au văzut plugarii noaptea care
De geamul mic reci buze își lipise
Increzători de-atâtea ori în vise
S'au închinat ca de minune mare.

Căzură lung șuvoaiele de sus
Pe stânca arsă și pe huma neagră
Și se'ntorcea destinul de pelagră
Lăsând o dâră albă la apus.

M U N T E

E-o luptă pân'la cer pe negre stânci
Pe drum nu suie omul, se târăște.
Izvoare urlă'n peșterile adânci
Scăpat din lut blestemu 'n gură crește.

Aci pe lângă cer, pe lângă faptă
Vezi, te aude Domnul dacă spui
Și poate că plecându-și mâna dreaptă
Un pumn de smirnă îți va da de sui.

Prelung de stei se sparge glasul greu
Că s'a urnit un vultur cenușiu
Vâslind, încet, în cercuri și mereu
Lăsă un semn adânc și iar pustiu.

Coboară sara oile în strungă,
Suflând în spuza cerului de stele
Vre-o câțiva munți mai cată s'o împungă
Berbeci cu coarne lustruite, grele.

A INTRAT O UMBRĂ IN MINE

Pe steiul sterp sunt umbre și lumini
Și caprele-amăgindu-se le pasc,
E-o liniște de piatră lângă piatră
Izvoare cad în goluri și renasc.

Un vultur negru s'a pierdut în spațiu
Mărind pustiul cerului săpat,
Cu clipa moartă crește infinitul
Amurgul râde galben răsturnat.

Zăcând pe-o rână satul pustiit
Cu ochi bolnavi de humă și de fum,
Iși chiamă turmele întarziate'n drum
Cu glas de cumpeni lung și risipit.

O umbră crește răstignită — strig
Lovind de stâncă glasul de cristal
Ecol greu se sparge lângă mal
Și umbra intră'n mine și mi-e frig.

OPERA LUI FRANÇOIS VILLON ȘI ARTA LUI

DE

ZOE VERBICEANU

Eu râd pentru lacrimi...
(Fr. V. Balada Contrastelor)

Dacă viața lui Villon, plină de pete, înfrângeri și căderi, a fost viața unui mare nesăbuit, opera lui, strălucită, puternică și victorioasă, rămâne peste veacuri dovada că sărmanul student medieval a fost un mare artist. Lauda aceasta e săracă, opera lui Villon meritând să împartă cununa supremă cu cel mai strălucit geniu al literelor franceze. Stau la îndoială când e vorba să găsim acest al doilea geniu, tot așa de autentic și de specific francez; poate că La Fontaine și Molière laolaltă unul cu marea lui artă descriptivă, celălalt cu pateticul lui „râs printre plâns” — să împlinească ceea ce se găsește întrunit în opera lui Villon.

Această operă nu e vastă — și cum putea să fie altfel când ea e fructul a mai puțin de două decenii, risipite și acelea în frământări, pribegii și închisori care i-au spulberat întreaga tihnă? Dar geniul nestăpănit creiază chiar în vârtejul marilor vântori. Unicul volum rămas de la Villon cuprinde în cele 3000 de versuri ale sale: *Micul Testament* scris la 25 de ani, *Marele Testament* din 1461, opera maturității poetului creată la vârsta de 30 de ani și 38 de *Balade* dintre care 16 sunt intercalate în *Marele Testament*, 13 răslețe, iar 9 sunt scrise în jargon jobelin, adică în graiul ermetic al pungășilor pe cari Villon i-a frecventat și de la care a deprins această vorbire cu chee.

Nu toate baladele intercalate în *Marele Testament* sunt scrise odată cu această operă: pe multe le plăsmuise anterior pe unele chiar de la 16 ani — și le-a introdus în cuprinsul Testamentului la locul care se potrivea. Numai „Balada gâlcevei dintre trup și suflet” e datată de Villon și aflăm că e scrisă la 30 de ani, vârsta marilor sale creațiuni.

Ce era forma aceasta de *Testament* în literatura evului mediu, unde a găsit o largă întrebuințare și pe care Villon va adopta-o de la înaintașul său, Eustache Deschamps? Era un simulacru de legate în ajunul unei propuse amenințări de moarte, legate ce se înșirau într'un poem liric-satiric, dealungul căruia poetul desfășura în voce: descrieri de locuri și oameni, evocări de figuri contemporane sau din vremi apuse, întepături glumețe sau bi-

ciuitoare satire, ură sau iubirea, răsul sau plânsul propriu. Villon este singurul care introduce și câteva balade în cuprinsul Testamentului, rupând șirul oricum monotom al legatelor; deasemenea e singurul care a ridicat pe treapta marelui arte această formă literară medievală, cum nimeni — înainte și după el — n'a mai putut s'o facă.

Încă din primul Testament, cel mic, se întrevide maestrul — și mai ales puternicul talent descriptiv pe care-l vom vedea culminând în Balade și în Testamentul cel mare.

*Chiar în ajunul de Crăciun
Din anul ce-l arătai,
Când lupii'n haite se adun
Iară tu la foc îmi stai*

*Stârnind jarul cu'n vătrai, —
Imi veni dorul ca să rup
Cu-amorul ce-mi făcea netrai
Și-mi chinuia suflet și trup.*

În ajunul Crăciunului din anul 1456, înșiră François cu grabă cele 300 versuri ale Micului Testament pe care nu așteptarea morții îi dă ghies să-l redacteze, ci părăsirea locului natal, a mult iubitului Paris. Dar pricina fugii lui din capitală nu e, cum spune el, amorul ce-i făcea netrai, ci graba de a se pune la adăpost de iscodirile poliției după furtul scuzilor de aur din capela Colegiului de Nevara. François se arată grijuliu: nu cumva să i se întâmple vre-o nenorocire în călătoria lui de durată nesigură, iar el să-și fi lăsat numeroasele sale bunuri la voia întâmplării.

*Eu François Villon numit,
In dispozițiuni serioase
Și la minte nesmintit,
Găsii că este cu cale*

*Ordine în ale tale.
Gânduri și lucruri să pui
Până când „aeternum vale”
Nu ești nevoit să-l spui.*

Ce sincer glumește și ce departe se crede tinerelul François căci n'a împlinit 25 de ani de momentul solemn al aceluia „aeternum vale” de care-l despart numai opt ani! Pentru el stăpân acum pe nevisata bogăție a câtorva scuzi de aur de-aci'n colo începe viața lui fericită. Plin de bucurie și glume după ce a zugrăvit cu pana lui vioaie tabloul pitoresc al iernii la gura focului scânteetor și vesel, la adăpost de primejdia haitelor flămânde François începe împărțirea bunurilor sale. A spus-o și cine nu știe că e sărac lipit; dar ce are a face? — va fi mai generos cu darurile închipuite decât cu cele reale. Primul legat îl va închina celui care-l adăpostește și-i dă hrană, cum i-a dat și învățătură; în schimbul și al numelui pe care l-a adoptat de la unchiul său Guillaume Villon, François îi lasă unicul bun care îi aparține: renumele său de poet, vâlva stârnită cu arta sa. În al doilea rând, va lăsa ființei iubite care l-a chinuit și din a cărei pricină se exilează — Villon nu dă numele femeii crude — îi va lăsa inima lui moartă, uscată, închisă în raclă asemeni moaștelor martirilor creștini. Toate legatele ce urmează sunt glumețe, ironice, mușcătoare. Unor oameni importanți și bogați — mari dregători din înalta finanță sau magistratură a vremii — le lasă boarfele lui puse amanet; ca să le capete, vor trebui să plătească și nu știe dacă vor avea cu ce! Alțora, cunoscuți, sau prieteni, le încredințează câte o firmă de han renumit: „Calul bălan” — „Boul încornorat” — „Catârca” — „Măgarul târcat” și altele. Călugărilor petrecăreți le dăruiește claponi grași, urcioare și burdufuri cu vin; celor din temnițe, o paznică plină de nuri ca să le pară mai dulce închisoarea. Unui gardian public și unui măturător, ambii cunoscuți de mult ai lui François, le rezervă rațele furate, după obiceiul câtor trei, de prin șanțurile sau de pe lângă gardurile mărginașe ale Parisului înopțat. Unui cunoscut proxenet îi lasă trei brațe de fân să se tăvălească pe ele în practicile lui amoroase. N'are castele, dar cine-l oprește să nu dăruiască și ceeace n'are? Mai lasă apoi atestatele sale universitare studenților trândavi, lavița pe care doarme — spiritelor — și tot astfel mereu, în același ton de glumă sau biciuitoare satiră, care lovește mai

ales în burghezia puternică și hrăpăreață, în călugării îmbibați și în doctele învățături pe care le-a înghițit și el fără plăcere.

Micul Testament e scris în fuga condeiului și graba plecării, — dar și aci izbutește François să zugrăvească oameni și locuri, să arunce săgeți în dreapta și în stânga, să desvâlve amarul sărăciei lui, pofta lui de viață îmbelșugată, invidia față de cei care pot duce asemenea trai desfătat. Testamentul cel mic, deschis asupra tabloului iernii — aspru pentru unii, dulce pentru alții — se încheie tot cu un tablou: al chiliuții lui de student sărac, cu focul stins în vatră, cerneala prefăcută sloi în călimară, lumânarea topită și răsbatând până în odae glasul orologiului Sorbonei apropiate

Ce bate al nouălea ceas...

Totul e adevăr, e viață, e trăsătură sigură a unui penel viguros. Ultimile versuri cuprind ca într'o viziune profetică, dureroasa lui întoarcere la Paris, după șase ani de tragică hoinăreală.

*Și fiindcă am de-acum un țel¹⁾
Și căi lungi am a străbate,
Cum nu mi-e trupul de oțel
Și darurile cumpătate,
Știu eu dacă cu sănătate
Mă voiu întoarce'n sat la noi?
De-aia scriu aste legate
Nainte zilei de apoi.*

Nu știa bietul Villon ce adevăr trist grăește și că întoarcerea în sat la el va preceda cu puțin ziua lui de apoi! Acum e vesel, scăpărător de glume și ascuțite ironii; vede viitorul în culori mirifice numai fiindcă e tânăr, sănătos și fiindcă prezentul sună ademenitor în chimirul plin cu aur...

Cu totul pe alte coarde va răsună glasul patetic din *Marele Testament*. Știm momentul în care Villon a scris această operă: după liberarea lui din temnița cruntă, de la Meung-sur-Loire, după toate lipsurile îndurate în pribegia lui de-alungul Franței, timp de aproape șase ani. Villon nu mai râde acum; i s'a dus voioșia, i s'a prăpădit sănătatea; pare istovit și bătrân.

*Sunt gloabă fără măsele
Și nechiezatul mi-e posac...*

Legatele propriu zise din *Marele Testament*, — deși au o dezvoltare mai mare decât grabnicele daruri din Testamentul cel mic fiindcă acum sunt cuprinse în aproape 800 versuri, — par mult mai reduse și doar o intercalare între prefața și încheierea operei cari se dezvoltă în alte 1200 de versuri. În această miie de versuri, mai ales, și în baladele sale se arată puterea lirică a lui Villon; aci răsună gemătul sfâșietor al poetului, din acest plâns sincer și patetic va rodi gloria lui strălucită, — ploaia fierbinte și amară a acestor lacrimi îl va purifica în fața lui Dumnezeu și-i va câștiga iertarea oamenilor mai puțin înguști la inimă și nu prea mânjiți de huma din ei. *Marele Testament* nu mai e un simulacru al ultimelor dorinți; chiar glumele cari tot tâșnesc în unele locuri și mai ales în baladele intercalate, scrise anterior, dau întregului operei un fior tragic, ca un hohot buimac

¹⁾ Villon pleca cu destinație hotărâtă la Angers.

iângă patul unui muribund. Marele Testament al lui Villon își înfrățește ecoul cu glasul din „De Profundis” al lui Oscar Wilde. Fără să compar rătăcirile omenești ale acestor doi nefericiți — dintre cari unul s’a bucurat de toate belșugurile și desfătărilor vieții, iar altul n’a gustat decât firimiturile banchetului — ascult cu mai multă cutremurare plânsul lui Villon : e al unui tânăr care a greșit din imprudență, nu din rele instincte, și a fost urmărit de nenoroc.

*Trec pragul anilor treizeci,
— Nici prea nebun, nici prea cuminte —
Cât chin, rușini sorbii, — în veci
Nu pot spune în cuvinte.*

Astfel începe Villon mărturisirile sale din Marele Testament. Tonul crește inviforant de ură împotriva episcopului d’Aussigny care i-a pus la casne cumplite carnea și oasele lui flămânde. Am arătat în studiul privitor la viața poetului cât de grea a fost întemnițarea lui François la Meung-sur-Loire ; *Balada închisorii* o va arăta deplin ; am spus de asemenea că nu se cunosc cauzele schingiurii la care a fost supus, dar toate ne fac să credem că motivul nu putea fi grav deoarece, pe vremurile acestea, un nimic te ducea la spânzurătoare. După cruda figură a episcopului de Orléans, poetul evocă luminoasa făptură a regelui proaspăt încoronat Ludovic al XI — care, făcând primul drum triumfal prin țară și trecând pe la Meung, deschide și porțile închisorii unde zăcea fără nădejde Villon. Liberat, din temniță, poetul închină regelui trei strofe de proslăvire și binecuvântare, unde recunoștiința isbucnește cu aceeaș năvală cu care Villon își revărsase ura împotriva călăilor de la Meung.

<i>Regele Loïs cel drept A lui Iacob bucurie Aib’o ! Și mai înțelept Decât Solomon să fie ! In războaie, pe vecie Biruiască’n lung și’n lat, Crească-i numele’n mândrie, — Anii’n șir nenumărat !</i>	<i>Doisprezece mândri fii Din nobilu-i sânge regal, — Cât Carlomagnus de vii La luptă, pe jos și pe cal ; Buni ca Sfântul Marțial, Cum tu răposatul Delfin, — Și-apoi primiți triumfal In cerescul rai divin.</i>
---	---

A treia strofă de închinare consemnează și data precisă a providențialei eliberări din temniță :

<i>Scriș în anul dureros Șaize-ș’unu, când trecu Bunul rege și m’a scos De la Meung. Eu jur acu :</i>	<i>Pentru viața ce-mi dădu Mi sunt slugă pe deplin Cât nu-i e nici el nici tu — Binele cu minte-l fii !</i>
---	---

După ce a plătit unuia tributul de ură, altuia darul de recunoștiință, Villon își contemplă tinerețea pierdută, plângându-și rătăcirile.

*După lacrimi semădate
Pe zadarnice visări,
După multele păcate
Ce’nșirai pe multe zări...*

Vede cu groază că la treizeci de ani tot sărac a rămas cu toată setea lui de trai

bun, tot necuminte, — și a mai pierdut și floarea unei tinereți pline de vlagă, a pierdut și prospețimea sufletească.

*Sufletul mi-e pângărit —
Știu — da'n marea lui iubire
Dumnezeu nu a voit
Moartea mea...*

Intrat în capitolul morții și al destinului uman, Villon va înscrie câteva pagini pătrunse de mare fior în fața nestrămutatelor legi ale firii, va înălța câteva cugetări pline de tragic adevăr.

*In sicriu de aș zăcea
Pe a lui strâmtă podea, —
Sau să număr printre vii, —
Munții tot nu s'ar mișca
De-un sărac cum sunt și-oi fi!*

Și nu e adevărat? O existență umilă înseamnă ea ceva în pământea lume a deșertăciunilor unde numai cel bogat are parte și de onorurile vieții cât și de alaiurile îngropăciunii? În strofele următoare, Villon înfățișează marele contrast dintre destinele umane; cristalizează toate cazurile într'unul singur pe care l-a găsit în Istorie. Arată pe falnicul Makedon muștrând pe un pirat al mărilor și primind un răspuns îndrăzneț și plin de adevăr, care e și răspunsul lui Villon celor ce l-ar osândi pentru rătăcirile sale.

*Fiindcă pe'nspumate mări
Cu bărcuța-mi fac cărări
Mă numești tu hoț? Ei bine,
Să am oameni mulți călări,
Impărat aș fi, ca tine!*

Ecoul din „Impărat și Proletar” de Eminescu răspunde par'că filozofiei triste a străvechiului său confrate.

Se pietrifică unul în sclav, altu 'mpărat...

Cine poartă răspunderea nedreptății destinului? Villon e prea credincios ca să acuze Cerul. El caută doar să justifice lunecările dese la care împinge sărăcia pe om. Și acum tot piratul Diomed vorbește, pledând pentru umanitatea săracilor lumii:

*Iartă dac'am îndrăsnit
Să-ți vorbesc ne'nconjurat;
Dar să știi: în om lihnit,
Nu 'ncolțește gând curat.*

De teamă că n'a accentuat destul impunitatea gesturilor sărăciei, Villon va mai adăoga:

*Căci aceasta să se știe:
Foamea 'mpinge lupii'n sate
Și pe om la tâlhărie.*

Apoi va opune acestei teme, — în versul său lapidar ca un aforism, — viața bogățiilor ferită de rele prin însăși situația ei care o așează departe de ispite.

*Imbuibații doar se țin
De joc și benchetuit ;
Toate vin din pântec plin !*

Găesc înduioșătoare această osteneală a lui Villon de a-și justifica greșelile. Un afundat în păcate, un adevărat decăzut, nu se străduiește așa de mult să înduplece pe Dumnezeu și pe oameni a-i fi iertători. Villon nu-și rabdă conștiința încărcată ; Testamentul său literar îi servește la descărcarea inimii lui întregi, și ne apare astfel ca o spovedanie absolut sinceră și patetică în preajma sfârșitului pe care bietul Villon, — oricât de păcătos și păraginit se vede, — nu-l dorește, dar îl presimte.

Moartea simt că-mi dă târcoale...

Pentru creștinul Villon, moartea e un prag peste care cei buni trec zâmbind spre eterna fericire, — dar în fața căruia cei răi se cutremură, știind ce-i așteaptă dincolo. Villon își recunoaște greșelile, se înfricoșează și el de moarte, are însă nădejdea supremă în mizericordia Părintelui ceresc.

*Pe oameni nu îi judec eu,
Cunosc că n'am nici o cădere, —
Dar cel mai păcătos tot cere
Iertare de la Dumnezeu.*

Rugile lui Villon către cer se înalță pline de fervoare, fie în Testament, fie în balade.

*Isuse, tu al nostru Impărat,
De-al iadului tărâm înlăcărat
Ne scapă ! și-ți aduce-vom prinos...
Voi oameni, — nu glumim de astădat', —
Rugați pe Domnul să ne fie milos !*

Concepția spiritualistă a poetului nu-l împiedică să vadă neînduplecarea morții și chinurile agoniei în care se sbate omul.

*Viața nu-i eternitate
Cum ar vrea bogatul fur ;
Coasa morții se abate
Peste bun și pe sperjur,
Peste cel cu părul sur,
Fără dinți, încovoiat,
Peste copilășul pur
Și pe bradul de băiat.*

*Paris de-ar muri, chiar el,
Și Elena lui frumoasă —
Nu's scutiți în nici un fel
De o moarte nemiloasă.*

*Pieptul greu îi mai apasă
Și se sbat în reci sudori ; —
Nu găsesc în a lor casă
Morții înlocuitori...*

*Galbenă și suptă-i fața,
Nasul par'că se'ncovoie,
Vinele subțiri ca ața
Se tot umflă ca de ploaie,
Carnea tragedă se'moaie ; —
Gingaș corp de mândră fată
Ce mi-ai fost dulce, vioaie —
Asta îmi vei fi odată ?...*

Pe tema morții nemiloase și hâde, a vieții scurte și trecătoare, urmează un șir de trei balade : a *Doamnelor de odinioară*, a *Seniorilor de altă dată* și cea numită a *Popilor și Fețelor împărătești* scrisă în limbă veche franceză și cuprinzând refrenul amar :

Vântu-i spulberă pe toți!

L-a spulberat de timpuriu pe tatăl său, o va lua și pe maică-sa — și nu-l va cruța nici pe el. Moartea e necruțătoare cu toți, dar viața este nemiloasă numai cu unii. Cu Villon, în deosebi, a fost vitregă și avară. Nu i-a dăruit nimic din comorile și belșugurile ei, nici măcar în dragoste nu i-a lăsat vre-o bucurie. *Balada dragostelor nebunești*, de două ori mai lungă decât cere forma strictă a ei, arată ce bogată și tristă experiență a cules poetul și pe tărâmul iubirii. Balada e încadrată în alte 13 strofe unde Villon tot de femei și de iubirea lui nenorocoasă se plânge. Și înțelegem că dragostea lui Villon a fost la început sinceră, curată.

<i>Cea pe care cu ardoare</i>	<i>De la prima ei săgeată</i>
<i>Și credință 'adevărată</i>	<i>Aruncată în spre mine :</i>
<i>Am slujit'o, — azi mă doare</i>	<i>Miere dulce 'nveninată,</i>
<i>Că n'am părăsit'o 'ndată</i>	<i>Mă respinge și mă ține.</i>

Iscusitul și de timpuriu inițiatul în ale vieții François — tot a fost și el un naiv, dus de nas de capriciul unei femei.

Li plăcea să mă asculte
— Ori și când și'n orice loc —
Inșirându-i cât de multe
Vorbe dulci în grai de foc ;
Deși'n brațe îmi ședea ;
Eu am fost un prostănac,
Ea perfidă cât și rea.

Villon cel de astăzi, care a împlinit treizeci de amare primăveri, nu mai crede în nici o femeie, din orice treaptă socială ar face parte, fie că alunecă din brațele unuia și altuia în văzul lumii, fie pe ascuns și sub scutul căsniciei ; — toate sunt la fel de prefăcute și rele, sau cel puțin așa au fost cu el.

<i>Așa mă amăgi femeea</i>	<i>Să nu-l irângă ori să-l scoale</i>
<i>Purtându-mă cu vorbe goale...</i>	<i>Cum i-e voia! In stârșit,</i>
<i>Nu-i om dibaci pe care-aceea</i>	<i>Eu cu ea n'am dus'o moale, —</i>
<i>Ce poartă iustă cu lungi poale</i>	<i>Tot respins și înjosit.</i>

Iată pe cât de felurite motive au vibrat coardele sensibilității bogate a lui Villon numai în prefața Testamentului : ura și recunoștința, iubirea și tinerețea, fericirea bogățiilor, tristețea păcatelor sărăciei, perfidia femeii, nătângia bărbaților, scurtimea vieții, bătrânețea stingheră, moartea necruțătoare, toate aspectele vieții trecute printr'o prismă unică și adânc personală, — sufletul lui Villon, — dar limpezite apoi și înălțate pe culmea adevărilor generale și eterne. De glasul regretelor lui Villon, care se aude și aci, ca dealungul întregii sale opere, las să vorbesc la urmă, căci el e marele motiv pe care se suprapun toate celelalte.

Să intrăm acum în capitolul legatelor propriu zise. Ele sunt o amplificare a legatelor din Micul Testament, cu adausuri și înoiri multe, căci orizontul vizual și sufletesc al poetului s'a lărgit. Sub semnul crucii și al oblăduirii cerești, Villon dispune în fața Sfintei Treimi „sărmanul său suflet" spre a fi dus și încredințat Maicii Preciste pline de durere. Apoi :

<i>Sânului larg al gliei mame</i>	<i>Dus să fie 'n grabă mare, —</i>
<i>Las trupul istovit în care</i>	<i>Țărna în pământ revie</i>
<i>Viața stă să se destrame</i>	<i>Cum se 'ntoarce fieșcare</i>
<i>Și viermii n'ar găsi 'mbuibare ;</i>	<i>Spre-a lui vatră or moșie.</i>

Vine apoi evocarea duioasă a unchiului Villon căruia-i dăruiește biblioteca sa și, *Le Rommant du Pet au diable*, opera de tinerețe a lui François pierdută azi. Urmează, la rând, cea pe care o uitase de tot în vârtejul vesel și nesăbuit care i-a dictat legatele glumețe din Micul Testament: sărmana lui mamă evlavioasă căreia poetul îi lasă *Balada Rugăciune* către Fecioara Maria. Femeii crude ce i-a nesocotit sincera iubire, poetul îi întocmește *Balada rimelor în R* și i-o trimite în mod injurios prin acel proxenet pomenit și în Micul Testament, prin răufamatul Pernet de la Barre. Apoi, în șir pitoresc ca un alai de mascaradă, vor defila — purtând darurile batjocoritoare sau duioase ale lui Villon — atâtea figuri cunoscute ale vremii: clonțoasa domnișoară La Bruyère — bătrână și bigotă — care l-a târit pe François în numeroase procese pentru înjurături sacrilege; magistratul îngăduitor cu Villon în pricinile suspomenite, acel bun de petreceri Jehan Cotart, acum răposat, și cărei pitorești memorii poetul îi va închina *Balada Beșivanului* plină de haz și de culoare. Intre figurile roșcovane de călugări îmbuibăți și între alaiul tovarășilor lui de petreceri studentești, apare hangioaica durdulie de la crâșma „Pera de Pin”, căreia Villon îi dedică *Balada grășlanei Margot*, iar prietenilor din tinerețea destrămată *Balada sfaturilor bune*. *Fetele iubește* își capătă și ele balada lor cuprinzând sfatul „bun” de a storce plăcerile vieții cât pot și mai ales din acele locuri unde și banul se lasă stors mai ușor. De astădată Villon le vorbește prin intermediul *Frumoasei armurieri*, odinioară celebră frumusețe a lumii galante din Paris, astăzi o hidoasă vendenie cocârjată pe care o alungă și o disprețuiesc toți decând și-a pierdut valoarea comercială.

Ca banul șters și găurit.

Lăsând la o parte numeroși legatari din lumea finanțelor, a magistraturii, — din personalul polițienesc sau al închisorilor, din cercul prietenilor și din tagma deochiaților, — ne apropiem de finele Testamentului. Primele revărsări de învierșunare și durere au trecut; cu sufletul mai domolit, svâcnind rareori la amintirea chinurilor îndurate:

*Ieșit din aspră închisoare
Unde-aproape-mi lăsași viața...*

poetul mai scapără și câte o glumă îndrăzneată printre orânduile pe care le cere la înmormântarea sa. Vrea să fie îngropat la o anume biserică din Paris — Sainte Avoie — și cu litere mari să i se înscrie următorul epitaf:

*Eu sunt François — și-acesta mi-e folosul :
— (Paris lângă Pontoise, e satul meu) —
C'o frânghiuță bine unsă 'n seu,
Imi va ști capul ce-mi cântărește dosul.*

De atâtea ori condamnat la spânzurătoare, Villon și-a compus epitaful pe care să-l arunce, la nevoie, ca o glumă sinistă și burlescă din înălțimea ștreangului. N'a fost să fie așa, dar ștreangul parizian se pregătea pentru orice — și ținea să-l surprindă moartea cu gluma pe buze, — ca să nu i se audă plânsul. Bravadă de etern „gauroche”. Un

epitaf într'un catren e prea puțin pentru dispariția unui poet. Urmează o *Baladă a iertăciunilor* în care Villon se umilește ca bunul creștin și cere iertare tuturor — numai celui care l-a schingiuit în temnița de la Meung cu greu se îndură a-i cere umilita iertăciune; — apoi încheerea Testamentului se sprijină pe *Balada Morții* unde poetul desfășoară tot serpentinele glumei și gestul de bravadă sub care și-a mascat durerile nenumărate,

Prinți, fărtaji, cu mic cu mare
Aflați faptu-i iscusit :
Trase-o dușcă de vin tare
Viața când a părăsit !

Marele Testament — această capodoperă a lui Villon, n'ar fi căpătat un contur deplin și n'ar fi însemnat ce este fără baladele pe care poetul a știut să le introducă din loc în loc cu perfectă îndemânare. Și iarăși — renumele maestrului medieval se datorește în mare parte atât acestor balade cât și celor rămase pe dinafara Testamentului. Arta viguroasă și suplă a lui Villon se desvăluie mai ales în această încătușată formă de poezie, specifică literaturii medievale, pe care nimeni altul n'a mlădiat-o mai deplin, fără totuși a călca legile rigide ale arhitecturii ei gotice. Alături de sonet, balada medievală e forma fixă cea mai greu de realizat, prezentând complicațiuni și simetri încă mai numeroase și cari o apropie de Glossă. Conținutul liric al baladei se cerea turnat în trei strofe de câte opt, zece sau douăsprezece versuri a opt, zece și douăsprezece silabe; versurile își alternau rimele numai în felul următor :

La strofele de :

opt versuri zece versuri douăsprezece versuri

1	1	1
2	2	2
1	1	1
2	2	2
2	2	2
3	3	3
2	3	3
3	4	4
	3	4
	4	5
		4
		5

O ultimă strofă mai scurtă — numită „en voie” — cuprindea de la patru la șapte versuri, — după câtă dezvoltare aveau strofele prime, — și nu trebuia să adauge rime noi, ci să folosească pe ultimile două din strofe. Un acelaș vers-refren se cerea să încheie toate trei strofele și envoie-ul, acesta supus — pe deasupra — unei legi speciale care-l silea să conțină o invocare, fie a unei figuri sacre : — „Isuse !” — fie a unei persoane din fruntea nobilimii, — „Principe !” — fie a unei celebrități de faimă rea sau bună : — „Bețivi iluștri !” — „Fetițelor iubețe” — „Fărtați pungăși !”. Iată schema unei strofe de zece versuri, cu envoie-ul ei.

Strofă

— — — — —	1
— — — — —	2
— — — — —	1
— — — — —	2
— — — — —	2
— — — — —	3
— — — — —	3
— — — — —	4
— — — — —	3
— — — <i>refren</i> — — —	4

En voi

— — — — —	3
— — — — —	3
— — — — —	4
— — — — —	3
— — — <i>refren</i> — — —	4

Villon nu înfrânge legile severe ale baladei, ba încă își mai ridică singur greutatea noi ca adaus la vechile canoane. Aproape nu e baladă care să nu poarte numele poetului în acrostih; dar să presupunem — eu am deplina încredințare a faptului — că Villon a voit, în felul acesta, să-și pue semnătura pe mai toate producțiile sale spre a nu-i fi rătăcite sau confundate. Înțelegem această auto-prețuire a creațiilor sale poetice și ne bucurăm că autorul și-a ferit opera de înstrăinare sau dăunătoare confuzii. Totuși dificultățile îi plăceau lui Villon, îl stimulau. Dovadă acea simetrică *Baladă a Poverbelor* și mai ales *Balada Martei* care alături de numele întreg al autorului poartă, în acrostih, și numele femeii iubite, iar ca jonglerie supremă, toate rimele baladei sună în R. Ideea și fraza poeziei se desfășoară în toată libertatea fără să sufere nimic de aceste constrângeri la care au fost supuse. Poetul nostru era sigur de măiestria lui îndemănare și că oricâte greutatea ar întâlni în arta sa, pe toate le va birui. Și în adevăr că le-a învins pe toate. Boileau nu-l laudă îndeajuns când spune :

*Villon e cel dintâi — în veacuri grosolane —
Ce dărăcit-a stilu 'nvechitelor romane.*

La el, rigiditatea devine suplete; orice obstacol e trecut fără opintire; nicăeri nu se simte casna, totul e pus la locul lui cu o supremă ușurință. Faptul de a fi fost născut parizian explică, până la un punct, această abilitate a lui Villon căpătată în atmosfera Parisului cea plină de grație ușoară și gust neîntrecut. Dar meșteșugul artistului e doar un supliment al geniului și numai cu acest meșteșug — Villon n'ar fi fost ce este : creatorul unei opere de valoare permanentă peste care atâtea veacuri au trecut fără s'o înecă și care va sfida toate veacurile viitoare.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

IN FAȚA RAZBOIULUI

Cine ar putea să spună, în condițiile actuale, că ziua 1 Septembrie 1939, când s'a aprins un nou conflict războinic între neamuri, va fi însemnată în istorie cu un prios de bine ori cu unul de rău? Războiul nu e o pacoste fatală ca inundațiile sau cutremurul de pământ. El atârnă de libera voință a omului, care îl vede necesar ca mijloc de a satisface ambiții de mărire, exigențe de justiție, reparații de onoare națională, dar mai ales poftă de dominație. Războiul e supremul refugiu al rațiunii omenești în momentul când argumentele nu mai au nici o putere pentru părțile în litigiu. El nu e, deci, un act fatal, ci unul eminentemente rațional. Cel care îl declară e convins de absoluta lui îndreptățire. Și nu există nimeni dintre beligeranți să nu creadă că a lui e cauza cea dreaptă.

Dar tocmai prin această însușire eminentemente rațională, războiul e dovada supremă a slăbiciunii omenești. Forța distrugătoare justificată de minte poate să aibă o măreție eroică infernală, dar prin aceasta ea nu e mai puțin un act de barbarie săvârșit de om împotriva omului. Iar barbaria rațională, oricât am înfășura-o în poleiul civilizației și al culturii, rămâne permanenta slăbiciune a fiirii omenești.

Neamurile ar putea foarte bine să trăiască în pace dacă rațiunea lor ar concepe la fel un interes universal și o modalitate identică de-a acorda interesul rațional cu cel universal. Dar în realitate această rațiune umană

nu există. Numai visătorii costelivi și ridiculi cred în ea. De fapt, cu cât un stat e mai puternic cu atât e mai dispus să confunde ceea ce se numește interes universal cu propriul său interes, căutând să subordoneze celelalte neamuri acestui fel de a judeca. Când auzim astăzi din nou cuvintele late de „dreptul ginților”, „interesul omenirii”, „justiția universală”, „bunul comun al civilizației”, rostite de marile state înarmate până în dinți, nimic altceva nu trebuie să înțelegem decât egoismul lor absolutizat în chip ipocrit în grandilocvența unor asemenea expresii.

S'a crezut o bună vreme că Societatea Națiunilor născută din groaza războiului, va izbuti să înfrângă fatalitatea judecării parțiale a neamurilor și să instituie deasupra tuturor o rațiune universal valabilă și o justiție egală pentru toți. Noi n'am crezut niciodată în această iluzie. O Societate a Națiunilor concepută astfel și întemeiată pe rațiunea omenească nu e cu puțință. Pentrucă rațiunea omenească nu există în afară de rațiunea popoarelor care, la rândul ei, e diferențiată după interesele particulare. A clădi o pace absolută pe o asemenea temelie e tot una cu a zidi un palat în aier, răzimat pe spatele avioanelor de bombardament.

Nu există un principiu rațional, imanent, ca temelie de înțelegere definitivă între neamuri.

Există însă două posibilități de pace: una

stă în brațul celui mai tare de a impune condițiile de înțelegere celor mai slabi; cea-laltă stă în voia Celui Atotputernic.

[Dacă Societatea Națiunilor, care a mângâiat câțiva ani suspinul după pace al oamenilor, ar fi fost o comunitate religioasă, ființa ei ar fi avut sorți de durată. Căci singură religia poate da temeiul transcendent, adică temeiul supranațional, suprarational și suprauman al unei înțelegeri universale. Neamurile s'ar putea înțelege numai cu condiția înfrângerii egoismului național, recunoscând un interes comun de ordin transcendent și subordonându-se lui în persoana lui Dumnezeu. Aceasta presupune însă o credință religioasă comună tuturor neamurilor ceeace nu era cazul Societății Națiunilor, lipsită de orice mistică religioasă și bizuită pe arbitrariul rațiunii juridice omenești.]

Iluzia geneveză s'a sfârșit. Popoarele s'au reîntors la argumentul armelor. Pământul soarbe iarăși sângele soldaților, pentru că oamenii refuză ca Dumnezeu să miroasă în ceruri floarea păcii.

Astfel, „înțelegerea dintre neamuri” va fi din nou dictată de cel mai tare.

Cine va fi oare cel mai tare la stârșitul acestei încăierări? Răspunsul e foarte greu de dat în condițiile actuale. Deocamdată înțeleștarea războinică există numai între puternicii acestei lumi, pe cari îi știm foarte bine ce vor, deși suntem obligați să nu ne rostim. Statele cu mai puțină forță se mențin în neutralitate. Unele, înșepate de virusul revendicărilor, pândind momentul să se alinieze în luptă; altele, care n'au nimic de câștigat, îngrijorându-se de propria lor soartă. Adevărul e că nimeni nu poate sta indiferent în fața incendiului.

România a adoptat din primele zile atitudinea cea mai înțeleaptă. Încă dela 15 August, în discursul dela sărbătoarea marinei, M. S. Regele a formulat lapidar atitudinea noastră: n'avem nimic de revendicat, dar tot astfel nimic de dat.

[România n'are niciun interes să se facă instrumentul naiv al vreunei din grandioasele ambiții încăierate. Interesul ei suprem

e paza hotarelor și a independenței, câștigată cu imense sacrificii în numele principiului etnic și al unei gospodării politice interioare, ce s'a dovedit ireproșabil de largă față de minoritățile conlocuitoare.] Orice comparație obiectivă poate demonstra că fiecare dintre minoritățile noastre prosperă mai bine decât consângenii lor de aiurea.

Epoca în care a intrat Europa e totuși una de încordare maximă. Iscat într-o parte, războiul stârnește apetituri pretutindeni. Din aceeași pricină, înțeleapta noastră neutralitate n'ar putea fi în niciun caz o absență de încordare a atenției și o încredere necontrolată în voia întâmplării. [Accentul spiritului românesc cade de acum încolo pe graniți. Conștiința hotarelor primează, și acestei conștiințe i se vor subordona în măsură necesară grijile unanime.]

Principial am revenit la vremea neutralității din 1914-1916. Obiectivele de azi ale României sunt însă altele decât cele de atunci. N'avem revendicări ca altădată, ci numai grija de a ne apăra. Din acest punct de vedere, situația e mult mai prielnică unui joc înțelept, ce se impune corăbierului care are de trecut printre Scylla și Charybda.

Gândul tuturor se ridică instinctiv spre Rege, personificarea vie a statului. Cine se încrede în stat se încrede în Rege și cine se încrede în Rege se încrede în stat. Ceasul pretinde unanimitatea sufletului românesc în jurul Tronului. Este incontestabil că noile evenimente din afară se găsesc abia la începutul unei vieți lăuntrice a României, croită pe tiparul unui alt regim politic decât cel de până ieri. Când se va cristaliza perfect într-o mentalitate adecuată, suntem convinși că regimul acesta, pentru care noi am luptat din răputeri, va fi formula desăvârșitei solidarități românești. Ceasul cere ca răvășeala pricinuită în unele spirite de profunde schimbări în viața internă a țării să se așeze în ritmul nou. Acest ritm, care trebuie intensificat până la entuziasmul colectiv pentru a preîntâmpina primejdii ce pândesc orice neutralitate, e necesar unei orientări unice a spiritului public sub simbo-

lui regal. Nesupravegheată suficient, neutralitatea din 1914 a fost un imens focar de corupție și desirău. Invățământul ce trebuie să-l tragem din experiența de atunci e austeritatea moravurilor și disciplinarea severă a conștiinței naționale în vederea sacrifică-

rilor ce ni s'ar cere. Nimic nu trebuie crutat pentru a obține această atmosferă morală acum când, cu brațele încleștate în munca obișnuită, suntem nevoiți să stăm cu ochii țintă la hotare.

GÂNDIREA

DANTE PRIN PRISMA MISTICISMULUI RUSESC

În genere, o monografie se poate prezenta sub trei aspecte structurale: *subiectiv*, sau cum se spune cu un termen mai obicinuît, romanțat; *obiectiv*, adică absolut critic, izvorât din voința autorului; de a scoate în evidență adevărul concret, științific, indiferent dacă este de natură istorică legat de un anumit moment al vieții individuale ori sociale sau artistice, adevăr eter prezent în afară de coordonatele spațiu și timp; în sfârșit, un compromis între primele două, pe care l-am putea numi *subiectiv-obiectiv*.

Lămurirea acestui din urmă aspect monografic este pentru noi analiza studiului despre Dante, al scriitorului rus Dimitrie Merejkowski refugiat din Rusia în Occident din cauza neputinții de adaptare cu regimul sovietic. Acest amănunt biografic este însemnat pentru opera sa, căci i-a creiat o anumită stare de spirit „a exilatului”: nemulțumit de prezent, el caută refugiu și mângâere în trei direcții: desprinzând din societate un caz, care i se pare similar în trecut — Dante Alighieri, — înrădăcinând apoi, acest caz individual în spațiul imanent social și transcendent divin, și, ca o concluzie, singura, care îi poate aduce într'adevăr împăcarea cu viața: proiectarea cazului unic, adus de el în porțiunile infinite ale celor două spații într'un viitor, pe care îl dorește, în care vede mântuirea.

Acestea sunt firele psihologice, conducătoare ale monografiei despre Dante. În esență, scrierea este deci, profund subiectivă. Cercetând însă materialul obiectiv, viața și opera marelui poet florentin, scriitorul rus este furat de personalitatea celui pe care îl analizează. Discernământul său critic se deșteaptă, anonimizându-l pe el și punându-l pe planul al doilea, de critic în conturarea figurei de neînțeles față de societate a lui Dante. Cu nespusă adâncime estetică a valorificat gândul, aparent atât de simplu, dar în realitate atât de subtil al florentinului trecentist. Scriitorul rus trăește în simbolismul lui Dante ca într'o realitate concretă. Aci stă antagonismul dintre el și adevăratul critic obiectiv din zilele noastre.

Concepția mistică a celui medieval, după o profundă analiză, a devenit propria concepție a misticului de azi, Merejkowski. El repetă, de fapt, crezul unui alt exilat rus, Berdiaeff. Acesta, încă din 1927 se îndrepta cu gândul spre un „Nou Ev Mediu”. Doar

în concepția medievalului află el seninătatea, înălțarea mistică prin intuționismul „nocturn” mult mai adânc față de suferința periodică „diurnă” a timpurilor noastre.

La fel, Merejkowski vrea să uite de pozitivismul vieții actuale pentru a rămânea doar cu realitatea gândului dantesc și cu dorința de reînnoire spirituală. El găsește că realitatea dantescă este absolută tot în perioada „nocturnă” a lui Berdiaeff, în visul poetului și în trăirea prin amintire, *anamnesis* (p. 41).

Cu accent profetic, Merejkowski anunță: „Dante va reînvia când în oameni va reîncape să vorbească nu conștiința personală, ci conștiința comună, încă mută, sau mai bine amuțită” (p. 8).

Totuș, minunate pagini poetice de apologie mistic creștină a așternut Dimitrie Merejkowski în susținerea tezei lui Gioachino da Fiore și transmisă lui Dante despre însemnătatea vitală a cifrei trei, reprezentând *pacea*, sinteza contradicției dintre unu și doi: Iată cât de frumos sfârșește al său „*Dante*”, atât ca idee estetică, cât și ca expresie aci:

„O ureche îndemânică poate auzi cum bate sufletul lui Dante, sufletul lumii viitoare: „Pace, Pâine și Libertate: Tatăl, Fiul și Duhul; Trei!” Dar precum moluștele fixate în cavitatea transatlantică nu aud știrea pe care un continent o transmite altuia, oamenii nu aud încă de șapte veacuri și nu vor auzi multe veacuri mai înainte, cuvântul transmis de Dante din trecut viitorului, cuvântul pentru ei neînțeles, necunoscut și în aparență inutil, dar în realitate unicul necesar și unicul în putință de a te mântui: Trei” (p. 406).

Ceeace spune Merejkowski e frumos, dacă, din propria noastră voință considerăm pe scriitorul rus ca pe o fire, în care specificul siav, cu nota orientală, mistică, de transpunere a noțiunii de „acțiune” în inversul ei „contemplație”, a găsit un răsunset departe în poezia unui gânditor atât de adânc, Dante Alighieri, încât poate vorbi tuturor minților și poate fi tălmăcit în felurite chipuri:

Dar, autorul monografiei, de sigur, dacă ar afla punctul nostru de apreciere ne-ar introduce disprețuitor în lumea „cea mută sau amuțită”.

Acca domnie a Duhului Sfânt, a numărului trei, pe care o propovăduiește Merejkowski și care era actuală pe timpul lui Dante, în care magia cifrelor însemna o problemă ontologică și care s'a perpetuat în toată Renașterea, pătrunzând chiar în spiritul pozitiv prin excelență, Leon Battista Alberti, trebuie în zilele noastre, să rămână de nesfârșită poezie și

1. Merejkowski Demetrio, *Dante*, trad. din rusă de R. Küfferle, Bologna, Zanichelli, 1939.

reală doar ca artă, în afară de lume și viață. Biserica creștină e astfel orânduită pe bazele Sfintei Scripturi, încât să nu mai aibe nevoie de înrăurirea poezilor, cât de mari ar fi, Dante însuși și admiratorul său Merejkowski.

Nu am putea aduce ca argument contrar acțiunii binefăcătoare a cifrei trei teoria lui Hegel, trecută lui Karl Marx, a „tesei“, „antitesei“ și „sintesei“, treimea, care a dus la comunismul actual, de care suferă Rusia și exilatul Merejkowski însuși?

De altfel, un alt aspect ilogic deosebim în gândirea autorului. Deși găsește că Dante nu este înțeles de actualitate, care se îndreaptă pe căi greșite față de norma pacifică a treimei, impune, totuși, o singură excepție: este Mussolini, căruia îi dedică studiul: „Lui Benito Mussolini, realizator al profetiei acestei cărți asupra lui Dante profet“. Dar întregul stat italian nu este legiferat după normele fasciste impuse de Duce? Dece atunci întregul popor italian nu reflectă structura ideală dantescă, dacă cel care-l conduce a intuit-o?

Totuși, nu putem subscrie la concluziile unui mare estetician, din rândul celor ce voesc

să facă știință din critică, Benedetto Croce. Acesta astfel și-a încheiat recenziile asupra monografiei: „singurul lucru pe care l-am aflat spre cinstea lui Dante sunt versurile dantești pe care el (Merejkowski) le transcrie în alundentă și cari în mijlocul prozei sale încurcate și emfatică, rees ca forță, simplitate și claritate și reîmprospătează și mângâie pe lector. Cât sunt de frumoase! Și cât este de urât acest nou Dante!“¹⁾

Nu, firește că nu putem spune la fel. Filosoful italian s'a simțit jignit când s'a văzut amintit în prefața monografiei, ca prototipul celor ce l-au uitat pe Dante. De aceea, tonul său este atât de ostentativ negativist și ironic.

Cartea cu „proza domnului Merejkowski“ ne-a produs dimpotrivă, o senzație de bine, un popas de visare, de trăire în domeniul dorințelor, a idealurilor.

Accentuăm însă că tendința sa activă umanitaristă nu trebuie să ne apară decât ca un imbold, în înfățișarea unui Dante înnoit, plin de sugestii de adevăr estetic; iar ecurile etice și apologetice să ne pară doar un reflex al sufletului unui exilat rus.

SINCERITATE, PURITATE ȘI FRUMOS

Italia nu a câștigat pacea privind numai înainte orgolios, ci înapoiindu-și, în fiecare clipă a devenirii sale, gândind spre trecut. Din această iubire a izvoarelor s'a perpetuat simțul umanist către sinceritate, către puritate, către frumos, ce se leagă de alte epoci, decât acelea pe care le străbate omul în prezent, copleșit de materie, năzuind spre materie. Sinceritatea, puritatea și frumosul sunt trei concepte ale căror conținuturi Piero Bargellini le cunoaște și le arată tuturor.

„Sinceritatea și puritatea s'au născut surori și în vechile texte ale limbei se poate ceti în orice moment numele a două însușiri gemene protivnice amestecului și impurității“.

Astfel se exprimă Bargellini, unul din cei trei directori ai revistei, ce reprezintă manifestarea nouilor tendințe literare și artistice italiene. „*Il Frontespizio*“. Criticul continuă judecata prin observarea pierderii de către prezent a sensului inițial de înrudire între cele două noțiuni, care au deviat și s'au pervertit.

Simțul trecutului le regăsește asociate însă, cu noțiunea de frumos, întipărit în artă. Și iată cum, trinomial dinamic de viață nouă pe plan politic și social, prin prisma viitorului „a crede, a asculta, a combate“, se întregește cu alt trinomial, în sfera contemplativă a vieții spirituale prin viziunea trecutului: „sinceritate, puritate, frumos“.

Bargellini le-a descoperit, desprinzând trecutul din orașul său, căruia îi închină un cult „orașul pictorilor“, Florența.

Prefața autorului, mai mult o destăinuire a iubirii sale pentru pictură, desvoltată din cea mai fragedă copilărie, se încheie astfel:

1) Bargellini Piero. *Falsita della sincerita*. în „*Il Frontespizio*“, N. 6, Giugno 1939-XVII, p. 347.

„Istoria artei ne înlănțue pentru că ne înlănțue arta, arta noastră, în fața căreia credem: de aceea credem în istorie“²⁾.

Deci istoria, simțul istoric este sub dependența artei, a frumosului efectuat. Trecutul artistic nu a murit; el trăiește viu în inima prezentului. Bargellini, în aceeași confesiune-prefață, într'un paragraf anterior sfârșitului citat, intuitiv a simțit această legătură prin artă a celor două vremuri. El strecoară cetitorului o eventuală impresie de actualitate, de care se simte mândru, căci, cu simplitate a adăugat, nu fără o nuanță de malițiozitate rustică sănătoasă: „...aceasta nu mă doare; nici pe cetitor nu-i va durea“.

În vremurile de cumpănă prin care ne este dat să trecem, studiul lui Bargellini asupra unui mănunchi de pictori din „Trecento“, ne apare ca popas de odihnă. Nu o critică de artă în adevăratul sens al cuvântului a urmărit autorul, care este un literat și un îndrăgostit al Istoriei Artelor, dar nu un critic și istoric de artă.

Este o mare deosebire între viziunea unui studios al artei și aceea a unui scriitor. Primul este om de știință, deși se dedică frumosului artistic, bunul comun al literatului. Unde criticul descrie pentru a scoate judecăți generale asupra artei unui artist, portretul psihic al acestuia desvăluindu-se treptat spre a forma o figură distinctă în Istoria Artelor, literatul își asumă în primul rând îndatorirea de istoric al artei, raportându-se

1) La critica, *revista di letteratura e filosofia*, 20 Ian. 1939, p. 52.

2) Bargellini Piero, *Citta di Pittori*, Firenze, Vallecchi, 1939-XVII, p. 11.

la artist, ca ființă umană, iar apoi încununându-l cu arta valorilor săvârșite.

Omul de știință în domeniul artei se pierde voit în fața materialului științific, adoptă o atitudine de absență a facultăților sale emotive. Numai intelectul lucrează, culegând și sintetizând date. Iși înfrânează sentimentul, și când acesta birue, omul de litere se înfrățește cu el, se substituie lui, făcându-l să devieze dela calea sa proprie. Aceasta se întâmplă, poate la cei mai consacrați critici de artă. Fenomenul este explicabil, deoarece hotarele între știință și artă sunt tot atât de subrede ca și cele geografice. Literatul, însă, lucrează în primul rând cu sentimentul. În acest caz se apropie de artist, îl învâluie cu o privire caldă, îl prețuiește, îl compătimentează când i se pare că suferă, se bucură de succesele lui, îl dojenește când greșește, în trei cuvinte: reinvie viața artistului. El pleacă dela premiza chiar că artistul studiat e viu, că nu se apleacă peste un cadavru, peste o cenușe deasupra căreia a rămas umbra nemuririi.

Astfel fiind, viața literatului este mai optimistă, chiar în cazurile când suferă alături de nefericirea artistului contemplat.

Omul de știință este din fire un pesimist fără remediu deoarece nu poate să recurgă la iluzia reinvierii. El studiază documente cu interesul față de persoane vii și dacă figura devărată a artistului se amestecă brusc, omul de știință nu are nici o vină; s'a întâmplat fără voia lui.

Să luăm, de pildă, un „caz“ studiat pe ambele planuri: Artă lui Giotto, așa cum a înfățișat-o criticul competent de artă, Lionello Venturi și cum se desprinde din „Orașul pictorilor“.

Și Lionello Venturi și Piero Bargellini studiază anumite afrescuri ale pictorului trecentist, din care ei pot desface considerații generale asupra artei lui Giotto. Venturi nu pornește dela înfățișarea personalității celui studiat, ci integrează dintru început arta lui în aceea a timpului: preocuparea figurei umane într-o nouă arhitectură. Urmează descrierea scenelor pictate, în care nu amestecă nici o asociație de idei, extrapicturală. Critica este îngrădită în zarea celor văzute, a liniilor, a volumelor, a colorilor. Se pune raportul logic între forma singulară exprimată într'un afresc, un munte, o casă, un covac și întregul pictat, adică unitatea absolută a compoziției. Criticul, rămânând în sfera preocupărilor sale, dar ca și chimistul, care observă o sinteză interesantă, se îndrăgosteste de inductiile sale, descoperind în ele o viață proprie. Iată un fragment:

„Giotto a recreat fără îndoială în sufletul său: pauza și linia. Pauza străbate, accentuează relieful fără sfârșit. Linia se întărește, ori se ascunde, devine un accent sau o mângâiere, construiește sau întovărășeste planul, cu o varietate mereu neastentată nervoasă, sigură. Și rezultatul e de a concretiza imaginea, de a o individualiza, de a-i lua tot ce e obiectiv, arătat, simbolic, în opera lui Cavallini, pentru a afunda în orice plan o viață

a sa, întregului o construcție de marmoră“ 3).

Iată cum criticul de artă a strecurat noțiunea de viață în elementele studiate. Însă această viață este sintetică, științifică. Doar literatul știe să prețuiască viața firească, aceea pe care o înțelege oricine, nu numai rafinații esteți. În paginile sale a reinviat pe pictorii din renașterea timpurie, cercetându-i ca pe niște prieteni, contemporani cu el. Bargellini își dă seama și i se pare olicinuită această senzație de a participa direct la desfășurarea vieții acelor figuri de odinioară.

„Scriind, mi s'a întâmplat faptul cel mai natural și mai puțin straniu, care se poate închipui: istoria secolelor trecute mi-a apărut ca de azi. Artiști morți și evenimente de artă îndepărtate, mi s'au așternut în față vii, cu înfățișări și caractere de iremediabilă modernitate“ 4).

Această atitudine nu înseamnă că a intuit exact întrucâtva exactitatea celor spuse; dimpotrivă, izvoarele cele mai competente au servit cu fidelitate ca materie primă de intuire a vieții în complexul ei de mișcări, centrată în jurul câtorva personaje istorice. Acele izvoare au fost declarate la sfârșitul cărții în tabla bibliografică și reproduceri după picturile reprezentative a artiștilor înfățișați în cea mai bună ținută tehnică însoțesc textul. Să ne fie îngăduit o ușoară observație, însă: lipsește indicația locului în care se găsesc acele picturi, omitere, pe care un critic de artă în adevăratul înțeles al cuvântului nu ar fi făcut-o niciodată.

Capitolul pe care l'am ales asupra lui Giotto se deschide cu semnalarea unei discuții între savanți în jurul originii artistului: câmpenească sau de oraș; dar, cu argumente de bun simț, Bargellini demonstrează el însuși, apoi, indirect originea pictorului de pe pământul râului Mugello, în apropiere de Florența, unde a venit după ce prima copilărie a trăit-o la țară. Căci, atât de frumos explică Bargellini, nu atât locul nașterii întipărește o structură anumită în spiritul ce se formează al unei ființe, ci ținuturile în care anii de început ai simțirii trec. Așa se lămurește la Giotto acea iubire de pământ de țară, manifestată în viața sa, dar nu răstrântă în artă. Autorul uită o clipă că e vorba de pictorul trecentist și continuă explicarea pe un ton introspectiv: „Deadreptul în copilărie se afundă rădăcini tinere, albe, gingașe și acelea sunt care ne țin ane mereu legați pentru toată viața într'un ținut de nostalgie.

Nu sunt ținuturi de iubire, nu sunt ținuturi de glorie, ce ne recheamă cu atâta blândete ca locurile copilăriei. În deosebi, dacă în acele ținuturi am resimțit primele oboseli și am suferit primele griji, rădăcinile au coborât mai afund. Durerea cu primele răni, pătrunde și cucerește“ 5).

În rândurile acestea, pictorul de atunci e viu, pentru că se contopește cu propria viață

3) Venturi Lionello *Pretesti di Critica*, Milano Ilrico Hoepli, 1929 n. 81.

4) Bargellini Piero, *La Citta di Pittori*, cit. p. 10.

5) Ibid, p. 47.

a scriitorului de azi, Piero Bargellini s'a născut la Florența, dar a împărțit locul copilăriei din „Orașul pictorilor” cu Mugello cel rustic. De aceea s'a puțin identificat atât de simțitor cu Giotto, deși procesul psihic la acesta a fost inversat, intuiția saturată de priveliștea de țară cucerind mai târziu orașul, care se reflectă în toate afrescurile sale.

Odată cu pătrunderea pictorului în cetate, scriitorul deslușește treptat intuițiile celui ce la început pășește într-o lume nouă și percepe ritmul Florenței din al patrusprezecelea veac. Cu câtă înțelegere vizuală observă:

„Noua lărgire a spațiului era adunată și neprevăzută, nepremeditată ca întâlnirea a doi orășeni. Între casă și casă, între portic și zid se nășteau o legătură foarte strânsă și umitoare; un aspect de mirare creștea în același timp pe construcțiile cele mai comune”.

Scriitorul urmărește pe artistul plastic pe străzile Florenței în lucrul său, în gândurile sale. Apoi trece din nou la descoperirea viziunii întinse a vieții în caracteristica sa trecentistă, întregind problema vederii sensoriale, cu planul unui spațiu spiritual de poezie misterioasă, ermetică și visătoare, așa numitul „dulce stil nou”. În mănunchiul de poeți pe care îi citează, desprinde mai viu pe însus Dante Alighieri, „cel mai sigur arhitect, cel mai genial perspectivist”. Relevă că ceea ce preocupa mica cetate pe atunci Florența, era „privirea adevărului”. Sinceritatea și puritatea intră ca noțiuni de cercetare în această preo-

cupare. Așa se lămurește mai bine pentru noi că nu din distracție a ales autorul acest răs-timp, în care arta plastică și poezia izvorau spontan, ca un bun dela Dumnezeu, ca fiorul mistic.

Bargellini a observat relația strânsă, care exista între manifestările artistice și practicile monastice, ce atunci se infiripau în ordine nouă. Și mai mult, a descoperit că individual, unii pictori erau legați de anumite ordine mănăstirești, cărora își consacrau munca și talentul. Astfel, pe când Giotto a fost tălmăcitorul plastic al călugărilor Sfântului Francesco, Bufalmacco zugrăvea cu predilecție pentru benedictini.

Relatarea acestei alianțe între biserică și artă nu în Evul mediu, ci în zilele vremurilor nouă, când zările spațiului material și spiritual se desfășeau când începea cucerirea vieții spre desăvârșire, spre umanitate, — deschide câmp larg în polemica vecinic desbătută între susținătorii tezei unei reînnoiri pe baze clasice a vieții profane în Renaștere și între adepții teoriei cu adevărat umaniste a continuității ajutorării reciproce dintre religie și artă, din vremurile medievale până în Renaștere. Din această simbioză a Bisericii și a Artei au rodit în sufletele oamenilor cele trei valori, după care suspinăm astăzi împreună cu Piero Bargellini: sinceritate, puritate și frumos.

MARIELLA COANDĂ

C R O N I C A L I T E R A R A

RAINER MARIA RILKE: POVESTIRI DESPRE BUNUL DUMNEZEU. *Traducere din limba germană cu un studiu introductiv de Nichifor Crainic.* — Nu poate fi îndeajuns laudată hotărârea d-lui Nichifor Crainic de a fi tipărit într-o nouă ediție traducerea *Povestirilor despre bunul Dumnezeu* ale lui Rilke.

Prima tălmăcire apăruse cu ani în urmă, când numele, dar mai ales opera marelui poet german erau necunoscute la noi. Doar câteva spirite larg orientate în mișcarea literară a Occidentului știau de steaua majoră a acestui scriitor. D. Nichifor Crainic prin traducerea ce-o făcea, acum mai bine de zece ani, deschidea cetitorului român încă o zare în peisajul artistic al vremii.

Rainer Maria Rilke a început să fie apoi discutat cu multă pasiune. La un anumit moment se putea vedea chiar o înrăurire a lui asupra poezilor noștri, înrăurire ale cărei semne apar și astăzi cu destulă claritate.

Deși „voga” rilkeană a fost un fapt precis, totuși nimeni nu s'a găsit între proaspeții admiratori ai genialului stihitor să-i prindă personalitatea într'un studiu de serioasă prezentare documentară. Ba dimpotrivă, s'au emis despre Rainer Maria Rilke numeroase păreri, pe cât de neîntemeiate pe atât de vulgar insinuante.

A trebuit să vină din nou d. Crainic pentru a ni-l înfățișa în ceea ce inspirația și opera

lui au mai profund și mai real.

Într'adevăr, studiul introductiv al recente ediții, are nescăzutul și, credem, unanim apreciatul merit de a îmbogăți bibliografia lui Rilke cu o contribuție fundamentală. El constituie mărturia unei adânci înțelegeri a scriitorului german. Și afirmăm cu toată limpezimea că nimeni nu era chemat să aducă această contribuție atât de pozitivă ca d. Nichifor Crainic. Cântărețul „certitudinilor divine” și deopotrivă al brazdei autohtone, avea toate calitățile să-și împlinească, fără împotrivire, frumoasa sarcină ce și-a luat-o. Rafinatul simț estetic, intuiția poetică și savanta pregătire de specialitate s'au adunat într'un singur elan analitic, spre a pătrunde în inima plâsmuirilor rilkeene.

Nu știi asupra căreia virtuți să te oprești, citind amplul eseu amintit: asupra structurii clasice a genului, care vădește o maturitate plenară de gândire — sau asupra sugestiilor formulate într'o splendidă limbă românească!

Fată de ceea ce s'a spus, de criticii străini despre Rainer Maria Rilke — și sunt mulți exegeții operei sale, — studiul d-lui Nichifor Crainic încheagă un punct de vedere personal. Clădit pe elemente scoase din zona cea mai adâncă a creației poetului, acest punct de vedere nou deschide perspectiva unei viziuni inedite asupra universului artistic rilkean.

S'a susținut că autorul *Ceaslovului* (*Das Stundenbuch*), este un liric religios. Mai mult: creștin și implicit, catolic. Acela care au statornicit caracterizarea s'au lăsat, de bună seamă, influențați de laturile superficiale din volumele sale. Căci Rainer Maria Rilke nu este un poet creștin, spune d. Crainic. Din opera lui lipsesc tocmai datele esențiale ale doctrinei creștine.

Nenumărate versuri ne arată concepția panteistă a scriitorului german. Un panteism care îl determină să-l desvăluie pe Dumnezeu în natură, în individualitate ca și în fenomenele de cultură. Eul, propriul lui eu, devine astfel centrul de viață al lumii, de unde iradiază ca dintr'un izvor miraculos totul. Intre poet și cosmos există în mod firesc deci, un acord, care l-a dus cu necesitate la acea liniște și la acea atmosferă senină ce-i acoperă asemenea unui vâl uriaș, plâsmuirile, Rilke îl vede pe Dumnezeu într'o continuă mișcare universală. Il vede pe pământ ca și în ape, în înaltul văzduhului ca și în prăpastia sufletului. Divinitatea nu este prin urmare, pentru el o transcendență, așa cum e în concepția pur creștină.

Din convingerea aceasta imanentistă rezultă o atitudine stranie față de Dumnezeu. Iată cum i se adresează :

*După mine, tu nu vei mai avea lăcaș
unde vorbe calde și prietenoase să te nămpine;
picioarelor tale trudite le vor lipsi
sandalele de catifea, care sunt eu.*

Ce te vei face, Doamne? Mie mi-e teamă.

În *Povestiri despre bunul Dumnezeu* același fel de a cugeta și de a simți lumea îl întâlnești în fiecare istorisire. În *Cum a murit moș Timoftei cântând*, viziunea panteistă a lui Rilke apare cu o definitivă evidență. Până și în bălănele moșneagului rus, poetul identifică forța divină. Ca valoare literară, povestirea e la un înalt nivel. Rainer Maria Rilke a iubit pravoslavnica Rusie și a evocat-o în pagini de coplesitoare putere. Misticismul rusesc l-a atras ca o ispită. El găsea în acest misticism un fundal mai potrivit decât oricare altul povestirilor ce le compunea.

În *Cântecul Dreptății*, aceeași notă își însușește accente impresionante. Arta lui Rilke a izbutit să reînvie specificul Rusiei trecute cu o forță egală celeia a marilor ei romancieri. În *Cântecul Dreptății* Dumnezeu ia chipul unui om, a orbului Ostap, „oaspele neașteptat“, care suferă pentru toți, cântând : „Astăzi în lanțuri geme Dreptatea. Dreptatea cine-o mai poate găsi? Nu se mai află Dreptate pe lume: căci toată Dreptatea este robită legilor strămbătății“.

Găsești în povestirile acestea jocul luxos și rafinat al unei imaginații extraordinare. Rainer Maria Rilke crează un alt cosmos, dincolo de cel concret în care trăim : cosmosul fanteziei. De aceea el îți dăruiește din belșug pagini în care parcă legile fizice încetează să existe. Alegoriile sunt stilul lui obișnuit. Așa de pildă, în *Unul care asculta pietrele*, aceea-

stă atmosferă scoate în relief una din cele mai superbe înfățișări a lui Michelangelo.

Tălmăcirea d-lui Nichifor Crainic înseamnă o adevărată biruință artistică. Lectorul nici nu simte că are în fața lui o traducere. Fraza subtilă și lucrată deseori în filigrane expresive a lui Rilke, a fost redată în românește cu o măiestrită precizie careia nu-i aflăm explicația decât în mereu fecundul talent literar a d-lui Crainic care după cum se știe, a devenit, încă de mult, o normă suverană în scrisul vremii.

VICTOR ION POPA : MAISTORAȘUL AUREL UCENICUL LUI DUMNEZEU. — *Cronica vremii și vieții lui Vlaicu*. — *Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II“*. —

Desigur că nu vom încerca să desbatem aici toate aspectele voluminoasei lucrări a d-lui Victor Ion Popa despre viața, opera și epoca lui Aurel Vlaicu, lucrare ce numără aproape o mie patru sute de pagini. Nu vom manifesta o asemenea străduință fiindcă ea s'ar împotrivi spațiului unei simple cronici literare și apoi, fiindcă se cere o anumită informație de specialitate pentru a discuta latura tehnică a invențiilor lui Vlaicu, asupra căreia autorul insistă cu o surprinzătoare și nu mai puțin admirabilă pricepere.

Talent de mare povestitor, venind să continue tradiția moldovenească a epicei noastre, a cărei obârșie credem a fi, fără exagerare, în însăși *Amintirile* lui Ion Creangă, stăpânitor al unui grai de cea mai curată structură autohtonă în care vorba arhaică se îngemănează nesilit cu neologismul bine ales. d. Victor Ion Popa a scris, și de astă dată, o carte pe măsura dreaptă a posibilităților sale artistice. Zicem și de astă dată deoarece ne gândim în chip firesc la acei roman de reală valoare, *Valerim și Veler Doamne*, cu care *Maistorașul Aurel* se întrecește atât de rotund, înfățișând matura personalitate literară a unui prozator contemporan.

Dacă am făcut asemănarea aceasta, trebuie să ne grăbim a spune că greutățile pe care le-a întâmpinat scriitorul în alcătuirea celor trei tomuri privitoare la Vlaicu au fost mult mai numeroase decât greutățile ce s'au ivit în calea încheării romanului precedent. În *Valerim și Veler Doamne* fantezia povestitorului era cu prisosință liberă de orice corectiv documentar. Se desfășura acolo crescând oarecum din ea însăși, pe un plan ușurat de toate rigorile realității. Deseori, întorsături senzationale erau încadrate în complexul acțiunii, pentru a-i sporii viociunea și în același timp pentru a pune într'o lumină cât mai concludentă caracterul personajilor. Indemânarea epică a d-lui Victor Ion Popa a reușit totuși ca exigentele estetice ale compoziției să nu fie niciodată trădate.

Lucrurile s'au schimbat însă în recenta carte. O schimbare de metodă, în primul rând, — dacă această expresie ni se îngăduie în cazul de față.

Muncind cu o pasiune neodihnită — pe care multora le-a fost dat s'o admire în cei cinci

ani de iscodiri și cercetări, — autorul a strâns un bogat material informativ. Mii de fișe s'au adunat una lângă alta, conținând fiecare câte un fapt precis din viața eroului evocat. Imaginația prozatorului trețuia să plece dela aceste mărturii, certe, să desprindă din ele profundul tâlc și substratul unitar ca în acest fel să dobândească o viziune clară asupra lui Aurel Vlaicu.

D. Victor Ion Popa nu s'a lăsat robit de prejudecata erudiției. Talentul său foarte aderent la natura subiectului ales, l-a ferit de păcatul de a înșira cu nemiluita dealungul filerelor, datele culese. Pe de altă parte, a respins cu aceiași hotărâre, ispita să ofere cititorului una din acele vieți romanțate al căror gen a decăzut în ultima vreme în lucrări grăbite și de prost gust, menite parcă înadins să falsifice adevărurile biografice și să pună în circulație legende obscure. *Măstorașul Aurel* se plasează așa dar, la confiniul dintre monografia strict științifică și genul pur al vieții romanțate, stabilind un just echilibru între isvoarele obiective și forța reconstrucțivă a imaginației poetice. După terminarea lecturii rămâi cu impresia nedesmintită că, în acest sens, izbânda literară a d-lui Victor Ion Popa este din plin cucerită.

Firea complexă a lui Aurel Vlaicu apare cu o limpezime pătrunzătoare din cuprinsul cărții. Autorul are meritul de a fi știut să rețină numai mărturiile semnificative ale existenței lui Vlaicu. Nu bune sau rele, favorabile sau nefavorabile, grave sau umoristice — ci semnificative. Asupra faptului acestuia se cuvine să insistăm.

Este în deobște, cunoscut că d. Victor Ion Popa vedește o înclinație temperamentală, în scrierile sale, înspre ironie. Deaceea probabil nu vor lipsi aceia care să creadă că și în volumele amintite, nota ironică domină din cauza preferinței personale a autorului. Ceeace este cu totul fals. Amănuntele umoristice, redate cu o stăruință așa de vizibilă, nu au alt rost decât să contribuie cât mai puternic la plâsmuirea veridică a figurii lui Aurel Vlaicu. Părțile acestea anecdotice pe care, desigur, le potentează limbajul întrebuițat — un limbaj care dacă nu-i chiar contrafăcut ca structură își dovedește prea des mereu aceleași și aceleași stângăcii, — au darul să evocoe un Vlaicu așa cum a fost el adevărat: suflet închinat cu o păgână trudă idealului, de a făuri „gândacul” cu șurubărie de oțel care să-l înalțe în slava văzduhului — și prin ea, a neamului românesc. Intra biruința supremă a acestui gând, Vlaicu a înțeles să lupte cu ultima energie a ființei, până la jertfa de sine. Fapta lui uriașă s'a împlinit. Dar până a se împlini el a fost nevoit să sdrobească toate împotririile ce i le ridicau în drum mediul social și mentalitatea refractară a oamenilor.

Zugrăvirea mediului și a mentalității de care vorbim, face din cartea d-lui Victor Ion Popa într'adevăr o cronică măestrită a epocii lui Vlaicu. România dintre 1909—1913, atât cea din Ardeal cât și cea din Vechiul Regat, e prinsă aici în linii caracteristice. Și fiindcă vremea aceasta nu-i prea îndepărtată, pe di-

naintea cetitorului defilează, nume de scriitori, de militari și de bărtați politici care încă mai trăesc — iar alții morți de curând. În raport cu fiecare spiritul tragicului inventator român se așează într'op poziție care îi definește din ce în ce mai lămurit personalitatea.

Iată-l, bunăoară, în fața lui Octavian Goga. Bardul revoluționar pe care îl pândea o ciuntă osândă maghiară — suntem cu ceva înainte de condamnarea lui la un an închisoare la Szegedin — intuește exemplarul de rară tărie morală ce se ascundea după chipul brunet al inginerului din Biniținți, care uimise împrejurimile prin „experimenturile” lui miraculoase. Geniul tehnic al lui Aurel Vlaicu neavând însă condițiuni potrivite de dezvoltare, era sortit unei teribile ratări. Zadarnic umblase el pe la Pola, München și Rüsselheim, unde Ursinus îi acorda un nelimitat sprijin, zadarnic încercase, deasemenea, să caute ajutor prin străinătăți... Misteriosul instinct al pământului îl rechemă înspre țară. Aici voia el, cu nesdruncinată ardoare, să-și desăvârșească opera, pentru gloria duhului etnic, într'un timp când se simțea adâncă nevoie de astfel de cuceriri spirituale. După câteva rătăcirii dureroase prin Germania, îmbogățite cu respectivele aventuri sentimentale, Vlaicu se reîntoarce acasă la tatăl său, badea Dumitru care-și prăpădise multe iugăre cu învățătura lui „Orel” la școlile inginerești. La Biniținți păsările sale de lemn și de carton ca și bicicleta sau „gramofonul de zice tare” au stărnit veste coplesitoare. La Orăștie se organizează chiar un club aviatic, grație pasiunii lui Romul Boca, ale cărui gesturi vor fi întotdeauna semnele unei prietenii de un simbolic devotament.

În aceste clipe în care prea puțini îi pricepea grandiosul vis al sturului, intervine Octavian Goga. Datorită lui, Vlaicu pleacă la București unde-l așteptau deopotrivă, marile glorii și marile suferinți ale vieții.

În Capitala Patriei libere, se lovește de crunte greutăți. Dar nici grațitudinea prietenilor aleși nu-i străină de el. D. D. Pătrășcanu, St. O. Iosif și Ilarie Chendi sunt pentru singurătatea și durerea lui un neprețuit sprijin. Căci alături de inventatorul din el care dădea viață fierului și stăpâna dușmănia materiei inerte, în Aurel Vlaicu zăcea un copil, un veșnic desarmat al existenței incapabil de abilitatea ce te strecoară prin vâlmășagul cotidian. Cuvintele lui se legau anevoie unul de altul, judecata sa, deși în stare să descopere relațiile tainice ale forțelor fizice, totuși se arăta neputincioasă în fața luptei de fiecă zi. În Aurel Vlaicu nu vorbea decât instinctul inventatorului iar lumea nu era decât în funcțiune de acest instinct. Deaceea sinceritatea lui de ardelean aspru și dârz nu menaja pe nimeni și nu ocolea nimic. Ea mergea drept la țintă, în glas ca și în străduința muncii.

Plătita cu sacrificii și umilinți sângeroase, întruchiparea visului n'a întârziat să vină. Vlaicu sboară în București, depășind pe toți ceilalți aviatori. Numele său începe să fie înconjurat de un nimb legendar. Admirația întregii țări îl înalță acum la locul lui de erou al sufletului național. Sborurile deasupra orașelor — ca acela neuitat dela Blaj cu prile-

lui congresului Astrei — fac din ei personifi-
carea puterii noastre spirituale, tocmai când
istoria Ardealului înregistrează o neînduple-
cată prigoană din partea guvernului buda-
pestan.

Ca un omagiu al românității de pretutun-
deni, Caragiale îi spune la Blaj, în mijlocul
multimii entuziaste: „Mă... ești cel mai mare
geniu pe care l-a născut nația asta. Dumne-
zeu a luat un boț de lut, a suflat în el și i-a
poruncit: Fii om. Dar tu i-ai mai lipit o bu-
cată de fier, i-ai dat o sfârlă și i-ai zis: Fii
pasăre... Știi tu ce-i asta?... Nu știi. Asta-i a
opta zi din facerea lumii... Iar pe aceia n'o
mai face Dumnezeu. O faci tu, care ești uce-
nicul lui... Maistorașul Aurel, ucenicul lui
Dumnezeu... Frumos nume al!”

Nume frumos pe care d. Victor Ion Popa
cu un fericit simț artistic n'a ezitat să-l a-
dopte ca titlu al cărții.

Dar Vlaicu, era urșit altui destin. Dragostea
nenorocită cu adolescenta Marioara Bărbule-
scu îl va izbi în însăși temelile vieții. Din-
colo de mulțumirile succesului, inima lui, o-
dată cu moartea Marioarei, își prăbușește bol-
țile. Suferința îl roade din ce în ce mai îngro-
zitor. Prietenii se sting în juru-i. Unul ca o
flacără istovită: St. O. Iosif; celălalt răpus
de un glonte în tâmplă: Ilarie Chendi. Intune-
ricul disperării îi pătrunde ființa ca un duh
blestemat. Toate nedreptățile îndurate, se răz-
bună acum cumplit. Suferința se destramă și
numai un gând îl cheamă: moartea. Moartea
care și-o va găsi în încercarea de a sbrua cel
dintâi peste creasta pietroasă a Carpaților.

În efortul acesta de a distruge hotarele arti-
ficiale dintre provinciile neamului românesc,
săvârșind unirea de dincolo și de dincoace
de munte pe calea sborului simbolic, — înain-
te de a fi făcută pe calea armelor, — Aurel
Vlaicu se rostogolește din înaltul cerului, pe-
celuind cu propria-i viață legământul des-
robirii.

Oricum ai căuta să-i privești, Aurel Vlaicu
are o semnificație profund națională. El este
unul dintre acei puțini români în care s'au
contopit liniile de forță ale destinului nostru.

M. S. Regele, în prefata *Maistorașului Au-
rel*, scrisă încă pe când era prinț moștenitor,
spune: „Acum, noi acei care suntem chemați
spre a-i îndeplini visul, să păstrăm și să des-
voltăm în sufletele noastre aceste virtuți ale
lui Vlaicu: credință și străduință”.

Actualizând într-o operă de remarcabil ni-
vel literar figura lui Aurel Vlaicu, d. Victor
Ion Popa a câștigat pe lângă meritul sporit
al prozatorului și un merit, am îndrăzni să
zicem, de valoare obștească. Deci lucrării pe
care ne-a dat-o, îi revin în aceiași măsură,
elogiile criticului ca și ale cititorului anonim
de ori unde ar fi el, în care se frământă cât
de cât năzuințele spirituale românești și cre-
dinta în steaua singulară a neamului.

SEPTIMIU BUCUR

✱

ANIȘOARA ODEANU: „FATA LUI CODRU-
IMPĂRAT” (editura „Universul Literar”).

Nu putem să scriem despre culegerea de
versuri a domnișoarei Odeanu, fără a insista

la început, asupra liricei noui feminine, care
constituie un interesant fenomen în poezia
noastră. Venind în atmosfera literară a epi-
cii, băntuită într'un timp de nesănătoase vâ-
nturi, aceste poetese au isbutit să aducă un
aer de prospețime, de puritate și de frăgezime,
care constituie tocmai esențele adevăratei poe-
sii. Nu cunoaștem în strofele lor nici aceea,
feară la modă, hermetizare, precum n'am a-
flat nici hădele linii ale futurismului. Mă
gândesc, scriind aceste rânduri, la Yvonne
Rossignon, Olga Caba, Coca Farago și la au-
toarea cărții despre care vreau să însemn câ-
teva gânduri. Calma și sincera liniie a versului
lor, a fost pentru noi, ori de câte ori am citi-
to, un semn că poezia nu poate să moară.

Anișoara Odeanu nu mai e, de mult, ceea ce
se numește o debutantă. Ea a intrat în lite-
ratură, semnând ceea ce adolescentina și plăcu-
tă carte a vieții studentelor: „Într'un cămin
de domnișoare”, iar mai apoi un interesant
roman, care chiar dacă nu e o realizare, con-
ține câteva zeci de pagini de rară și frumoasă
psihologie feminină; vorbim de „Călător din
noaptea de ajun”.

Publicând nu de mult un volum de ver-
suri, Anișoara Odeanu face un drum întors,
căci logic ar fi fost să înceapă cu poezia, pen-
tru a trece apoi la roman. Experiența aceasta
e întru totul interesantă, mai ales că ne des-
coperă o poetă adevărată, lucru pe care nu
toată lumea l-ar fi așteptat în drumul de care
am amintit. Ar fi foarte greu să spunem da-
că Anișoara Odeanu este prozatoare sau mai
mult poetă, pentru că în ambele genuri am
intuit talentul, care ni se pare a fi lucrul ho-
tărâtor; nici nu e în gândul nostru de a păși
la această catalogare oarecum didactică. „Fa-
ta lui Codru-Împărat” pornește dela adevăra-
tele surse ale lirismului și tocmai de aceea
isbutește să placă. Cartea e o culegere de poe-
sii de dragoste și reușește un frumos și rar
tur de forță: o străbătută de o înaltă notă
de puritate și candoare, nici un aer de duri-
tate carnală netulburându-i undele.

În plus, am aflat în poeziile Anișoarei O-
deanu acea notă caracteristică *dorului și dra-
gostei românești*: un văl de resemnare, de
transfigurare și contopire cu elementele na-
turii; de altfel acest „motto” luat dintr'un cân-
tec poporan din Bănat e semnificativ:

„Plecă hădița meu, plecă

„Spre afunduri de cireacă

„Să îl uit mi-a spus, mai bine,

„Că în lume nu mai vine.

„S'a născut haiduc să fie

„Nu iboenic și drag mie”.

Îndrăsnim să facem o legătură și-o apro-
piere între sufletul etern al „Mioriței”, și în-
tre unele vânturi care leagănă versul Anișoa-
rei Odeanu, care nu are decât de câștigat din
această apropiere de poezia poporană. Dar cu
toate acestea, poezia Anișoarei Odeanu este
și poezia marilor transfigurări de astăzi.

Fără să afirmăm că poetesa a isbutit să
pășească numai pe propriul ei făgaș, vom

spune totuși că Anișoara Odeanu a strâns în strofele ei, *ceva nou* din marele suflu al iubirii. În acest sens, ne place să punem în fața lectorului această poezie, intitulată „Vânătoare“:

*Iubitul meu s'a dus cu voinici; la vânătoare
În valea Cerbului Singuratic și-au ridicat în
noaptea asta corturile.*

*Bătrâne brad, n'ai văzut trecând fetele nopții
Cu părul de smolă și cântec de inele pe
glesne?*

*În noaptea asta Feți-Frumoștii
Și-au ascuns fluerul de soc la rădăcina florilor.
Și pe crestele caselor s'au înfioat cocoșii roșii
Nu mai așteaptă ceața albastră-a zorilor.*

*Mi-e trupul mai alb în întunerecul pădurii
Și pașii mei cântă și inima mi-e în floare:
Iubitul meu e cel mai frumos dintre toți
vitejii
Ce și-au îndreptat arcurile înspre Lună-
Răsare.*

Purtând în strofele ei un ciudat sigiliu al tainei, poezia aceasta am ales-o, părându-mi-se reprezentativă pentru materialul poetic și sufletesc, pe care-l lucrează Anișoara Odeanu. Ceva din duhul lui Strămbă-Lemne și al străvechilor noastre stihii, iată murmurul pe care l-am aflat între filele cărții, pentru că pe Anișoara Odeanu am situat-o, într-o măsură oarecare, pe linia poezilor ce-și au obârșia în etnic, deci în folclor. Mă gândesc, în acest sens la Adrian Maniu, V. Voiculescu și (în unele acorduri) la Radu Gyr, cari au adus mai întâi în poezie acest duh.

E drept că am avea de făcut oarecari obiecțiuni, în special în ceea ce privește forma acestei cărți. Pentru că noi avem convingerea puternică și vie, că numai un vers perfect și muncit este haina autentică a poeziei; spunând acestea, nici nu ne trece prin gând să insinuăm că Anișoara Odeanu nu-și muncеște poezia. Credem însă că aceiași poezie, închinată în tunica unui vers întreg, nu ar avea decât de câștigat; muzica interioară nu ajunge întotdeauna într-o poezie!

Deaceea, încheind aceste adnotări pe marginea volumului de poezii al domnișoarei Anișoara Odeanu, trebuie să mărturisim că lectura lui ne-a fost o lucrurie. Adâncind și muncind acest material poetic, Anișoara Odeanu nu va avea decât de câștigat, adăogând poeziei noastre feminine, noui cărți de incontestabil merit. Pentru lumina de azi, cuvintele noastre vor să fie nu numai laudă ci și un îndemn spre o rodnică și matură oprire în mijlocul aceluiași autentic lirism.

*

N. F. COSTENCO: „ORE“. Crescută sub marea aripă a liricej rusești, întreaga poezie tânără din Basarabia se resimte de suflul acesteia, fie că e vorba de Esenin, Blok sau Pușkin. Nu spunem aceasta ca să aducem un prejudiciu acestor poezii, ci pentru a stabili,

inițial, unele isvoare și unele influențe, care în acest fel devin inevitabile. Am remarcat aceste caracteristici nu numai în stihurile domnului N. F. Costenco, poet de autentic și frumos talent, ci în strofele tuturor poezilor cari alcătuiesc noua falangă basarabeană: Vladimir Cavarnali, George Meniuc, Iacob Slavov. T. Nencev și încă alți mai mărunți. Departe de a fi dăunătoare, înrăurirea aceasta ni se pare a fi rodnică și interesantă, mai ales că sufletul pravoslavnic al Basarabiei nu distonează deloc cu mulți poeți ai Rusiei antebelice. Dela ceilalți poeți, ai Rusiei revoluționare, cântăreții noștri au luat (și numai rareori) aerul de frondă, de revoltă și de desgust, care însă nu este dominant în versurile lor. Integrată în lirica provinciilor celorlalte, (Ardealul și Bucovina) poezia aceasta are întotdeauna un suflu dinamțard, chiar când acesta e puțin livresc și imitat.

Între poezii aceștia, d. Costenco este la un loc de frunte, judecând după acest masiv volum de versuri, care conține câteva foarte interesante piese. Obiecția pe care avem să i-o facem domnului Costenco, din capul locului, este aceea că între poeziile de care am amintit mai sus, d-sa a înghesuit și câteva, nu prea puține, care poate că nu și-ar fi avut locul într-o culegere.

Cartea e împărțită în patru mari cicluri, (Ore, Charmion, Pământ Natal și Stihuri) în cari întâlnim, din belșug, frumoase posibilități și realizări. Prin excelență, poezia domnului Costenco este aceea a unui revoltat, a unui etern nemulțumit, accentele acestea neflându-le numai în poeziile vieții cotidiene, ci și în strofele de dragoste și de moarte, pe ste care, în chip obișnuit, planează o resemnare liniștită. Poate că tocmai din această cauză, am remarcat cartea d-lui Costenco, în care, cum am spus ceva mai sus, poezia adevărată este pusă la loc egal cu poeme care nu pot constitui, în cel mai fericit caz, decât exerciții poetice. Regretăm că trebuie să facem această observație, însă avem convingerea că dacă d. Costenco ar fi uzat de un autocontrol ceva mai sever, cartea aceasta n'ar fi avut decât de câștigat.

Oricum, noi vrem să desprindem din paginile ei câteva frumuseți cari ne-au făcut să scriem această cronică. Pentru că ne-a plăcut în volumul „Ore“ o notă de elegie, brodată mai întotdeauna pe un fond de amărăciune și de revoltă, vom lua această poezie intitulată: „Drum de toamnă“.

*Am trecut prin vechiul parc:
Teii triști, uitați castanii...
Mi-ai ieșit deodată'n cale...
Cum trec anii, cum trec anii!*

*Pașii noștri dezolant
Râscoleau în frunze moarte.
Ne-am privit mirați și parcă
De departe, de departe...*

*Am trecut prin vechiul parc:
Teii triști, uitați castanii.
Au trecut sau doar îmi pare...
Cum trec anii, cum trec anii!..*

Sau această strofă în care am descifrat un mare accent de revoltă:

*Hei, fraților! Să plângem! Numai plânsul
A mai rămas necangrenat în noi.
Ce-î Dumnezeu, când ne-a uitat și dânsul
Intr'un pământ bețiv și plin de ploi.*

Nu vi se pare că în armoniile acestor versuri ați întrezărit ceva din protestele lui Esenin, care a fructificat în mod special atăția și atăția dintre noi, noștri cântăreți? Dar în afară de aceste citate, vom mai spune că ne-au reținut poeziile intitulate: „In sat la noi”, „Charmion”, „Din adânc” și „acei „Cântec”, deschizător al volumului. Luate în ansamblu, toate aceste poezii nu pot decât să confirme credința noastră, anume că d. N. F. Costenco e un poet. Dacă domnia-sa va isbuți să strângă în versuri toată bogăția cerului basa-

rabeau și toate neliniștile, acelea, iată o întrebare al cărei răspuns ni se pare întrucâtva prematur.

Nutrim însă convingerea că *acel poet* va trebui să răsară nu peste multă vreme, pentru că dela stihurile lui Mateevici și Ion Buzdugan, Basarabia nu a avut până azi, un exponent liric al durerilor ei. În concertul poeziei românești, această apariție va fi nespuse de interesantă, fie că, până în cele din urmă, se va numi N. F. Costenco, Vladimir Cavar-nali sau George Meniuc.

Nu putem încheia aceste cuvinte, fără a elogia pe d. avocat Teodor N. Păduraru, despre care o mică însemnare ne spune că a suportat cheltuiala tipăririi volumului. Izolat și frumos, gestul acesta are o dublă semnificație, fiind în același timp o mustrare și un imbold.

ȘTEFAN BACIU

C R O N I C A M A R U N T A

VATICANUL ȘI PACEA. Înainte de izbucnirea războiului dintre Germania și Anglia-Polonia-Franța, numeroase vești au fost răspândite despre intervențiile Vaticanului în favoarea păcii. Faptul a trebuit să bucure pe oricine. Pacea și buna învoire între oameni alcătuiesc solia adusă de Mântuitorul pe pământ, cântată de îngeri în noaptea sfintei Nașteri. Orice biserică a lui Hristos trebuie să lupte pentru acest ideal creștin.

E adevărat că Răsăritul ortodox, în situația desmembrării de azi, nu poate lupta pentru pace punând în balanța intereselor omenești intervenții și soluții politice. Răsăritul, în situația de azi, nu poate lupta pentru pace decât prin rugăciunea ridicată continuu către Dumnezeu. Romano-catolicismul însă, care e o organizație internațională și posedă un vast aparat diplomatic în slujba politicii sale, a făcut, pe lângă rugăciunile liturgice, intervenții directe în favoarea înțelegerii pașnice. Știrile, pe cât de numeroase despre aceste demersuri, au fost tot pe atât de laconice. Nu știe nimeni în ce a constatat esența demersurilor; se văd numai rezultatele. E adevărat că terenul nu oferea condiții prielnice. Căci dacă Polonia e o țară foarte catolică, se cunosc în schimb relațiile dureroase dintre Vatican și Reichul al treilea, fără să mai amintim că Marea Britanie e un stat oficialmente anglican, iar Franța o republică laică cu toate simpatiile de care se bucură acolo noul Papă. Terenul acesta era, prin urmare, eterogen din punct de vedere religios, și aceasta făcea să se ridice dificultăți serioase în fața unui demers roman.

Bucurându-ne de intervențiile papale în favoarea păcii, să observăm totuși că ele, deși făcute în numele lui Hristos, n'au avut un caracter apostolic, ci unul diplomatic. Caracterul secret al acestor demersuri le situează prea mult în sfera politicii omenești și prea

puțin într'aceea a apostolatului creștin. Vaticanul a procedat în această nobilă încercare mai de grabă ca stat politic decât ca biserică a lui Hristos. Ca biserică apostolică, metoda secretă nu e cea potrivită, căci cine e convins de adevăr trebuie să-l strige de pe acoperișul caselor în auzul tuturor.

Pe lângă considerentele de natură confesională, amintite adineauri, credem deci că metoda secretă e una din cauzele acestei neizlânzi. Dacă demersurile papale s'ar fi făcut cu glas mare și arzător, să se audă în universul întreg, altă atmosferă s'ar fi creat, poate, în favoarea păcii.

S'a temut oare Vaticanul prevăzând eșecul? Ne pare rău să credem în această teamă; dar dacă ea a existat într'adevăr, n'ar putea fi decât rezultatul unui orgoliu profund omeneș și prea puțin creștin. Se socotește oare la Roma că metoda secretă salvează demnitatea și autoritatea instituției sacre? Și că eșecul unei asemenea metode trebuie acoperit cât mai bine ca să nu știrbească prestigiul bisericii?

Noi credem, dimpotrivă, că orice intervenție pentru pace între popoare, în numele lui Hristos, trebuie făcută în așa fel ca ea să zgudue inimile tuturor, creștini sau necreștini. Biserica n'are să se teamă de nici o neizbândă în această privință. Datoria ei e să predice pacea tuturor. Urechile surde sau inimile împietrite ale oamenilor care ar pricinui eșecul, nu pot știrbi întru nimic prestigiul și autoritatea bisericii. Ea nu e forță politică și nici un fel de Societatea Națiunilor ca să se demonetizeze treptat, cu fiecare înfrângere de acest fel. Când biserică predică pacea cu pasiune arzătoare și zguduitoare, desonoarea insuccesului nu e a ei ci a voințelor rebele față de cuvântul lui Hristos.

Zvonurile vin că și după izbucnirea războiului, Papa n'a renunțat la ideea demersurilor. Persistența aceasta e admirabilă. Dar dacă

persistă deasemenea și metoda secretă a diplomației, sortii izlânzi devin problematici. Căci dacă demersul secret n'are nici o influență asupra beligeranților, demersul public, pe calea marelui apostolat, poate avea un formidabil răsunset cel puțin asupra lumii ce nu s'a angajat încă în foc.

Ca organizație internațională, mondială, catolicismul e astăzi singura instituție din lume, ce poate întreprinde o acțiune răsunătoare în favoarea păcii sau cel puțin în favoarea localizării teribilului incendiu izbucnit; noi, ceilalți creștini neavând la îndemână decât dumnezeiasca posibilitate a rugăciunii, de a implora îndurarea lui Dumnezeu asupra soartei omenești.

COPIIĂRIA UNEI PRINȚESE. O carte grea de pătrunzătoare durere omenească a dat anul acesta la lumină prințesa Zinaida Schakhowskoy, poetă de limbă rusă și prozatoare de limbă franceză. Cartea, *Une enfance*, e autobiografia copilei de 12 ani, care a fost autoarea în timpul războiului mondial și al revoluției rusești. Sigur, ne-a impresionat pe toți soarta prăpăstioasă a foștilor nobili din imperiul țarist, cari au umplut lumea cu pribegia și avaturile lor. Cartea principesei Zinaida e o exemplificare a acestei tragedii.

Puterea ei de impresie stă în contrastul fundamental dintre cele două fețe ale vieții, pe cât de luminoasă și fericită cea dintâiu, pe atât de dramatică și aventuroasă cea din urmă: căderea din aristocrație în haosul și mizeria revoluției.

Autoarea nu face istorie sau reconstituire obiectivă a faptelor cunoscute; ea se transpune uimitor de bine în sufletul fetei de atunci și consideră evenimentele cu naivitatea vârstei. Revoluția și cortegiul ei de nenorociri vin ca stihii ce trec dincolo de înțelegere. Treptata decadență socială a familiei Schakhowskoy se desfășoară în povestire până la înbarcarea și aventurarea în necunoscutul lumii.

Autoarea nu face literatură și nici nu ia atitudini de revoltă sau de blestem. Povestește simplu, fără patos, cu accent idilic în amintirile fericite, cu accent grav în nenorocire, și cu un foarte fin humor unde situația o cere.

Lectura te fură mai puternic ca a unui roman. E o viață trăită și de multe ori viața se ridică nemăsurat peste limitele fanteziei născocitoare. Așa e această zguduitoare copilărie a unei prințese ruse.

Familia ei e înrudită cu toate numele celebre ale istoriei țariste. Intre alta, cu Pușkin, despre care autoarea a publicat recent un studiu biografic. În evocarea prăbușirii ei revine de fapt toată prăbușirea unui regim. Zinaida Schakhowsky nu e desigur vinovată că s'a născut principesă și pătanile ei mai tari ca închipuirea nu sunt prin aceasta mai puțin omenești și nici mai puțin comunicative.

Am citit pe vremuri o altă copilărie tristă a literaturii rusești, aceea a lui Maxim Gorki, care e, poate, cea mai bună carte a scriitorului proletar.

Copilăria lui Gorki e o nesfârșită mizerie înflorită pe maidan, în drojdia socială de sub țarism. Copilăria Zenaidei e o mizerie tot așa de adâncă, desfășurată pe fondul revoluției. Fiecare regim cu mizeria lui. Dar extremele acestea, — proletar și aristocrată! — dacă nu s'au împăcat încă în vreo formulă socială medie, se înfrățesc în același durere omenească, evocată de puterea artei. Ea e tot așa de mișcătoare fie că o iscălește Gorki, fie Zinaida Schakhowskoy.

Autoarea e azi cetățeană belgiană, iar fratele său Mitia, care, în spațiul acestei cărți, era adolescentul voluntar în armata albă, contrarevoluționară, e astăzi părintele Ioan, seraficul călugăr, poet și gânditor mistic, care însuflețește cu marele lui clan religios comunitatea ortodoxă dela Berlin! Despre acest om, pe care am avut bucuria să-l cunosc, se va vorbi cândva ca de o excepțională personalitate în spiritualitatea noastră răsăriteană.

UN EMINESCU MONUMENTAL. Astfel se poate numi ediția operelor marelui poet întreprinsă de Fundația Regală. Ea e plănuită să pună, în sfârșit, în circulație absolut tot ce ne-a rămas dela el, tipărit sau manuscris, până la ultimul cuvânt. E inutil să mai laudăm o asemenea inițiativă.

Întâiul volum a ieșit în vară; cuprinde numai poeziile publicate de poet.

Lucrarea a intrat în serioasa și meticuloasa grijă a d-lui Perpessicius.

Să ni se îngăduie însă două observații. Întâia, ideea de a pune la începutul volumului cele patru capitole de studiu ale criticului nu e fericită; foarte prețioase, aceste studii trebuiau așezate la urmă, lăsând locul întâiu poeziei să ne vorbească fără intermediar. La o nouă ediție, lucrul acesta se poate ușor îndrepta. Al doilea, e vorba de hârtia de text, luxoasă firește, dar nepotrivită. E o hârtie prea străvezie, care lasă să apară în pagină tot conținutul contrapaginei; ceea ce constituie un mare defect tehnic la o ediție monumentală cum e aceasta. Rog mult pe d. Al. Rosetti, care și-a câștigat un merit excepțional cu această operă, să aleagă neapărat altă hârtie pentru volumele următoare.

Dar, dincolo de aceste observații, această ediție constituie pur și simplu o sărbătoare a cărții românești.

Am răsfoit-o și am pipăit-o, mărturisesc. Nu fără un sentiment de invidie. Pentru că între ambițiile vieții mele am mângâiat și pe aceea de a da un Eminescu monumental fărăi noastre. Am și luat această inițiativă în anul 1926 pe seama ministerului Artelor. Imi trebuia însă un text critic al poeziei eminesciene. Am apelat atunci la G. Ibrăileanu prin intermediul d-lui M. Ralea. În schimbul unui onorar de 70.000 lei, criticul ieșean s'a achitat cum a putut mai bine de această nobilă sarcină. Destinase și un fond considerabil pentru tipar. Primele coale s'au și tipărit, dar, schimbându-se guvernul, lucrarea a rămas în paragină până azi. G. Ibrăileanu, văzând situația, a cedat textul restabilit unui editor

palestinean, și astfel, de inițiativa onorată de ministerul Artelor a beneficiat d. Ciornei!

Dar ediția și studiile lui Ibrăileanu au stărnit întrecerea atâtor ediții ulterioare, pe care le numără conștiincios d. Perpessicius în volumul acesta monumental. Atât criticului de azi cât și editorului Al. Rosetti le doresc din inimă să aibă răgazul de a duce până la capăt splendidul lucru pe care l-au început.

*

CONTRIBUȚII SĂSEȘTI. Revista *Cuget Clar* publică un interesant studiu al domnișoarei profesoare Luisa Netoliczka despre „Metoda de cercetare a portului popular”. Autoarea, care a contribuit în largă măsură la organizarea minunatului nostru muzeu etnografic din Cluj, vedește pe lângă știința specialității un

fel de a gândi limpede, ordonat și strâns, care vine și din experiența practică a lucrului. Prețioase întru totul sunt elementele de împrumut reciproc dintre sași și români în evoluția portului popular, fiecare element adoptat aducând în limba respectivă și numele lui de origine.

De o deosebită însemnătate e și studiul d-lui Otto Folberth, tipărit în revista *Libertatea* a d-lui I. P. Gigurtu despre Ștefan Ludwig Roth, frumoasa figură de iluminat dela 1848, entuziast susținător și al cauzei românești în Ardeal, martirizat de unguri pentru atitudinea lui. E o pagină emoționantă, de istorie și de înălțime morală, admirabil venită în această vreme, când legăturile dintre noi și sași cată să fie cât mai strânse.

NICHIFOR CRAINIC

